

જૈન જીવનની ભેદ

ખીલ વર્ષની

પવિત્રતાને પંથે.

યાને

અઠાર પાપમ્થાનકમાથી નિવૃત્ત થવાનો માર્ગ.

લેખક

શ્રીયુત મણિલાલ નથુભાઈ દાગી બી એ

પ્રમશક

મેાતીલાલ લાનાજી

અધિપતિ ‘જૈનજીવન’ પુના

આવૃત્તિ ૧લી

સન ૧૯૨૭

પ્રત ૧૫૦૦

મૂલ્ય-એક રૂપીઆ

ધી સુપ્રમરશ મીન્દીગ પ્રેમમા મૂળચદલાઈ તીફમવાને જાપ્યુ
હેમણ્ય — પાનકોગ નામ-અમદાનાં

ઐ બોલ.

પવિત્રતા ઐ આત્માનો સ્વભાવ છે. સત્ય, પ્રેમ, દયા, મૈત્રી, પરોપકાર ઐ આત્માના સ્વાભાવિક ગુણો છે. આત્મા પોતાની શક્તિ, જ્ઞાન અને પ્રેમ જગતમાં પ્રકટ કરવા માગે છે. પણ તે પ્રકટ કરવામાં કેટલીક અસ્વાભાવિક-વિભાવિક વૃત્તિઓ નડે છે, અને તે અસ્વાભાવિક વૃત્તિઓ તે પાપચામડા છે. જીવાત્મા પોતાનું મૂલ્ય સ્વરૂપ બૂધી વાદ્ય રાગરોષ અને કપાણેને વશ થઈ અધકાર અને મમત્વ લાગતી પ્રેરાઈને પાતાના સ્વભાવને અનુચિત એવા અનેક પાપખો આચરે છે. તેને જ્ઞાનશાસ્ત્રકારોએ આઠ વિભાગમાં વહેલી નાખ્યા છે અને તેમને પાપચાતકા એવું નામ આપ્યું છે. તે પાપચાતકાનું સ્વરૂપ શું છે, તેના ઉપાસાર પદ્ધતિઓ આપે છે, અને તેમાંથી બચવાને કેવા પ્રકારના વિચારો તથા વર્તન ગમવું ઐ આ પુસ્તકમાં મતાવવામાં આપ્યું છે.

જેમ મર્ષનું ઝેર ઉતા વાને તે હિતરે નહિ ત્યાંસુધી પુનઃ પુનઃ એજ મન મોલવામાં આવે છે, પણ તે પુનઃકૃતિ દોષ ગણાતો નથી. તેમ પરપરિવાર, પૈશુન્ય, અભ્યાખ્યાન વગેરે એક મરખા લાગતા દોષો નબળી વિવેચન કરવામાં કોઈ રચણે પુનઃકૃતિ થઈ હોય તે હિતવ્ય ગણવામાં આવશે. એમ આશા રાખવામાં આવે છે.

આપણા આ મામાં અનંત શક્તિ છે તેનું આપણને જ્ઞાન નથી. આપણે કર્મનો અને કર્મની પ્રકૃતિઓનો બહુ વિચાર કરીએ છીએ, પણ આત્માના એક પ્રેશમાં અનંત કર્મસમુદાયને તોડવાનું મામરું છે, ઐ બાબત પ- વિશેષ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. નાના સમયનો અધકાર એક નાની સરખી દીવામગી નાત કરી શકે છે. તેમ જો આપણને આત્માની પવિત્રતાનો શક્તિનો અને પ્રમશનો ખ્યાન આવે.

ને આપણે તેનું ચિંતન કરીએ, તે અનુભવવા પ્રયત્ન કરીએ તે આપણામાં એટલી બધી શક્તિ રહેશે કે જેના બળથી પાપસ્થાનકરૂપ ગેરો આપણે ઘણી ત્વરાથી દાળી શકીએ માટે આપણે સ્વભાવે દિવ્ય છીએ અને દોષો તે આપણા નહિ પણ પ્રકૃતિના છે, એ વિચારનું ચિંતન કરી આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલા અંગ પાપસ્થાનકારી બચવા વાચકવર્ગ પ્રયત્ન કરશે તેમાં આ પુસ્તકની માર્થક્તા છે

આ પુસ્તકની હસ્તલિખિત નકલ સાદત તપાસી ચોખ્ખી થયેલાં આપવા બદલ શાનમર્તિ મરુગુણાનુરાગી મુનિશ્રી કર્પૂરવિજયજીનો આ અંગે ખરા હૃદયથી આભાર માનું છું

વર્તમાન સમયમાં જૈનકામના વિષય અને પ્રગતિ માટે નીકર પાછો છતાં વિવકપૂર્વક પોતાના વિચારો પ્રસ્ટુ કરતા જોઈએ નહીં ના અધિપતિએ પોતાના માહિતીને જો આપવા માટે આ પુસ્તકની પસંદગી કરી અને મારા વિચારો માંથી કંઈક કહેવાની તક આપી તે માટે મોતીનાન લાઘાજીનો ઉપકાર માનું છું

છેલ્લે વાચકવર્ગને એજ વિનંતિ કે આમાના કે પ્રશ્નનું હાઈ મમજી જે દોષ પોતાનામાં હોય તે દાખવા પ્રયત્ન કરવો દોષને દાખવા માટે દોષનું સ્વરૂપ સમજી સહ તેની સામેનો મરુગુણ ખીનવા પ્રયત્ન કરવો ક્ષમાનો મરુગુણ ખીનવાથી ક્રોધ પોતાની મેજે સાચો જો તેમ સરગતા ખીનવાથી માના હૃદય જશે તેવી રીતે દરેક દોષને દાખવા તેના વિરોધી મરુગુણનું જેમ અને તેમ વધારે ચિંતન કરવું અને તે પ્રમાણે વલવાને પ્રયત્ન કરવા કે જેથી તે મરુગુણ સમય જતા સ્વાભાવિક થઈ જશે

રતનપોળ અમદાવાદ
તા ૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૭

}

મણિલાલ નથુલાલ દાશી

સદ્ગત શેઠ ચીમનલાલ ડુંગરદાસનું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર

ટેલકાકે કુવોમા એના અદભૂત મૌલ્ય લઈયા હોય કે જીવનભર તેના ડપના ડોગ પીવા જ કરીએ તોય તૂપી ન થાય. જેમ જેમ જોધએ સુધીએ, પીધએ તેમ તેમ વધારે ને વધારે તૂપા જાગે । એ સૌ ય, મીંગશ અને એ સૌગલના વિવેચન કલમને સ્પર્શી શકતા નથી હવે જ એ મીધ ભાવો મમજી માણી શકે ।

ડુનિયામા અનેક શુભ ગતો ડુપાયના પડ્યા હોય અને જગ તની દષ્ટિએ કાંઈ પણ ધર્મધર્મ કે ધર્મદેશન ચમકારા માયા વગર કાળના ગર્ભમા નિવીન થતા હશે આવા અનેક ગતોમા એક રત્ન કોટી, કે એક ફૂલ, માનવફૂલ તે અ ગેર ચીમનલાલ ડુંગરદાસ શાહ

આજથી ૬૬ વર્ષ પહેલા મવત ૧૯૧૮ મા શુજંગતમા આવયા માણસા ગામમા વિશા પોગવાડ જાતિમા આ પવિત્ર પુરુષનો જન્મ થયો હતો “પુત્રના લક્ષણ પાળણુમાથી જણાય ” એ કહેવત પ્રમાણે તેમના પિતાશ્રી શેઠ ડુંગરદાસ અને માતાજી ન્યાયકોટીના મગજ અને ધાર્મિક જીવનની તેમનાં પર નાનપણથીજ ઝાપ પડતી ગઈ, અને રમે કમે વિદામ થના એ મુજબ જીવન વડી ચક્રવાને તેઓ ભાગ્યલાળી થયા

નાનપણમા વ્યવહારોપયોગી અભ્યાસ પૂરો કરી, પોતાની નમણી પડતી જતી આર્થિક સ્થિતિને સુધારવા કેવળ ૧૬ વર્ષની નાની વયે દેશાટર્ન કરવા તેઓ શુજરાનની બહાન નિકટી પડ્યા હતાં ફરતા ફરતા મ ૧૯૩૪ ની માતમા પુનામા આવીને તેમણે નાનામા નાની પાયરીથી નોઝરીની રાડઆત ટરી

જીવનમા મહત્વાકાંક્ષા કેવે જાગૃત્ત ભાગ ભજવે છે, એનું આ એક જીવતુ દ્રષ્ટાંત છે, કે ચીમનલાલ શેરના દિવમા હવમ મા હવડી નાની નોઝરી કરતી રખતે પણ ભવિષ્યની પ્રથક મહત્વા

ગણા જગતી રૂતી, અો તેના જોરેજ તેઓ ઉચી પાવરીએ પડેલા
શમ્યા હતા

મ ૧૯૫૩ મા નોકરી ઠોડી, ધરનો વેપાર ગરૂ ક્યો. અને
સતેજ સુદ્ધિગળ પ્રમાણિત્તા, માયાળુ સ્વભાવ નિરભિમાન વૃત્તિ અને
જીવનની માદાધર્મી તેમજો વેપારમા વિશ્વમ માધી એક પછી એક, એક
કરતા પાસ પેનીઓ આસપાસના જગતમા જમાવી આ તેમને
જેવો તેવો પુરુષાર્થ ન કહી શકાય.

દરમિયાન તેમનો ધાર્મિક અભ્યાસ વધતો ગયો અનેક સત
પુરુષાના મમાગમ સેના જીવનને જગ ને ઉજાન કરનારા અને
પવિત્ર ગ્રંથો વાંચ્યા અને ઉંચા વિચારો તથા ગહણી કરણીથી
જીવનને સતેજ બનાવતા ગયા

તેમના જીવનને આદિથી અત સુધી ઉજાળુ રાખવાની કાળજી
ખરેખર પ્રશસનીય કહી શકાય જગતના દેખાવો આકર્ષકો દેખો
ધાધનો અને દુનિયામા હમવાના અનેક મોડામણો બહુરૂપીઓથી
તેઓ સદાય ચેતના ગહેતા

ધાર્મિકતાની ઢબળ વાતો કળી હમનારા આજના આ જગત
વચ્ચે ધાર્મિક જીવન જીવી બનાવનાર આવા પવિત્ર પુરુષો બજજ
વિરલ છે !

ધાર્મિક અને નવદારીક ટક, મત્ય ભાખવાની નિશ્ચયતા અને
બની શકે ત્યા સુધી કોઈને લેશમાન દુખ ન થાય તેવા વચનો
ઉચ્ચારી પોતાનુ શુદ્ધ ને નીતિમય જીવન વદાવતા રહ્યા આ પ્રમાણે
તેમના સરજ અને નિર્દોર જીવનની તાકી આજ પજુ અનેક મનુષ્યો
મુખાકદે તેમની પ્રશસા કરી રહ્યા છે

પુરુષોથી પ્રાપ્ત કરેના પૈસાનો મધરો કરનામા તેમજો કહાપણ
નહોતું માન્યુ પરંતુ તેમજો જો હાથે પુણ્ય ન કરીને જ જીવનની
માર્ગશ્રી સમજી લીધી ત્રેક તીર્થમા વિવિધ રૂપે તેમના પૈસાનો
સત્વ્ય થયો-ચાય છે કકે ગ્રંથે ભાતા રહેચાવ્યાથી, કેમકે તે કૂલની
તીર્થોમાં બાધી પરબડીઓ દેરાસર ઉપાશ્રય બધાના ઉપરાત
અનેક ખાતાએને ધર્મનો જગાય ભેદભાવ ગાખ્યા વગર મંદ કરી
આ બધી તેમના મૃત્યુ પછીની મીઠી અનિઓ છે

માધુ માધ્વીને જોઇ તેઓ ગાડા અને, ભક્તિથી તેમની જરૂરીઆતો પુરી પાડે, અને પોતાના મહાન આત્માની આત્મીય પ્રવર્તીઓથી જગતને પરીચીત કરતા ગયા

તેમના મહાગમમા આવનાર પ્રત્યેક યક્તિ પર તેમના પવિત્ર કૃપાની છાપ પડતી અને દુષ્ટીઓને માટે તેમના ક્ષમા થતો નન પતાડ જોઇને તો આપણને નમન કરવાનું મન થઇ જાય એવા આપણે જન્માવતા !

પરંતુ મેમાન ને મેદ્દ ક્યા સુધી ' મનુષ્ય જાતિના આ એક મેદ્દમાને પોતાની કળા મકોરવા માડી આ ક્રમે ક્રમે ગોઠાવના આખરે પોતાની માતૃભૂમિમા આડી સ ૧૯૮૩ મા ભાદરવા ૨૬ ને મોમવાગના પ્રભાને છેલ્લા પ્રાણ છોડવા મદાની સમાધી માધી આદા ! મૃત્યુ મમયની તેમની જાનના કેવી મનોદર હતી ! દેવદર્શન, સ્તવન અને મજ્જનય ગાતા ગાતા દગતા મુખે બીજી દુનિયામા ઉપડનાની તૈયારી કરતા વીતરાગ પ્રભુનું નામ લેતા જેમણે જેમણે તેમને જોયા હશે, તેમણે તેમણે તેમના આખા જીવનનો આક ન્દેશમા જરૂર ઉતાર્યો હશે !

અત સમયે મનુષ્ય પ્રભુનું નામ ત્યારેજ લઇને આનંદે છે, કે જ્યારે માર્ય જીવન પ્રભુમય વિનાશ્યુ હોય ! પરંતુ મનુષ્ય મરે છે ને સ્મૃતિ મુક્તો જાય છે

તેમજ આપણે તે જીવાત્માની સ પૂર્ણ ચાન્તિ ઝિઝી તેમના ઉજળા કાર્યો અને પવિત્ર જીવનની સ્મૃતિ તાજ કરી તેમના સુપુત્ર ગેક ચ દુલાલ ચીમનલાલ તથા તેમના સુશીલ ધર્મ પત્નિ માણેકબાઈ તેમના નામને વધારે ઉજળુ કરી તેમની માફક પોતે પણ કાષ્ટક અમશ્ય પ્રમાદીઓ જગતને ધગતા રહે, એમ ધ્વિઝીશુ

પુના
માગશીર્ષ મુદ્દ ૨
મવત ૧૯૮૪

}

માતીલાલ લાધાજી
તની જૈન જીવન

विषयानुक्रमलिङ्गः.

विषय

प्रकरण

प्रकरण १	१
प्रकरण २	२
प्रकरण ३	३
प्रकरण ४	४
प्रकरण ५	५
प्रकरण ६	६
प्रकरण ७	७
प्रकरण ८	८
प्रकरण ९	९
प्रकरण १०	१०
प्रकरण ११	११
प्रकरण १२	१२
प्रकरण १३	१३
प्रकरण १४	१४
प्रकरण १५	१५
प्रकरण १६	१६
प्रकरण १७	१७
प्रकरण १८	१८

प्राणप्रतिपात विग्रह
भूषावाह विग्रह
अन्तर्गत विग्रह
मैथुन विग्रह
पतिग्रह विग्रह
होम विग्रह
मान विग्रह
माया विग्रह
लोभ विग्रह
गज विग्रह
वैष विग्रह
कुल विग्रह
अभ्याप्यन विग्रह
पैशुन्य विग्रह
गतिअरति विग्रह
परपतिवा विग्रह
माया भूषावाह विग्रह
मिथ्यात्वस्य विग्रह

પવિત્રતાને પંથે

અથવા

અઢાર પાપસ્થાનકોમાંથી નિવૃત્ત થવાનો
માર્ગ

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાણાતિપાત વિરમણ

વમાત્ર સુખને શોધે છે જ્યાં સુધી આત્માને
પોતાના ખરા સ્વરૂપનો અનુભવ ન થાય,
ત્યાંસુધી તેને કદાપિ ખરી શાન્તિ મળી નથી
અને મળવાની નથી આત્મા પોતે જ્ઞાન સ્વરૂપી
છે તેનામા અનતજ્ઞાન, અનતશક્તિ અને

અનત આન દરહેલો છે તે આત્મા પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપે જગત
ના તમામ પદાર્થોને-તે પદાર્થોના શુભ અને પર્યાયો સહિત
જાણે છે અને અનુભવે છે તે બાહ્ય પદાર્થોને તેમજ પોતાના
શરીરોને સાધનો તરીકે વાપરે છે, પણ પોતે પોતાના
સ્વરૂપમાજ આનદ માને છે ઇન્દ્રિયોના આવેશો અને
મનના વિચારો રૂપી તરંગો તેના પગ આગળ આવીને લાલે
અથડાય પણ તે તો પોતાના ઉચ્ચ સ્વભાવરૂપ ખડક ઉપર
સ્થિર રહે છે કારણકે ઇન્દ્રિયો તથા મનને બળ આપનાર
પણ પોતેજ છે, માટે જ્યાં આત્મા પોતાનું બળ ખેંચી રે

છે, ત્યાં મન તથા ઇન્દ્રિયો શિથિલ બની જાય છે, અને તે આત્માપર પોતાનો પ્રભાવ દર્શાવી શકતી નથી આત્મા તો ઇન્દ્રિયો, મન અને વાસનાઓનો સેવક નહિ પણ સ્વામી છે આત્માના બગનો શો ખ્યાલ આપી શકાય ? શ્રીમાન્ શુભચક્રાચાર્યે જ્ઞાનાર્ણવમા કહ્યું છે કે,

અહોન્નત વીર્યોઽપમાત્મા વિશ્વમકાશક ।

ત્રૈલોક્ય ચાલયત્યેવ ધ્યાનશક્તિમભાવતઃ ॥

આ વિશ્વને પ્રકાશ આપનાર આત્મા અનંત શક્તિ વાળો છે, તે પોતાની ધ્યાનશક્તિના પ્રભાવથી ત્રણ ભુવનને હલાવવા સમર્થ છે આ આત્મશક્તિને દેવો અને અસુરો પણ વશ થાય છે, તો પછી આમાન્ય મનુષ્યો અને પશુઓની તો વાતજ શી ? આ આત્મશક્તિ આગળ મોટા મોટા નરેન્દ્રો અને ચક્રવર્તીઓ પણ નમી પડે છે આત્માનું પ્રેમસ્વરૂપ જ્યારે પ્રકટ થાય છે, ત્યારે તે સ્વરૂપ પ્રકટ કરનારની સમીપમા આવનારા વિરોધીઓનો વિરોધ ટળી જાય છે, એટલું જ નહિ પણ સ્વભાવથી વિરોધી પશુઓ પણ પોતાનો વૈરભાવ ટાળી શાન્ત થઈ જાય છે તેના પ્રેમની પ્રજ્ઞા આગળ વૈર વિરોધનું વાદળ ટકી શકતું નથી તે આત્મા પોતાના જ્ઞાનબળ વડે જૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળના બનાવોને હસ્તામલકવત પોતાની દૃષ્ટિ સમીપ એકજ સમયે જોઈ શકે છે તેના શુદ્ધ હૃદયમા દરેક બાદ્ય વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે છે, અને તેથી કોઈ પણ જાતના પ્રયાસ સિવાય તે સર્વ પદાર્થો અને બનાવોને જોઈ શકે જાણી શકે છે, અને અનુભવી શકે છે વળી

પ્રખુદ્ધ આત્મા સ્વમતુષ્ટ હોવાથી પોતાના સુખ વા-તે તેને બહારના પદાર્થો કે મનુષ્યો પર આધાર રાખવો પડતો નથી મનુષ્યોને પોતાના આત્માના દિવ્ય આનંદનું ભાન નેટલા પ્રમાણમાં ઓછું, તેટલા પ્રમાણમાં તે આનંદ મેળવવા માટે બાહ્ય પદાર્થો વિશેષ રૂપમાં મેળવવા ઇચ્છે છે અને મથે છે, પણ ખરા આત્મજ્ઞાનીનો આનંદ પોતાનામાં રહેલો હોવાથી તે બાહ્ય વસ્તુઓના સદ્ભાવ કે અભાવમાં એકસરખી પ્રમદતા જાળવી શકે છે તે અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પ્રસંગોમાં-જગત જેને સુખ હું ખના પ્રસંગો કહે છે તેવા પ્રસંગોમાં-આનંદમાં રહી શકે છે આત્મા અમર હોવાથી અતવાળી વસ્તુઓના સદ્ભાવે શું રાચે ? તેમજ અતવાળી વસ્તુઓના અભાવે ખિન્ન પણ શું થાય ? અનંત ઝાળનો પ્રવામી આત્મા આ બધા સસાર રૂપી નાટકનો પ્રેક્ષક છે દૃષ્ટા કે-સાક્ષી છે, પણ બૂલથી પ્રેક્ષક મટી એક્ટર-નાટકનો પાત્ર બનવા જાય છે, એટલે લેપાય છે અને સસાર નાટકમાં તેને પણ અનેક ભાગ ભજવવા પડે છે

આત્મા, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, અનંત આનંદમય, અનંત શક્તિમય અને અનંત જ્ઞાનમય છે દત્તા શા સાફ ખિન્ન, અત્પશક્તિવાળો અને બહુજ ન્યૂન જ્ઞાનવાળો જણાય છે ? તેની શક્તિ, જ્ઞાન અને આનંદને રોકનારા કારણો કયાં છે ? જેમ સૂર્યના પ્રકાશને વાદળ ઝેડે છે, તેમ આત્માના પ્રકાશને રોકનારાં વાદળો કયા છે ? વળી આપણે પોતેજ આ આત્મા હોવાથી અને આત્મા પોતે શક્તિ, જ્ઞાન અને આનંદના સમૂહરૂપ હોવાથી શા માટે તે શક્તિ, જ્ઞાન અને આનંદનો આપણને અનુભવ થતો નથી ?

ઉપરના પ્રશ્નનો ઉત્તર સમજવાને આપતો છે ૧૬
લઘુએ

હાલનું વિજ્ઞાનધાત્ર આપણને જણાવે છે, તે
આપણે અનુભવથી જાણીએ છીએ કે આપણી ચારે બાજુ
હવા આવેલી છે, પણ જે વસ્તુ ચારે બાજુએ આવેલી રે.
તેનું આપણને જ્ઞાન હોતું નથી વગી આ હવાને પણ
પણ છે અને તે દરેક વર્ગ ઉચ્ચ (superior) ઉપર
પર રતલ છે છતાં આપણને તે વચ્ચેનો બાર લાગ
નથી પણ જો દોઢ પણ બાજુથી હવા લઇ લેવામાં આવે
અને ત્યાં જગ્યા ખાલી થાય, તો હવાના દબાણનું તરતજ
આપણને જ્ઞાન થાય, જો એક શીશામાંથી હવાના પંપ વડે
હવા ખેંચી લેવામાં આવે, અને જો તે શીશાપર હાથ
મૂકવામાં આવે તો હાથ ઉપર હવાનું દબાણ એટલું બધું
થાય કે હાથમાંથી લોહીની સેરા નીકળે, કારણકે ઉપરના
દબાણને ટાકનાઈ હવાનું નીચેનું દબાણ તે વખતે હોતું
નથી તેજ રીતે આત્માની પૂર્ણ શક્તિઓ આપણામાં છે,
પણ આપણા દૃઢ્યો બહારના પદાર્થો, વાસનાઓ અને
વિચારોથી એટલા બધા ભરેલાં છે, કે તે આત્માની શક્તિ
ઓનું દબાણ આપણને લાગતું નથી જે પળે દૃઢ્ય ઉપરથી
પાપ તરફ દોરી જતી વાસનાઓ અને વિચારોને કારણે
જોઈ શકે જશે, તેજ પળે તે ક્યારે આત્માની શક્તિઓ
પ્રકટ થઈ પોતાનો પ્રભાવ દર્શાવશે. આત્માની શક્તિઓ
ખીસવાની નથી, તે તો ખીલેલીજ છે પણ તેને પ્રકટ
થવામાં જે અતરાયભૂત કારણો છે તે દૂર કરવાના છે

આત્માની શક્તિઓને પ્રકટ થવામાં જે અતગત બૂત
 રહ્યો છે, તેને પાપ સ્થાનકો કહેલા છે તે પાપના-અશુભ
 પ્રવૃત્તિના હેતુઓ છે અને ત્યાસુધી પાપ પ્રવૃત્તિના હેતુઓ
 વિદ્યમાન હોય ત્યાસુધી અશુભ પ્રવૃત્તિ થવાની અને તેના
 પરિણામે જે કર્મરૂપ વાદળ પ્રકટે તે આત્મસૂર્યને પ્રકટ
 થવા દે નહીં માટે જે આત્માની ધરી શક્તિઓ પ્રકટ
 કરી સ્વાનંદમાં મહાલુ હોય તો મનુષ્યે અઠાર પાપસ્થા
 નકોનું સ્વરૂપ સમજી જેમ બને તેમ તેના ત્યાગ કરવા
 પ્રવૃત્ત થવું તે અઠાર પાપ સ્થાનકો જૈન ધર્મમાં વર્ણવેલા
 છે, અને તે નીચે પ્રમાણે છે

(૧) પ્રાણાતિપાત (૨) મૃષાવાદ (૩) અદત્તાદાન.
 (૪) મૈથુન. (૫) પરિગ્રહ (૬) ક્રોધ (૭) માન (૮) માયા
 (૯) લોભ (૧૦) રાગ (૧૧) દ્વેષ (૧૨) કલહ (૧૩)
 અભ્યાખ્યાન (૧૪) પૈશુન્ય (૧૫) રતિ અરતિ (૧૬) પર
 પરિવાદ (૧૭) માયા મૃષાવાદ (૧૮) મિથ્યાત્વશલ્ય

આ અઠાર પાપસ્થાનકો આત્માના પ્રકાશને પ્રકટ
 થતો અટકાવે છે આ અઠારમાં પ્રથમના પાંચ પ્રાણાતિપાત,
 મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ મુખ્ય છે બીજા
 તેર ગોણ છે પણ આ પાંચને પુષ્ટિ આપી વધારે પ્રબળ
 બનાવે છે, તે અપેક્ષાએ તે તેર પણ પાપસ્થાનકો છે વળી
 આ પાંચમાં પણ મુખ્ય પાપસ્થાનક હિંસા છે તે બધા
 દોષોનું મૂળ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે સર્વ જીવો
 પ્રત્યે અહિંસા-પ્રેમ (મૈત્રીભાવ) કરીને જીવ શાન્તિરૂપ
 નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે જ્ઞાનાવર્ણમાં પણ લખ્યું છે કે —

પ્રખે છે, અને તેથી તેવા પશુનું માસ ખાનાર પણ કોપી થીડીઓ અને અશાન્ત બને છે માસ ખાનારને દાડ પોવાની જરૂર પડે છે, એટલે એક અનર્થ ખીજ અનર્થનું કારણ બને છે માસાહાર સામાન્ય ખીજ અનાને કરતાં મોઘુ પડે છે પશુઓનો વધ થવાથી દુધ, દહીં, ઘી, માખણ વગેરે મોઘા મળે છે, અને ખેતીને પણ પુષ્કળ નુકસાન થાય છે પણ આ બધા કારણો કરતાં સૌથી મોટું કારણ તો એજ કે પશુઓને આપણા જેવીજ લાગણી હોય છે આપણે મનની બાબતમાં વિશેષ આગળ વધ્યા હોઈશું, પણ તેમની સુખદુઃખની લાગણીઓ લગભગ આપણા જેવી જ હોય છે માટે તેવા લાગણીવાળા જીવને મારી, પોતાના બાહ્યસ્વાદની તૃપ્તિ કરવી એ ખરેખર અનર્થ અને મહા હિસકામ છે માટે અહિસકા બનવા ઇચ્છનારે મામનો તથા મામની બનાવેલી વસ્તુઓનો જરૂર ત્યાગ કરવો જોઈએ

યજ્ઞ નિમિત્તે પશુઓનો જે વધ કરવામાં આવે છે, તે પણ મોટામાં મોટી હિંસા છે જે દેવી જગદમ્બા જગતની માતા કહેવાય છે, તે કદાપિ પોતાના બાળકના રૂધિરથી પ્રસન્ન થાય નહિ, અને જે પોતાના નિર્દોષ અને નિરપરાધી પશુઓ રૂપ બાળકોના વધથી સતુષ્ઠ થાય તે દેવી નામને પાત્રજ શી રીતે થઈ શકે ? મનુષ્યે દેવીને દિવ્ય શક્તિને પ્રસન્ન કરવા પોતાની અહર રહેલી પાશવ વૃત્તિઓનો-જેવી કે ક્રોધ, મોહ, લોભ, મત્સરા, પરનિદા દેષ વગરનો-લોભ આપવો જોઈએ એક સ્થળે કહ્યું છે કે

યુષ છિત્ત્વા પશૂન્ હત્ત્વા કૃત્વા સ્થિરર્દમમ્

યદૈવ ગમ્યતે સ્વર્ગ નરકો કેન ગમ્યતે ॥

જો યજ્ઞ સ્તભ ડેરીને, પશુઓને હુણીને, અને લોહીનો કાદવ બનાવીને-આ પ્રમાણે જ્યારે સ્વર્ગે જવાતું હોય તો પત્રી નરકે કોણુ જશે ? માટે યજ્ઞ નિમિત્તે જે હિંસા થાય છે, તે અજ્ઞાનમૂળક છે તેનો કોઈ પણ રીતે બચાવ થઈ શકે તેમ નથી.

શિકાર એ પણ હિંમાનું એક મોટું કારણ છે ચિત્રારી મનુષ્યો તેને એક રમત ઉપ ગણે છે પણ તે રમતમાં બીજાઓના પ્રાણુ બચ છે, તેનું તેઓને ક્યા બાન હોય છે ? શરીરખગ ખીવવવાના અનેક માર્ગ છે, નિર્જીવ વસ્તુને નિશાન કરી ધનુર્વિદ્યા ક્યાં શીખાતી નથી ? પણ બીજા ઓને-અનાથોને સ્વસ્થ દેથી મારવામાં સુરવીરોને એક પ્રકારનો ખોટો રમ્મ પેદા થાય છે પણ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે -

उग्रत शस्त्रमालोम्य विपादमयविद्वलाः ।

जीमाः कपन्ति सर्वत्र नास्ति मृत्युसम भयम् ।

वदन्तेनापि विद्वस्य मदती वेदना भवेत् ।

चक्रकुत्तकांसि शक्तयायैच्छिद्यमानस्य किं पुनः ॥

નિરાશા અને બચથી વિષ્ણવજ થયેલા છવો ઉજામેતું શસ્ત્ર જોઈને ઠપે છે, કારણ કે મૃત્યુ સમાન બીજે બચ નથી દાટા ખૂચી જવાથી પણ પ્રાણીને જ્યારે મોટી વેદના થાય છે, ત્યારે ચક્ર, બાલો, તરવાર, બરછી વગેરે યસ્રોથી છેદાતા પ્રાણીની વેદનાની તો વાત જ શી ?

પ્રાચીન સમયમાં મુદના પ્રસંગે જો કોઈપણ મનુષ્ય મુખમાં ધાસનું નરતું ધાલે તો સામો પ્રજગ શત્રુ તેને છવતો મુતો હતો. મુખમાં તરતું ધાલનાર હવે પણ જેવો

છે, માટે તેને શું મારવો? પણ તુલુ બાઇને જીવનાશ, ઝરાતું નિર્મળ જળ પી તુલુ શમાવનારા નિર્દોષ પશુઓની હિંસા શિકાર કે મોજશોખ નિમિત્તે થાય છે, અને વર્તમાનપત્રોમા તે બહાદુરીના કાર્યો હોય તેમ તેના લાંબા વર્ણનો આવે છે, એજ સૂચવે છે કે આપણી સમાજનું અત કરણ આ બાબતોને દોષ રૂપ ગણવા નેટલું ખી યું નથી

કેવળ શરીરથીજ હિંસા થાય છે એમ નથી વચન અને મનથી પણ આપણે હિંસા કરીએ છીએ વચન ઉપર સચમ નહિ રાખવાથી આપણે ન બોલવાનું બોલીને સામી વ્યક્તિના જીવને દુઃખ આપીએ છીએ શારીરિક ઘા કરતા પણ વચનના ઘા કેટલીકવાર વધારે અસહ્ય નીવડે છે અને તેને લીધે કેટલાએક ઝોશીકા આસુઓથી લીનતા હશે, તેનો તે વચનો બોલનારને કયા ખ્યાલહોય છે? જીભમા અમૃત પણ છે અને ઝેર પણ છે વાણીમા ઘાયલ કરવાની શક્તિ છે, અને ઘા રૂઝવવાની પણ શક્તિ છે માટે હિંમાનો પાપથી બચવા ઇચ્છનારે વાણીમા મીઠાશ રાખવી

કવિ બાલાચકર કહે છે કે

કટુ વાણી શુણે જો તું મીઠી વાણી સદા કહેજે,

પરાધ મૂર્ખતા કાજે મુજે ના ઝેર તું લે જે

જૈન શાસ્ત્રમા જે પાત્ર સમિતિઓ કહેલી છે, તેમા એક બાપા સમિતિ છે બાપા સમિતિ જણાવે છે કે તે વાણી સારી રીતે બોલવી જોઈએ, તે અન્યાય યુક્ત નહિ પણ ન્યાય યુક્ત હોવી જોઈએ, તે અપ્રિય નહિ પણ પ્રિય હોવી જોઈએ, તે અસત્ય નહિ પણ સત્ય હોવી જોઈએ. જે

વાણી પોતાને પશ્ચાત્તાપ ઉપજાવતી નથી તેવી વાણીનોજ ઉચ્ચાર કરવો લાભદાયક થઈ શકે છે

મનુષ્ય, શરીરથી હિંસા ન કરે, વચનથી પણ કોઈને નુકસાન ન કરે, છતાં જો તેના મનમાં બીજાનું અશુભ કરવાની વૃત્તિ હોય તો તે મનવડે પણ હિંસા કરે છે

મનથી પાપકર્મ બધાય છે, અને મનથી પાપકર્મ છુટે છે. તેના પર પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિનું દ્રષ્ટાન્ત જૈન આલમને સુવિદિત છે પોતાના મનના શુભ ભાવ વડે તે સ્વર્ગ પ્રાપ્તિને વાસ્તે ચોચ થયા, મનના અશુભ પરિણામ વડે બીજાને મારવાની પ્રબળ ઈચ્છા કરવાથી નરકના દુષ્ણો ભોગવવાને પાત્ર બન્યા, અને થોડાજ સમયમાં તે અશુભ વિચારોને દૂર ફેંકી પોતાની ખરી સ્થિતિનું ભાન લાવી આત્મ સ્વરૂપનો વિચાર કરતા કૈવલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થયા આ ત્રણે સ્થિતિમાં મન એજ મોટું કારણ છે માટે મનથી બીજાનું અશુભ ચિંતવવું, બીજાને દુષ્ણ થાય એવી ભાવના ભાવવી એ પણ હિંસા છે કારણકે મન એવ મનુષ્યાણાં કારણ વધમોક્ષયો કારણ કે મન એજ મનુષ્યોને બધ અને મોક્ષનું કારણ છે વળી આ સ્થળે એ પણ વિચારવા જેવું છે કે જો મનમાં હોય તે બહાર આવ્યા વિના રહેતું નથી. દરેક કાર્યનો પિતા વિચાર છે વિચાર ઘટ્ટ થતા તે કાર્યરૂપે પરિણમે છે માટે જો મનુષ્યના હૃદયમાં બીજાનું બુદ્ધ કરવાની ભાવના હશે, તે મનુષ્ય બહેલો કે મોટો બીજાને નુકસાન કર્યા વિના રહેનાર નથી માટે આત્માર્થીએ સર્વનું શુભ ચિંતવવું બૃહત્ શાન્તિમાં લખ્યા પ્રમાણે સદા એવી ભાવના ભાવવી કે —

શિવમસ્તુ સર્વજગત પરહિતનિરતા ભવન્તુ ભૂતગણાઃ ।
દોષા પ્રયાન્તુ નાશ સર્વત્ર દુઃખિનો ભવન્તુ લોકાઃ ॥

સર્વ જગતનુ કલ્યાણ થાઓ, લોકો પારકાના હિતમાં
તત્પર બનો, તેમના દોષો નાશ પામો, અને સર્વ સ્થળે
લોકો સુખી થાઓ

-વહિતા સૂત્રમાં પણ આપણે પ્રતિદિન બોલીએ છીએ કે

સામેમિ સત્ત્વ જીવે સત્ત્વે જીતા રમન્તુ મે ।
મિત્તિ મે સત્ત્વ ભૂણ્તુ વેર મદ્દ ન રેણદ્ ॥

હું સર્વ જીવોને ક્ષમા આપુ છું, સર્વ જીવો મને
ક્ષમા આપે. મારે સર્વ સાથે મૈત્રી છે, મારે કોઈ સાથે
વેર નથી માટે હિંસાના પાપથી વિમુખ થઈ મનુષ્યે અહિંસા
ધર્મનો આશ્રય લેવો કારણકે જ્ઞાનાર્જુનમાં કહ્યું છે કે

તન્નાસ્તિ જીવલોકે ત્રિનેન્દ્ર દેવેન્દ્રચક્ર કલ્યાણમ્ ।
યદ્ પ્રાપ્નુવન્તિ મનુજા ન જીવરક્ષાનુરાગેણ ॥

આ જગતમાં જીવ રક્ષા પર પ્રેમ રાખવાથી મનુષ્ય
સમગ્ર કલ્યાણકારી પદ પ્રાપ્ત કરે છે તીર્થંકર, દેવેન્દ્ર,
અકલતર્કીત્વ જેવું બેક પણ પદ નથી કે જે દયાવાન (અહિંસક)
ને ન મળે માટે પોતાની આત્મશક્તિ પ્રકટ કરવા વાળા
દરેક જીવે શરીરથી, વચનથી, અને મનથી કોઈ પણ જીવને
દુઃખ ન થાય તેવી રીતે વર્તન કરવું

પ્રકરણ ૨ જી.

મૂળવાદ વિરમણ

જી વિશ્વ સત્યથી ચાલે છે સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓ પોતાની ગતિમા ચાલ્યા કરે છે તે પણ સત્યવડેજ યોગ સૂત્રના રચનાર મહર્ષિ પતંજલિએ કહ્યું છે કે સત્યપ્રતિષ્ઠાવાં વચનસિદ્ધિ ત્યારે મનુષ્યમા સત્ય પૂર્ણ રીતે સિદ્ધ થાય છે, ત્યારે તે મનુષ્યને વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ તે જે કંઈ બોલે છે તે પ્રમાણે થાય છે ઉત્ત સાધ્યન સૂત્રમા કહેવામા આવ્યું છે કે,

“પ્રુછયા સિવાય પોતે બોલવું નહિ, અને પૂઝે ત્યારે અસત્ય બોલવું નહિ” Truth is the purity of speech સત્ય એ વાણીની પવિત્રતા છે પણ મનુષ્યો ક્રોધથી, લોભથી, કપટથી, અહંકારથી, ભયથી, હાસ્યથી અથવા સ્વાર્થથી કે પોતાના દોષો છુપાવવા માટે અસત્ય બોલે છે પવિત્ર આચાર વિચારવાળા મનુષ્યો પણ આ અસત્યના પાસથી સર્વથા મુક્ત હોતા નથી ગરીબ તેમજ તાલેવત, ગૃહસ્થ તેમજ સાધુ, પુરૂષ કે સ્ત્રી, બાળક કે વૃદ્ધ—આ સર્વમા સંપૂર્ણ સત્ય બોલનાર ભાગ્યેજ જડી આવે છે જેવું મનમા હોય તેવુંજ વચનમા બોલનાર પુરૂષ યા સ્ત્રી વિરલ હોય છે આમ કહેવું તે જગતને અન્યાય આપવા જેવું લાગે, પણ અનુભવથી આ વાતની સત્યતા જણાઈ આવશે.

અસત્યનો મોટામા મોટો દોષ એ છે કે જ્યાં અસત્ય જણાયું ત્યાં તે કહેનાર ઉપર લોકો અવિશ્વાસની નજરથી જુએ છે તેની બીજી ખરી વાતો પ્રત્યે પણ લોકોને અશ્રદ્ધા પ્રકટે છે વ્યાપારીઓ લાખો રૂપિયાના માલ ધીરે છે, તે પણ સામાની શાખ અથવા આખરૂંથી આખરૂં અથવા સાખ અસત્યથી નાશ પામે છે કેટલાક મનુષ્યો તોલ માપમાં ઓછું આપે અથવા વિશેષ લે છે કેટલાક જુઠા હસ્તાવેજો બનાવે છે, અથવા ખોટી સાક્ષીઓ પુરે છે કેટલાક જમીન, ઘર અથવા કન્યાની લેવડદેવડમાં અસત્ય બોલે છે. વ્યાપાર રાજગારમાં તો જુઠા સમ ખાવા તેતો કેટલાક વ્યાપારીઓને સહજ ચર્મપડયું છે વારવાર અસત્ય બોલવાથી લોકોના મનની સ્થિતિ એવી અધમ બની જાય છે, તથા તેમના અત કરણ એવા છુટ્ટા-લાગણી વગરના-ચર્મ જાય છે કે પોતે આ અસત્ય બોલે છે તેનું પણ તેમને ભાન હોતું નથી, તો પત્રી તે બોલવાથી પોતાના આત્માનું અહિત થાય છે તેનો તો ખ્યાલજ ક્યાંથી આવે ?

લોકોમાં અસત્ય બોલવાનો રિવાજ છે, એ માન્યતાને લીધે કોઈ પણ માલ વેચનાર પર બીજાઓને વિશ્વાસ આવતો નથી તેથી એક વસ્તુ ખરીદવાને મનુષ્યોને અનેક દુકાને બમરું પડે છે છતાં પણ પોતે કદાચ છેતરાયો હશે, એવો મનમાં સંશય રહ્યા કરે છે વળી આ રીતે વસ્તુઓ ખરીદતા સમય અને શક્તિનો કેટલો વ્યય થાય છે, તે કયા લોકો નથી જાણતા તથા સમજતા ?

મૃપાવાદ,—અસત્ય કેવી રીતે અને શા કારણથી બોલાય છે, તેના કેટલાક દાખલાઓ વિચારીએ

કેટલાક તો બડાઈ મારનારા મનુષ્યો હોય છે તેઓની સર્વ વાતો અતિશયોક્તિથી ભરેલી હોય છે તેઓ પોતાની દોહતના, સમાજમાં પોતાની સ્થિતિના, મોટા મોટા મનુષ્યો સાથેની પોતાની દોસ્તીના, પોતાને મળેલા માન આદના, પોતાના વડિલે બૂતકાળમાં કરેલા પરાક્રમેના, અને ભવિષ્યમાં તે કેવા પરાક્રમે કરી શકશે, તેને લગતા હવાઈ ખમાલોના સબંધમાં બડાઈ મારતાજ હોય છે આ હકીકતોનો અર્ધ કરતા પણ વધારે ભાગ તેઓની કલ્પના શક્તિથી તેઓએ રચ્યો હોય છે, અને સત્યના પ્રકાશમાં આ હકીકતો ટકી શકે તેવી હોતી નથી માટે સત્યના ઉપાસકે આવી ખોટી બડાઈ મારવાની ટેવથી દૂર રહેવું જ્યારે મનુષ્ય બીજાને કાંઈ વાત કહેવા માટે છે, ત્યારે તે વાતને રસિક બનાવવાને તેના અંગમાં ન્યૂનતા હોય તે પોતાની કલ્પનાવડે ભરી છે, અને આ રીતે અસત્ય બોલવાને દોરાય છે

બીજા પ્રકારના અસત્યવાદીઓ દ્વેષથી અસત્ય વચનો બોલવાને દોરાય છે તેઓ બીજાઓ મળેલી અપ્રિય બાબતો સાબળીને તેમાં પોતાના તરફથી કાંઈક ઉમેરો કરીને જગત આગળ એવું વણીને મૂકે છે કે લોકો તે વાત માનવાને દોરાય છે તેઓ આ રીતે વગરપૈમાના પરનિહા દેલાવનારા ફેરીઆઓનું કામ કરે છે આ ગુન્હો ઘણો મોટો છે, કે એથી ચારિત્રપ્રતિષ્ઠાને થતી હાનિ ન સહન થવાથી કેટલાકે આપઘાત કર્યાના દાખલા જગપ્રસિદ્ધ છે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે સહસાત્કારે કોઈની ખરી પણ ગુપ્ત વાત પ્રકટ કરવી એ પણ સત્યનો અતિચાર છે, તો પછી

ખીંતની અછતી વાત જગત આગળ મૂકવી તેના જેવો અનર્થ ખીંતે કયો હોઈ શકે? આ બધા છબના પાપો છે, તેનાથી સત્યના ઉપાયકે ચેતતા રહેવું જોઈએ સાનાર્થવકાર લખે ઠેકે —

પૃષ્ઠૈરપિ ન વક્તવ્ય ન શ્રોતવ્ય કથચન ।

વચ શકાકુલ પાપ દોષાદ્ય ચામિસૂયકમ્ ॥

જે વચન શકાલર્થ હોય, પાપમય હોય, દોષવાળું હોય અથવા ખીંતની ઇર્ષા ઉત્પન્ન કરનાર હોય, તેવું વચન ખીંતએ પૂછવા છતાં પણ કહેવું નહિ, તેમ તેવા વચનો સાંભળવાં પણ નહિ

આપણને આવા વચનો માલગવામાં રસ પડે છે, તેજ આપણી નિર્બળતા સૂચવે છે આપણે ખીંતના સબધમાં જે આત્રય અથવા અનિષ્ટ વાત સાંભળીએ તે ખરી ના પણ હોય, અને કદાચ ખરી હોય તોપણ તે વિષે ન બોલવું એ વધારે કયાભર્યું છે

કેટલાક અસત્યવાદીઓ પોતાના વચનનો ભગ કરે છે, અને કારણ પૂછતા એક ચા ખીંત બાંનું રજી કરે છે સત્ય બોલવાથી ઠપકો મળશે, એવા પ્રસંગો હોય ત્યાં અસત્ય બોલવામાં આવે છે નોકરીમાં આ દુર્ગુણ વિશેષ હોય છે જ્યાં માળાપ અથવા શિક્ષકો બહુ જ સખત હોય છે, અને જ્યાં સત્ય કરતાં પ્રશ્નસાને વધારે માન અપાય છે, ત્યાં ઘણાં બાગકો અથવા વિદ્યાર્થીઓ અસત્ય બોલવાને દોરાય છે

એક મનુષ્ય પાંચ રૂપીઆને વાસ્તે અસત્ય બોલે છે તેનો અર્થ એજ કે સત્ય કરતા તે પાંચ રૂપીઆને વધારે કીંમતી ગણે છે મનુષ્ય ધારે તો સર્વાંગ સંપૂર્ણ સત્ય બોલી શકે, પણ તેને વાસ્તે લોગ આપવા તેણે તૈયાર રહેવું જોઈએ હરિશ્ચંદ્ર સત્યવાદી રહી શક્યા, કારણ કે પોતે આપેલા વચનને ખાનગી લોગ આપવાને તત્પર હતા અને હજારો વર્ષે તેનું નામ આપણી જીભ પર તરી આવે છે યુધિષ્ઠિર-ધર્મરાજ કહેવાતા યુધિષ્ઠિર-અણીને પ્રસંગે અશ્વત્થામા મરાયો-નરો વા કુંજરો વા-પ'ત્રી તે મનુષ્ય હોય કે હાથી હોય-એટલું ધીમેથી બોલ્યા તરતજ તેમનો રથ જે પૃથ્વી પર ચાલતો હતો, તેનું ચક્ર ભૂમિમા પેમી ગયું. તે સત્યવાદી જો અસત્ય કહ્યું પણ તરતજ તેના અત કરણે ડખ દીધો. અત કરણ રૂપી ઝગઝગતી તરવારે તેના મર્મસ્થળને લેડું આ ચ્યળે કોઈ પ્રશ્ન કરે કે આપણે આટલું બધું અસત્ય બોલીએ છીએ, છતાં આપણને કેમ એકદમ અસર થતી નથી ? કારણ એજ કે ઉજળે લુગડે ડાઘ લાગે. ઉજળી ભીંત પર કાણુ ધાણુ તરત દેખાય, પણ જ્યાં બધું કાણુ હોય ત્યાં જરા કાળા શનો ઉમેરા થયો તો તે શી રીતે જણાય ? જેણે મત લીધાં હોય તેને અતિચાર લાગે, પણ જે સદા અનાચારમા રમણ કરતો હોય, તેને પાપથી પાછા હઠવાનો વિચાર જ ક્યાથી સુઝે ?

અસત્યના કેટલાક ગેરલાભ આપણે વિચાર્યા, તેજ રીતે સત્યના લાભ પણ વિચારવા જરૂરના છે સત્યથી લોકોમા આપણા પ્રત્યે વિશ્વાસ આવે છે, માન પ્રતિષ્ઠા

વધે છે વ્યાપાર રોજગાર પણ તે સાખ-આખરને લીધે સારો ચાલે છે સત્યવાદી મનુષ્યમા સત્યથી એક પ્રગરનું ગળ આવે છે અસત્ય બોલનારા અચકાતા અચકાતા બોલે છે ત્યારે આ સત્યવાદી પુરૂષ બેઘઠક પોતાના પૂર્ણ જોશથી પોતાની વાત રળુ કરે છે કારણ કે તેને પોતાના સત્યપર વિશ્વાસ છે પણ આ બધા વ્યવહારિક લાભ ઉપરાત ટેટલાક આધ્યાત્મિક લાભ પણ થાય છે પ્રથમ તો તેના આત્માને અનંત સંતોષ થાય છે મનુષ્ય જ્યારે રાત્રે પોતાના કાર્યનું નિરીક્ષણ કરવા બેસે, અને પોતાના અતઃકરણ સાથે એમ કહી શકે કે હું આજે કોઈ પણ બાબતમા અસત્ય બોલ્યો નથી, અથવા મારા વચનથી મેં કોઈને પણ ઉધુ સમજવાનો અવકાશ આપ્યો નથી, તો તે મનુષ્યને ટેટલો સંતોષ થતો હશે. તેનો ખ્યાલ લાવો, અને તેવો આત્મ સંતોષ તમે પણ શા સારૂ પ્રાપ્ત ન કરી શકો, તે વિચારો વળી નિરંતર સત્ય વિચારો કરવાથી અને સત્ય બોલવાથી મનુષ્યને એક ધોરણ મળે છે, કે જે વડે તે અનેક અસત્ય બાબતોમાથી, જેમ અનેક ખોટા કાચના ટકડામાથી ઝવેરી ખરા હીરાને પારખી શકે છે તેમ, સત્યને પારખી શકે છે તે મનુષ્ય અને તેના વચનોની કિંમત આકી શકે છે, અને તેથી તેને છેતરાવાનો ભય રહેતો નથી તેનો આત્મા સત્યના તેજથી પ્રકાશે છે અને કેટલીક વાર તો મનુષ્યો તેની પાસે અસત્ય બોલવા ધરધરે છે

વળી સત્યનું આયુષ્ય બહુ લાંબુ હોય છે અસત્ય થોડો સમય ઠંઠાઈ ફાવે, પણ તેનું આયુષ્ય બહુ અલ્પ હોય છે પણ સત્ય તો ખડક જેવું હોય છે, જેના પર પ્રથક

જળ કલોલો અથડાય છતા તે ટકી શકે છે, માટે આત્મ-
હિતાર્થી મનુષ્યે સત્યનું મહત્ત્વ વિચારી સત્ય બોલવાનો
અભ્યાસ પાડવો જોઈએ

વળી મનુષ્યને એક અસત્ય છુપાવવાને બીજા મો
અસત્ય ઉભા કરવા પડે છે, તેમાં બીજા મનુષ્યોને પણ
પોતાના અસત્યના ભાગીદાર બનાવવાની જરૂર પડે છે
વળી અમત્યમા એવા બીજા રહેલા હોય છે કે જે પોતાનાજ
નાશના કારણ રૂપ બને છે

“છેતરનારજ છેતરાય છે” એ વચન સદા મર્વદા
હૃદયમા કોતરી રાખવાનું છે અસત્ય એ ચાર દિવસના
ચાદરણા જેવું છે

ધારો કે આપણે એવું અસત્ય બોલીએ કે જેથી
સામી વ્યક્તિને નુકસાન ન પણ થાય છતા આપણને
પોતાને જે મોટું નુકસાન થાય છે, તેનો વિચાર કરવો
ઘટે છે અમત્યથી અથવા આપણે જે કાંઈ જાણતા અથવા
માનતા હોઈએ તેની વિરૂદ્ધ બોલવાથી આપણું મન મલીન
બને છે, અને તેથી આત્માપર એક જાતનો પડદો આવી
જાય છે અને આપણે આત્માનો પ્રકાશ બીલવા અસમર્થ
થઈએ છીએ આપણી દ્રષ્ટિ ઉપર પડલ આવી જાય છે,
અને અમુક વસ્તુ અથવા બનાવમા સત્ય તત્ત્વ શું છે, તે
આપણે જાણી શકતા નથી પણ—

He who thinks truth, speaks truth or acts
truth, acquires-a power to know truth by intui-
tion which is above all reasoning

જે સત્ય વિચારે છે, મત્ય બોલે છે, અને સત્ય વર્તન
રાખે છે, તે અન્તરપ્રતિભા જે બુદ્ધિની પણ પેલીપાશની
શક્તિ છે, તે વડે સત્ય જાણવાની, પારખવાની શક્તિ મેળવે છે.

અથવા મ્યુન્સીપાલિટીની જકાત અથવા બ્યાજબી ઇન્કમેટેક્સ
ન આપવો તે પણ અદત્તાદાન છે

જે મનુષ્ય આ અવગુણ-દોષથી મુક્ત રહે છે, તે
માર્ગાનુમારીપણાને લાયક બને છે, કારણ કે કોઈ પણ શુભ
આવક ધર્મને યોગ્ય થાય, તો તેમા જે ઉપગુણોની આવ
શ્યકતા છે, તેમા પ્રથમ ગુણ ન્યાયસવસ્ત્ર વિમલ છે, અર્થાત્
ધર્મના માર્ગને લાયક થવા ઇચ્છનારે ન્યાયથીજ ધન પેદા
કરવું જોઈએ

જે મનુષ્ય ન્યાય નીતિથી ધન પેદા કરે છે, તેનું
મન સદા સતોષમા રહે છે પોતે કોઈનો પણ અન્યાય
કર્યો નથી, અથવા કોઈને છેતર્યો નથી, એ ભાવનાથી મનમા
જે શાન્તિ રહે છે, તે અવર્ણનીય હોય છે જ્યારે કોઈપણ
મનુષ્યની અથવા પેઢીની શાખ જાઘાઈ જાય છે, કે આ
મનુષ્ય કે આ પેઢીને યોગ્ય હશે, તેજ કિમત લેશે, તો
તે મનુષ્ય કે પેઢીનો માલ ઘણો ખપે છે કારણકે બ્યાપારનો
મોટો આધાર શાખ, આજરૂ, પ્રતિષ્ઠા (Credit) ઉપર
રહેલો છે જે મનુષ્ય કોઈની નોકરી કરતો હોય, તે મનુષ્ય
પોતાના વર્તનથી એમ સાબીત કરી આપે કે તેને પોતાને
પગાર ઉપરાત હરામની અથવા અન્યાયની એક પાઈ પણ
ન ખપે, તો તેના શેઠનો તેનાપર અત્યંત વિશ્વાસ બેસે છે
તે તેને પોતાની પેઢી પરગામ હોય તો ત્યાં વધારે પગારે
મોકલી શકે છે વધારે પગાર આપવાનું એક મોટું કારણ
એ હોય છે કે તે શેઠને તેની પર દેખરેખ રાખવી પડતી
નથી દરેક ખાતામા ઇન્સપેક્ટરો રાખવા પડે છે, અને તેમના
બારે પગાર આપવા પડે છે, તેનું કારણ એજ કે હાથ-

નીચેના લોકો ન્યાય નીતિથી વર્તશે કે કેમ તે વિષે નિરતર શકા રહ્યાજ કરે છે

ન્યાયથી જે મનુષ્ય ધન પેદા કરે છે, તેના પૈસાનો પણ સફળ થાય છે અને તે ધનથી જે ખોરાક ખરીદવામાં આવે તે ખોરાક પણ ઉચ્ચ ગુણિત અને શુભ વિચારો પ્રેરનારો થાય છે આ બાબતને હાલના લોકો લલે હમી કાઢે, પણ આ બાબત અનુભવ સિદ્ધ છે મનુસ્મૃતિ પણ કહે છે કે સર્વેષાં શૌચાનામર્ચશૌચ પરમ મનમ્ ।

સર્વ પ્રકારની પવિત્રતામાં ધનની પવિત્રતા મોટી ગણવામાં આવેલી છે માટે અન્યાયથી ધન પેદા કરવાની ઠાઠ પણ દિવસ આકાશ રાખવી નહિ કેટલીક વાર અન્યાયથી મનુષ્યોને સુખ પામતા જોઈએ છીએ ત્યારે આપણા મનમાં એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે આમ કેમ હશે ? તેનો જવાબ એજ છે કે અન્યાયથી મનુષ્ય ફાવે છે તે થોડાજ સમયનું માટે અતે તો અન્યાય ફળ્યા વગર રહેતો નથી વળી બૂતકાળનું શુભ કર્મ હોય અને કદાચ તે ફાવે તો પણ તેથી શું થયું ? તેના અન્યાયનું ફળ તેને લોગવલુ જ પડશે તેમજ ન્યાયથી મનુષ્યને દુખ પડે છે તો તેના અન્યાયને લીધે પડતું નથી, પણ બૂતકાળનું કરજ તે વધારે લાભ્યો હોય, માટે જ્યાં સુધી તે કરજ અદા ન થાય ત્યાં સુધી તે ન પણ ફાવે પણ આ તેના ન્યાયનું ફળ તેને જરૂર મળશે અને તે મળે ત્યાં સુધી મનુષ્યે ધર્મ અને નીતિ ઉપર શ્રદ્ધા રાખી ચાલવું જોઈએ મનુષ્યના ચારિત્રની કસોટી આવે સમયેજ થાય છે લક્ષ્મી દેવી દરેક મનુષ્યની

કસોટી કાઢે છે અને જે મનુષ્ય તેની કસોટીમાં પસાર થાય છે તેને તે વરે છે કહ્યું છે કે—

वृणुते हि विमृश्यकारिणम्
गुणलुब्धाः स्वयमेव सपदः

જે મનુષ્ય વિચાર પૂર્વક સમજીને પોતાના મનિશ્ચયો પ્રમાણે જીવન ગાળે છે તેને તેના ગુણોથી આકર્ષાયેલી લક્ષ્મી આવીને વરે છે માટે ધન પેદા કરવું તે ન્યાયનીતિ પૂર્વક પ્રાપ્ત કરવું આ રીતે પ્રારબ્ધમાં થોડું મળે તો તેથી સતોષ માનવો આગળ જતા ન્યાય નીતિની છાપ પડશે, એટલે વિશેષ ધન એની મેળે આવી મળશે ખરી રીતે વિચારીએ તો આપણે ળધા ધનના દ્રુષ્ટી ધીએ પણ માલીક નથી દ્રુષ્ટી ભાવ જો વધારવામાં આવે તો મનુષ્ય પરહિતાર્યે તેનો સદુપયોગ કરી શકે છે પણ જ્યાં માલીકી આવી ત્યાં મનુષ્ય તેનાથી ળધાઈ જાય છે

પ્રકરણ ૪ થુ.

મૈથુન વિરમણ.

થુનનો અર્થ પુરુષનો સહિનો સબધ, અથવા સહિનો પુરુષ સાથેનો સબધ. જેઓ પ્રદાચારી છે અથવા સાધુઓ છે, તેમને વાસ્તે આ સબધ સર્વથા વર્જ્ય છે, અને જે લોકો ગૃહસ્થી છે, તેમને માટે યોગ્ય નિયમ

છે કે તેમણે સ્વદાર સતોષવ્રત પાળવું અર્થાત્ પોતાની સ્ત્રીમા સતોષ માનવો.

મૈથુન ત્યાગ અથવા પ્રદાચર્ય એ ઉત્તમમા ઉત્તમ વ્રત છે તે વ્રત જે મન, વચન અને કાયાથી પાળે છે, તેવો મનુષ્ય જ્યાં ત્યાં વિજયી નીવડે છે કામિક વાસના-વિષય તૃપ્તિ એ જગતની પ્રબળમા પ્રબળ વૃત્તિ છે શ્રીગુરુએ એક સ્થળે લખ્યું છે કે જે તે વિષયવાસના જેવો પ્રબળ મનોવિકાર બીજો કોઈ હોત તો લોકોને ધર્મનો ઉપદેશ આપવાનું કામ નિરર્થક થાત તેમના કહેવાનો સાવાર્ય એ છે કે આ વિષયવૃત્તિ આ જગતમા સૌથી પ્રબળ છે જ્ઞાનાર્જવમા પ્રદાચર્યના સબધમા લખેલું છે કે -

વિન્દન્તિ પરમ બ્રહ્મ, યત્સમાલમ્બ્ય યોગિનઃ ।

તદ્વ્રત બ્રહ્મચર્ય સ્યાદ્ ધીર ધૌર્ય ગોચરમ્ ॥

જે વ્રતનું આલબન કરીને યોગીઓ પરબ્રહ્મ-પરમાત્માને પામે છે, અને જેને ધીરવીર પુરુષો ધારણ કરી

શકે છે, તે પ્રધાયર્થ નામનું મહાવ્રત છે વળી તેજ શ્રદ્ધા
જણાવે છે કે —

एस्मेन व्रतं श्राव्यं, त्रयचर्यं जगत्त्रये

આ ત્રણ જગતમાં પ્રધાયર્થ મનન એક પૂજ્ય
લાયક છે પ્રધાયર્થ એ ચારિત્રનું શુભન છે, અને તે વિના
બીજા ગુણો શુભનમાં ગણ્ય ભાગ લઈએ છે

આના ઉત્તમ અને દુર્ઘટ પ્રધાયર્થનો અર્થ શો
સામાન્ય અર્થ એ છે કે પ્રધાયર્થ પાળવા ઈચ્છનાર શુભ
મનથી કોઈ પણ સ્ત્રી ભોગવવાની ઈચ્છા કરતો નથી, અને
શરીરથી પણ તેનાથી સદા સર્વદા વેગળો રહે છે પ્રધાયર્થ
એ શબ્દનો અર્થ કરીએ તો જે શુભ બધામાં પ્રધા-આ
ત્માને જીએ છે, અને તે પ્રમાણે વર્તે છે, અર્થાત્ જેને
આત્મદષ્ટિએ સ્ત્રી કે પુરુષ એવા ભેદ રહ્યો નથી, તેજ મનુષ્ય
પૂર્ણ રીતે તે વ્રત પાળી શકે છે ત્યાં સુધી આ પુરુષ
છે અને આ સ્ત્રી છે, એ બાબત પર ભાર મૂકવામાં આવે
ત્યાં સુધી પ્રધાયર્થ પાલન ધણું અઘરું છે શ્રીમદ રાયચ
લજે છે કે —

નिरभीने नवयौवना, लेश न विरय निदान,
गच्छे काष्ठनी पुतली, ते भगवान् समान

વિપચત્તિ એ ઉત્પાદક શક્તિ છે, તેનામાં કાષ્ઠપત્ર
નવીન ઉત્પન્ન કરવાનું બળ છે કુદરતમાં જે બે શક્તિઓ
પ્રબળ ગણાય છે, તેમાં એક સ્વરક્ષણની અને બીજી પ્ર
ત્પાદક શક્તિ છે આ શક્તિ ત્રણ રીતે પ્રગટ થાય
મનદ્વારા, લાગણીદ્વારા અને શરીરદ્વારા મનદ્વારા જો

ઉત્પાદક શક્તિનો ઉપયોગ થાય તો તે મનુષ્યને પુસ્તકો લખવાનું, લાવણો આપવાનું, નવીન કલ્પનાઓ કરવાનું મન થાય છે. લાગણીદ્વારા તે ચિત્રકળા રૂપે, સંગીત રૂપે, કાવ્ય રચના રૂપે, શિલ્પકળારૂપે, પ્રગટ થાય છે અને તે સ્થુલ શરીરમા પ્રગટ થતા સામી જાતિની વ્યક્તિના મમાગમમા આવવાની ઇચ્છારૂપે દેખાય છે. શક્તિ એની એ છે, પણ આમ ત્રણ રીતે પ્રકટ થાય છે. માટે જો મનુષ્ય તે શક્તિને મનદ્વારા અથવા લાગણીદ્વારા પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરે તો આ સ્થુલ શરીરમા તેનું જગા ઓછું ગંડે છે, અને તેને વચ કરવાનું કામ સુગમ થાય છે. માટે તે વૃત્તિનું આ સ્થુલ શરીર ઉપર જેમ અને તેમ ઓછું કળાણ આવે તેમ કરવું અને તે માટે ઉચ્ચ પ્રકારના માનસિક વિષયોમા અથવા ઉપર જણાવેલી લાગણીઓ પ્રકટ કરવાના કોઈ પણ માર્ગમા પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો એ લાભકારી છે.

જઘા મનુષ્યો સર્વથા બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકે, એ સમજાય તેવી વાત છે. માટે ગૃહસ્થોએ સ્વત્રીમા સતોષ માનવો અને ત્યાં પણ પ્રજ્ઞેત્પત્તિ વાસ્તે સ્થુલ સમાગમ કરવો. ગૃહસ્થાશ્રમ એ જીતેદ્રિય થવાનું શીખવનારી શાળા છે. મનુષ્ય ગૃહસ્થાશ્રમમા રહીને ધીમે ધીમે પોતાની વૃત્તિ પર કાળુ મેળવતા શીખે છે. આ વૃત્તિ ઉપર એકજ ફટકે જય મેળવી શકાય નહિ. મનુષ્ય તે વૃત્તિપર જય મેળવવા પ્રયત્ન કરે, તેમાં તે કેટલીક વાર નિષ્ફળ જાય, વળી ફરીથી પ્રયત્ન કરે. વળી નિષ્ફળ જાય, એમ વરતા કરતા હઠ નિશ્ચયથી તે આ વૃત્તિપર જય મેળવી શકે.

આ વૃત્તિને કાણુમા રાખવાનું કામ કહેન છે, સર્વ કોઈ બાણુ છે અને આ જગતમા જે રોગો, નિર્જાતાઓ, પેદા થાય છે, તેનું મોટું કારણ આ વૃત્તિ રના નિશ્ચયનો અભાવ છે

बलवानिन्द्रियग्रामो, विदासमपि कर्षति ।

ઇન્દ્રિયનો સમૃદ્ધ બળવાન છે, અને તે વિદ્વાનને પણ ખેંચી લાય છે, માટે જ આ વ્રતને મોટું રૂપ આપવામા આવ્યું છે પ્રશ્નચર્ય પાલન માટે અને ઇન્દ્રિય નિશ્ચય વાસ્તે નીચેના વિચારો તથા આચારો ઉપયોગી થયે એમ લાગે છે

પ્રથમ તો જ્યાં અનર્થોનું મુળ અશુદ્ધ વિચાર છે

જગતમાં જેટલા જેટલા બનાવો બને છે, કાર્યો થાય છે, તે બધાનું મૂળ વિચાર છે મકાનની 'બધી યોજનાઓ પ્રથમ એક એન્જીનીયરના મગજમા પેદા થાય છે અને પછી કારીગરો અને મજૂરો તે નકશા પ્રમાણે આખું મકાન બનાવે છે, તેવીજ રીતે આપણા ચારિત્રના બધારણમાં પણ વિચાર મુખ્ય ભાગ ભજવે છે ભગવદ્ગીતા આ સબધમા લખે છે કે —

ध्यायतो विषयान् पुंसः सगस्तेषूपजायते
सगात्सजायते कामः—

વિષયોનું ચિંતન કરવાથી તે પ્રત્યે આસક્તિ પેદા થાય છે, અને આસક્તિ પરથી તે મેળવવાની ને ભોગવવાની પ્રબળ ઇચ્છા થાય છે અને તે ઇચ્છા કાર્યરૂપે પરિ-

પશુએ છે માટે સઘળી અનર્થકારી ક્રિયાઓનો ઉત્પાદક મનુષ્યનો અશુભ વિચાર છે

પશુઓ અને મનુષ્યોમા એક મોટો ભેદ છે પશુઓ અમુક સમયેજ પોતાની આ વૃત્તિને અમલમા મૂકે છે, પણ મનુષ્યને વિશેષ બુદ્ધિબળ મળેલું હોવાથી તે તેનો ઉપયોગ તેમજ દુરુપયોગ કરી શકે મનુષ્ય પોતાના વિચારો વડે ઉચ્ચમા ઉચ્ચ પ્રદેશમાં વિચરી શકે, તેજ મનુષ્ય પોતાના હલકા પ્રકારના વિચારોથી પશુ કરતાં પણ હલકી સ્થિતિએ જઈ પહોંચે છે તે વૃત્તિનો તેમજ તે વૃત્તિના ઉપયોગથી મળનારા સુખનો વારવાર વિચાર કરવાથી મનુષ્ય એવા પ્રકારના ભૂતને જગાડે છે, કે જે ભૂત તેનો નાશ કરતા સુધી તેને જ પીને બેસવા દેતો નથી માટે પ્રથમ તો તે સળધીના વિચારોને સુધારવાની જરૂર છે પણ આ વિચારોને બદલાવવાનું કામ આરભમાં ઘણું કઠણ છે ગરૂઆતમા જેનો તે સળધી વિચાર આવે કે તરત મનને બીજા વિષય ભણી દોરવું એક જાપાનીઝ કહેવત છે કે,

‘ We cannot prevent the birds of evil from flying over our heads, but we need not allow them to build their nests in our hair ’

આપણે અશુભના પક્ષીઓને આપણા માથાપર ઉડતા અટકાવી શકીએ નહિ, પણ આપણે તેમને આપણા વાળમા માળો તો ન બાધવા દઈએ

આ કામ કઠિન છે, પણ જે એક મનુષ્ય કરી શકે તે બીજાઓ પણ કરી શકે

આ વાસ્તે ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે તે અશુભ વિચાર સામે નહિ થતા મનને ખીળ કોઇ વિષય બહુ વાળવું, એ આ ખીળે વિષય આપણને રૂચિકર હોય તો વિદેસારૂ મન ત્યા સ્થિર થવા માડશે, એટલે આ વિષયવૃત્તિ વેગ ઓછો થવા લાગશે પણ આ કામ તરતજ થવું તે બાબતમા જરા પણ ડગમગતી સ્થિતિ કે અનિશ્ચય હોવો જોઈએ તે મનુષ્યે પોતાની શાત પજોમા જે નિશ્ચયે કરવા ચોગ્ય હોય તે કરવા જોઈએ પણ હવે તો પોતાના દૃઢ નિશ્ચય પ્રમાણે વર્તવું આ પ્રમાણે લાખો સમય વર્તવાથી તે વિષયવાસનાના પક્ષીઓ તેના માથાપર માળો તો નહિ બાધે, એટલુંજ નહિ પણ તેની આસપાસ ઉડવાનું પણ બંધ કરશે, અને કદાચ ઉડે તો પણ એક હાથ હક્કા વવાથી દૂર લાગી જશે.

આ બ્રહ્મચર્યની લાવનાને ટેકો આપનારી કેટલીક વિચારત્રેટી તપાસીએ યાજ્ઞવલ્ક્યે પોતાની સ્ત્રી મૈત્રેયીને ઉપદેશ આપ્યો હતો કે દરેક મનુષ્ય તેના આત્માને લીધે પ્રિય છે પુત્ર પુત્રને ખાતર પ્રિય નથી, પણ આત્માને ખાતર પ્રિય છે પતિ પતિને ખાતર પ્રિય નથી, પણ આત્માને ખાતર પ્રિય છે પત્ની પત્નીને ખાતર પ્રિય નથી, પણ આત્માને ખાતર પ્રિય છે કારણ કે અદ્વિતી આત્મા આત્મા જાય છે, ત્યારે શરીર ઉપરનો મોહ ઉતરી જાય છે માટે આપણે દરેક આત્મા છીએ અને આત્મા તો પુરુષ નથી તેમ સ્ત્રી પણ નથી, એ ભાવનાનું ચિંતન કરવાથી શરીર આવથી ઉત્પન્ન થતી કામિક વૃત્તિનું બળ ઘટવા લાગશે.

તેને વાસ્તે બીજા પણ કેટલાક સાધનો શાસ્ત્રકારોએ દર્શાવ્યા છે પ્રબળ શત્રુને હાતવાને જેટલા માધનો મળે, તે બધાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ પ્રજ્ઞાચારી અથવા જીતે-દ્વિય રહેવાને મનુષ્યે જેમ અને તેમ જોઈએ જોરાક ખાવો જોઈએ અમેરિકાના ડોક્ટરોએ ઘણા મનુષ્યોને તપાસી એવો અભિપ્રાય આપ્યો છે કે મનુષ્યો પોતાને જેટલા જોરાકની જરૂર છે, તેના કરતા બમણો કે ત્રણગણો જોરાક લે છે જૈન શાસ્ત્રકારો કહે છે કે મનુષ્યે ઉલ્લોહરી વ્રત કરવું અર્થાત્ ઉદરમા જેટલું ભરી શકાય તેના કરતા કાંઈક જોઈએ ખાવું કારણ કે અતિ આહાર પણ વિષય વૃત્તિને ઉત્તેજિત કરવાનું મોટું કારણ બને છે વળી માદક અથવા વિકારજનક જોરાક પણ તેજોજન ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે તેની સાથે શરીરને Cશકેરી નાખે તેવો મરીમરાખાવાળો અને તેજનાવાળો જોરાક પણ લેવો નહિ સાજરે પણ વિશેષ ન ખાવું આ સબધમા પુદ્ધ ધર્મમા એ નિયમ હતો કે સાધુઓએ દિવસમા એકજવાર ખપોરે ખાવું

આ વિષયવૃત્તિને સયમમા રાખવાને એક ઉત્તમ સાધન એ છે કે મનુષ્યે કમરત કરી શરીરને કસવું વિદ્યાર્થીઓ જે સમયે સુવાવસ્થામા આવે છે, ત્યારે તેમનામા ઉત્પાદક શક્તિ ખીલવા માંડે છે અને જો કસરત, રમત વગેરે દ્વારા પોતાની શક્તિઓ પ્રકટ કરે છે, તો તેઓને આ વિષયવૃત્તિયર જય મેળવવાનું કામ ઘણું સરલ બને છે જ્યારે મનુષ્યનું મન મરદાનગીભરી રમતોમા લાગેલું હોય છે, ત્યારે અયોગ્ય વિચારો વિચારવાને તેને સમય

મળતો નથી કારણ કે જ્યાં આજસ્ય હોય ત્યાં
વિચારો સ્થાન મેળવે છે જેમ આજસુ હાથ કાંઈ નુકસા
કરે છે, તેમ આજસુ મગજ પણ અયોગ્ય ભાવનાઓમા
શક્તિઓનો વ્યય કહે છે

વળી હલકા વિચાર અથવા વૃત્તિવાળા મનુષ્યોની
ઠાતથી છતેદ્રિય થવા ઈચ્છનારે દૂર રહેવું જોઈએ મિત્રો
વિના ચલાવી લેવું તે બહેતર છે, પણ જેમની વાતચિત
અને ભાવનાઓ વિષયવાસના તરફ પ્રેરતી હોય, તેમની
સાબત તો નજરથી આ વાસ્તેજ શાસ્ત્રોમા સત્સંગને
પ્રધાનપદ આપવામા આન્યું છે કોઈ સારો મિત્ર ન મળે,
તો પુસ્તકોનો આશ્રય લેવો જગતમા સારા પુસ્તકોની
સખ્યા કાંઈ ઓછી નથી વળી હલકા પ્રકારના નાટકોથી
પણ દૂર રહેવું એ પણ આ કામ વાસ્તે ઓટનું જરૂર
છે કારણ કે ઉપર ભાર દઈને જણાવવામા આન્યું છે તેમ
બધા હલકા કૃત્યોનો પિતા તનો વિચાર છે

જે લોકો આ બાબતમા નીતિનિયમનું ઉદ્ભવ ધન કરે
છે, તેઓ જ્યાં ત્યાં અપમાન પામે છે, કોઈ તેમના પર વિશ્વાસ
રાખતું નથી તેવા મનુષ્યોના શરીરમા અનેક પ્રકારના રોગો
ઉદ્ભવે છે પરત્વી ગમનથી પોતાનો પ્રાણ નાશ થવાનો
સંદેહ રહે છે, બીજાઓ સાથે મોટું વેર બધાય છે, કોઈ
વાર કેદમાં જવું પડે છે, અને જગતમા જે અપમાન થાય
છે, તેતો છદ્મગીભર તેને આગળ આવવા દેતું નથી જેમ
પરત્વીનો ત્યાગ તેમ વેશ્યાગમન કે વિધવા વગેરેનો પણ
ત્યાગ કરવોજ જોઈએ શાસ્ત્રો કહે છે કે જે પુરુષો અન્યત્રીમા

જતા હોયે એવી જુદીના થયે, એમ ધારી મદાવીર કે
જુએ પ્રવાચનને યાગુ મન કર્યું અને સ્ત્રી સિવાયની સ્ત્રી-
વસ્તુઓને પરિગ્રહ રૂપે ગણી તેને પાંચમું મત ગણ્યું

હવે કયો વસ્તુઓનો પરિગ્રહમા સમાવેશ થાય છે,
તે આપણે તપાસીએ તે પરિગ્રહ નવ પ્રકારના છે એમ મા
ઓમા ઠહેકું છે

(૧) હીરા, માળેક, માતી, નીલમ, પ્રવાળ વગેરે સર્વ
પ્રકારનું ધન તથા રૂપાના કે સોનાના સ્ત્રીક્ષા

(૨) સર્વજ્ઞતાના ધાન્ય

(૩) અલકાર અને વગર ધાતુનું સુવર્ણ

(૪) અલકાર અને વગર ઘાટનું રૂપું

(૫) જમીન, ગામ, નહેર, નદી, બગીચો વગેરે

(૬) મહેલ, હવેલી, ઘર દાદ, અને વખાર

(૭) નોકર, ચાકર, હામ દામી વગેરે

(૮) ગાય, એમ, હાથી, ઘોડા, વાહનો વગેરે

(૯) ઘર વ્યવહારને ઉપયોગી તમામ વસ્તુઓ.

આ નવ પ્રકારમા જગતમા મળી આવતી તમામ
ચીજોનો લગભગ સમાવેશ થાય છે

આ બધી વસ્તુઓ આપણને એક યા બીજી રીતે ઉપ-
યોગી લાગે છે, માટે તે મેળવવા અથવા તેનો સમ્ર-
હરવા મનુષ્યની રૂચિ થાય છે જ્યાં સુધી જગતનો વ્યવહાર
છે, ત્યાં સુધી મનુષ્યને ઘણી વસ્તુઓની જરૂર પડે છે, અને
તે વસ્તુઓ ખરીદવાને ધનની જરૂર પડે છે

આપણી પોતાની આજીવિકા માટે, તથા આપણા
આશ્રિતોના ભરણપોષણ માટે ધનની જરૂર છે ધર્મને માટે

પણુ ધનની જરૂર પડે છે સાધુમતો નિમિત્તે પણુ ધન ખર્ચવાની જરૂર પડે છે તીર્થ સ્થાનનો ઉદ્ધાર, સ્વધર્મી ખર્ચાઓનું રક્ષણ, સુર્વાદિનો સત્કાર, નિરાધારોનો ઉદ્ધાર, આ અર્થે કાર્યો માટે પણુ ધન આવશ્યક છે ધન જાતે જોડું નથી તે એક શક્તિ છે, અને શક્તિનો ઉપયોગ તેમજ દુરુપયોગ થઈ શકે ધનથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે લાભ થઈ શકે, તેમ ધનથી અભિમાન વધે, ધન મળતા અનેક પ્રકારના વિષયસુખના પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા થાય, ધનથી ખીજાઓ પર ત્રાસ ગુજારે, અને ડેડલાક ન કરવા યોગ્ય કામ કરના પણુ મનુષ્ય દોરાય લક્ષ્મી આવા અનર્થો ઉપજાવવાનું માધન હોવાથી શાસ્ત્રધારોએ તેની નિંદા કરી છે વગી ધન પેદા કરવા જતા મનુષ્યો ગમે તેવા ઘોર અને અનીતિભર્યા કાર્યો કરવાને અચપ્રતો નથી ધનને ખાતર મિત્રો મિત્રોમા કલેશ જન્મે છે, ભાઈઓ ભાઈઓ વચ્ચે કુસંપ થાય છે, અને મનુષ્યોના ખુન પણુ થાય છે ગાંત્ય લોકથી સુજરાળ પોતાના ભત્રીજા ભોજનો વધ કરાવવા તૈયાર થયો હતો તેને મારી નાખવા મોકલેલા મારાઓને દયા આવી, અને તેને તેમણે છુવતો મૂક્યો તે વખતે સુજરાળને આપવા માટે લોજરાળએ એક શ્લોક લખી મોકલ્યો હતો કે —

માધાતા સ મહીપતિઃ કૃતયુગેડ્લકારભૂતો ગતઃ ।
 સેતુર્યેન મહોદયૌ વિરચિતઃ કાસૌ દશાસ્યાન્તરુઃ ॥
 અન્યે ચાપિ યુધિષ્ઠિરપ્રમૃતયો યાતા દિવ ભૂપતે
 નૈકેનાપિ સમ ગતા યસુમતી નૂન ત્વયા યાસ્યાસિ ॥

પોલીસે તેને ચોર જાણી પકડયો અને સવારમાં રાજપા
ગજુ કયો રાત્રીએ તેની ભદ્રિકતા વિચારી તેના પર દ
કરવાના હેતુથી કહ્યું કે તારે જે માગતું હોય તે માગ તે
કાંઈ પણ વિચાર સુઝયો નહિ તેથી રાત્રીએ તેને પાસેના
ખગીયામાં જઈ વિચાર કરવા સૂચવ્યું તે ખગીયામાં જઈ
નીચે પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો “રાત્રીએ મને જે માગ
સોનું આપવાનું કહ્યું, પણ તેથી શું થાય ? પાંચ મહોર
માગવી, પણ પાંચતો થોડા સમયમાં ખપી જાય માટે પચીસ
માગવી પણ તેથી કાંઈ આખું વર્ષ આલે નહીં સો માગવી,
હજાર માગવી, લાખ માગવી” એમ વિચાર તરંગે તે ચડ્યો
પછી અર્ધ રાત્રી માગવાની વૃત્તિ જાગી અને છેવટે આખું
રાત્રી માગવાની વૃત્તિ જાગી. પણ વગી વિચાર કરતા તે
પાડો ફર્યો પોતાની તૃષ્ણાને ઘટાડવા લાગ્યો અને છેવટે તે
માગણી ઓછી ઓછી કરતા જે માસા સોનું પ્રથમની મા
ગણી માફક લેવા વિચાર્યું છેવટે તેણે વિચાર કયો કે
“હવે જે માસા સોનાનું પણ કામ નથી સુખ સતોષમાજ
છે વિદ્યા લેતા વિષયમાં પડ્યો અને વિષયની તૃષ્ણામાં તણાતા
આ સ્થિતિ થઈ માટે સતોષ રાખવો એજ ખરા મુખત
કારણ છે” આમ વિચાર કરતા તેની તૃષ્ણા શમાઈ ગઈ

માટે તૃષ્ણાનો અંત નથી ત્યારે હવે પરિશદ જે
આ તૃષ્ણાનું અને તેને અંગે ઉપજતા અનેક અનર્થોનું કારણ
હોય તો તેનો ત્યાગ કરવા અથવા તે ઓછો કરવા નુ કરવું
એ પ્રશ્ન ઉભો થાય છે તેને વાસ્તે શાસ્ત્રકારોએ માર્ગ
અતાવ્યો કે પરિશદનું પરિમાણ કરવું મનુષ્યને વસ્તુઓની

માર્ગે થયા પછી તે પરિભ્રમણ કરવાનું કામ કઠણ લાગે છે. માટે જે સમયે આપણી પાસે વસ્તુઓ ન હોય, તે સમયે શાતપણીમા આપણા મન સાથે નિશ્ચય કરવો, અને પછી ગમે તેવી લાલચો આવે, અને ગમે તેવા પ્રલોભને પેદા થાય, છતાં પોતાના નિયમોથી ચલિત ન થવું.

ભારતા લોકોથી જેમ બહુ હરિયામા હુમે છે, તેમ પરિવ્રજાની અનેક વસ્તુઓ ઉપરની આસક્તિને લઈને મનુષ્યનું મન તેને મેળવવામા, તે મળેવાનું રક્ષણ કરવામા તથા મેળવેલી વસ્તુઓનો નાશ ન થાય, તે મળધી થિતા કરવામા મગ્ન રહે છે, અને આ રીતે શતદિન થિતા કરવામા તેનો સમય પસાર થાય છે, અને છેવટે ખાલી હાથે આવ્યો તેમ ખાલી હાથે ચાલ્યો જાય છે. માટે મનુષ્યોએ પોતાના મન સાથે ઉપર જણાવેલી નવ વસ્તુઓના સખધમા નિયમો લેવા, અને તે પોતાની નોંધપોથીમાં ઉતારી લેવા, અને તે કરતા ઝાઝપણ વધે તો તેનો સન્માર્ગે વ્યય કરવો. ધન વિશેષ મળતા પોતાના નિયમોનો જીવો અર્થ કરવો એ મહાન્ દોષ છે. પરિવ્રજાનું પરિભ્રમણ કરવાનો હેતુ એ છે કે જીવ પોતાને ઈષ્ટ વસ્તુઓ અને સામગ્રીઓ પ્રાપ્ત કરી કાર્મિક અતર્કુષ્ઠ મળે, તૃપ્તિને ઓગ્રી કરે, અને જીવનનો શો ઉદ્દેશ છે, તે મનજી તે પ્રમાણે વર્તે આ નિયમથી તેનો ઘણો બોજો ઓછો થઈ થશે.

આ પરિવ્રજાનું મુખ્ય સ્વરૂપ વસ્તુઓ પ્રત્યે આસક્તિ રાખવી તે કેટલીક વસ્તુઓ વિના તો સાધુઓને પણ ચાલે નહિ, તો પછી ગૃહસ્થાશ્રમીઓને તો તે વસ્તુઓની નહીં.

હવે આપણે ક્રોધના કેટલાક કક્ષાયદા-ગેરલાભ વિચારીએ ક્રોધ ઉત્પન્ન થતા મનની શાંતિનો નાશ થાય છે ક્રોધ મનુષ્યની વિચાર કરવાની શક્તિ આવી જાય છે ભગવાન જીતા લખે છે કે —

ક્રોધાદ્ ભવતિ સમોદ્ સમોદાત્સ્મૃતિરિન્નમ ।

સ્મૃતિ રિન્નમાત્ બુદ્ધિનાશ બુદ્ધિનાશાત્પ્રણયતિ ॥

ક્રોધથી વિવેક શક્તિ આવી જતા સમોદ થાય છે, અને તે સમોદથી સ્મરણ શક્તિમા જન્મ થાય છે, અને સ્મૃતિનો જન્મ થવાથી બુદ્ધિનો નાશ થાય છે, અને બુદ્ધિના નાશથી મનુષ્ય સર્વ પ્રકારે નાશ પામે છે ક્રોધથી ઘણા સમયની તપશ્ચર્યા પણ નાશ પામે છે ચોગીઓ પણ ક્રોધને વશ થઈ નહિ કરવા ચોગ્ય કામો કરે છે, નહિ બોલવા ચોગ્ય વચનો બોલે છે અને નહિ વિચારવા ચોગ્ય વિચારો કરે છે ક્રોધ એ અગ્નિ સમાન છે, અને પ્રથમતો જન તેનો ઉદ્ભવ થાય છે, ત્યાં તેને બાળે છે, અને પછી બીજા મનુષ્યોને નુકસાન કરે છે ક્રોધમા બોલાયેલા વચનો વાસ્તે, અથવા તે સમયે કરાયેલા કાર્યો વાસ્તે મનુષ્યો પાછળથી ગમે તેટલો પશ્ચાત્તાપ કરે, પણ તેથી કાઈ લાભ થાય નહિ તે વખતે મનુષ્ય મન ઉપરનો સયમ ખોઈ બેસ છે, અને ઘણા જન્મ સુધી રખડાવે તેવા કર્મો બાધે છે મનની શાંતિ ખોઈ બેસતા શરીરપર તેની અસર થવા લાગે છે આખો લાવચોળ થાય છે મ્હોપર રતાગ આવી જાય છે મુખમાથી દીર્ઘશ્વાસ નીકળે છે હાથ પગ પછાડા મારે છે, અને લોહી કિડગી અને ઝેરી બનતું જાય છે તેથી થોડા સમયમા મનુષ્યનું માથું ડૂળવા આવે છે ક્રોધ ક્યારે પછી કેટલાક

કલાક સુધી કાંઈ પણ ચેન પડતું નથી, અને આથી બીજાઓ સાથે જે વેર ઝેર બધાય છે, તેના ફળ આ ભવમા ભોગવવા પડે છે, એટલુંજ નહિ પણ આગામી ભવેમા પણ તેના ફળો ચાલ્યા આવે છે

આ ક્રોધની પણ ત્રણ સ્થિતિઓ છે પ્રથમ તો પોતાને કાંઈ પણ નુકસાન થયું એટલે મનુષ્ય તે સામી વ્યક્તિ પર પોતાનો રોષ ઢાંકે છે, પણ મનુષ્ય ધીમે ધીમે તેના અવશુભો અનુભવે છે, અને તેમાથી છૂટવા પ્રયત્ન કરે છે તે હવે પોતાને થયેલા નુકસાન વાસ્તે કાંઈ પણ બોલતો નથી પણ જે બીજો મનુષ્ય ત્રીજા પુરુષને ક્રૂ પ દે, અથવા નુકસાન કરે તો તેનો પિત્તો ઉછળે છે આ ક્રોધને શાસ્ત્રકારો પ્રશસ્ય ક્રોધ (noble indignation) કહે છે આ ક્રોધ તે નુકસાન કરનાર પર નીકળી આવે છે પણ તે કરના પણ એક ઉચી સ્થિતિ છે કે જ્યાં નુકસાન કરનાર અને નુકસાન ભોગવનાર બન્ને દયાને પાત્ર છે, એમ સમજી તે જીવ બન્નેનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રયત્ન કરે છે નુકસાન ભોગવનાર નુકસાન ભોગવી કર્મથી છૂટો થાય છે, પણ નુકસાન કરનાર બીજાને ત્રાસ આપી નવું કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, જે તેણે ભવિષ્યમા આપવું પડશે, માટે તે વિશેષ દયાને પાત્ર છે આવી રીતે વિચાર કરીને નુકસાન કરનારને પણ સમજાવી તેને સીધે માર્ગે લાવવા પ્રયત્ન કરે છે

હવે આપણે ક્રોધપર કેવી રીતે જય મેળવવો તેના વિચાર કરીએ ક્રોધ ઉપર જય મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન ક્ષમા છે

ક્ષમાસ્તુ મરે યસ્ય દુર્ગન' કિં કરિષ્યતિ ।

અઠળે પતિતો યદ્ધિ સ્વયમમેવોપશામ્યતિ ॥

જેના હાથમા ક્ષમા રૂપી તલવાર છે, તેને દુર્ગન કે
ડગ્ગાનો હોતો ? ધાસ વગરની જમીન પર જો અમિ પડે
તો પોતાની મેળે ચાલ થઈ જાય છે વચનોમા મીઠાઈ
અને વચનોમા ઠડવાથી રહેલી છે આપણને ગમે તેટલો
ક્રોધ થડ્યો હોય, પણ જોલણ પડેલા વિચાર કરવાની
આપણને ટેવ હશે, તો ક્રોધ શબ્દો રૂપે પ્રકટ થશે નહિ,
એટલે તેનો જુરસો ઓછો થવા લાગશે જ્યાં સુધી મનુષ્ય
બીજાએ પોતાને કરેલા નુકસાનનોજ વિચાર કરે છે, ત્યાં
સુધી તેનો ક્રોધ કદાપિ શમશે નહિ આપણા હૃદયમા
બીજાઓ તો નિમિત્ત માત્ર છે મારે મારે બીજાઓ પ્રત્યે
શા સાડ ક્રોધ કરવો જોઈએ આ સળધમા જ્ઞાનાર્ણવમાં
આપેની લાવના વિચારવા જેવી છે

પ્રાદ્ મયા યત્કૃત કર્મ તન્મયૈવોપશુજ્યતે ।

મન્યે નિમિત્તમાત્રોડન્ય. સુખદુઃખોત્તો જન ॥

જે મે પૂર્વ જીવમા કર્મો કરેલા, તેના ફળ હું ભોગવું
છું બીજા મનુષ્યો તો સુખ દુઃખ આપવામાં નિમિત્ત માત્ર
છે, તો અન્ય ઉપર હું શા સાડ રોષ કરું ? વળી જો કોઈ
મારો દોષ બતાવે તો તો મારો પરમ મિત્ર છે, કારણ કે
એવો દોષ હું ફરીથી નહિ કરું, તો પછી નિજારણ મિત્ર
પર શા સાડ ક્રોધ કરવો ! વળી જે કોઈ ક્રોધ કરાવે છે
તેના સળધમા એવો વિચાર કરવો કે “મે અત્યાર સુધી
વિવેક અને જ્ઞાનપૂર્વક જ્ઞાતિનો અજ્ઞાસ કર્યો હતો, તેની

પરીક્ષા લેવા માટે પ્રતિકૂળ મનુષ્યો કે પ્રતિકૂળ પ્રસંગો ઉભા થયા છે તો મારે તે પ્રતિકૂળ મનુષ્યો તથા પ્રસંગોને વધાવી લઈ આ શાંતિની પરીક્ષામાં પસાર થવું જોઈએ”

આ ઉપર એક દુકુ દષ્ટાત આપણને ક્રોધ શમાવવામાં ઘણુંજ લાભકારી થશે

ગજસુકુમાળ નામે રાજકુમારે માત્ર બાર વર્ષની વયે નેમનાથ પ્રભુ પાને દીક્ષા લીધી, અને સસારનો ત્યાગ કરી શ્મશાનમાં ઉગ્ર ધ્યાનમાં તે રહ્યા સોમલનામના બ્રાહ્મણની સ્વરૂપવતી પુત્રી સાથે ગજસુકુમાળનું સગપણ કર્યું હતું પરંતુ લગ્ન થયા પહેલાં તે સસાર ત્યાગી થયા પોતાની પુત્રીના સુખનો નાશ થયો તેથી સોમલને ક્રોધ થઈયો, અને તે ગજસુકુમાલની શોધમાં નીકળ્યો શ્મશાનમાં ગજસુકુમાલ એકાગ્ર ધ્યાનથી શુદ્ધ કાયોત્સર્ગ સ્થિતિમાં ઉભા હતા, ત્યાં તે આવી પહોંચ્યો તેણે પોતાનો ક્રોધ પ્રકટ કરવા અને તેના પર વેર લેવાને તેમના માથા પર ચીકણી માટીની વાડ કરી, અને શ્મશાનમાંથી ધગધગતા અગારા લાવી તેના માથા પર મૂક્યા તેમાં ટેટલાડ લાકડાના કકડા નાખ્યા, એટલે તાપ સખ્ત થયો આથી ગજસુકુમાળનો ઠોમળ દેહ બળવા લાગ્યો એટલે સોમલ જતો રહ્યો આ સમય એવો હતો કે ગજસુકુમાળના ક્રોધનો પાર ન આવે, છતાં તે મહાનુભાવ હોયે સોમલ પર હોદ્દા નહિ કરતા પોતાના પૂર્વકર્મોના વિપાકરૂપ આ સ્થિતિને કદંપી સમભાવથી નીચે પ્રમાણે વિચાર કર્યો “ હે હવે ! એ તું એની પુત્રીને પરણ્યો હોય તો પહેરામણીમાં તને

પાઘડી બધાવત એ પાઘડી થોડા વખતમા નાશ પામત
પણ આતો તેણે એવી પાઘડી બધાવી કે જે મોક્ષપુરીમા
જવા માટે મને મદદગાર નીવડી ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી
જરા પણ મનની સ્થિરતામા લગ થવા દીધો નહિ, અને
તેના પરિણામે, શાસ્ત્રો કહે છે તેમ, તેમણે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું

આટલા ઘોર દુષ્ટો દેનાર પર ક્ષમા રાખનારા આ
ગજસુકુમાળજી દ્વારા થાક કરી આપણે બીજાઓ પ્રત્યે
આપણને દુષ્ટ દેનારા પ્રત્યે—ઉદાર ભાવ રાખવો

જ્યારે સામા મનુષ્યે આપણ બગાડયુ હોય, તે વ
ખતે તેના પ્રત્યે ક્ષમા રાખવામા મોટામા મોટો વિજય
છે તત્ત્વજ્ઞાની સેનેકા લખે છે કે —

He that does good to another man, especi-
ally if the other has done him some wrong does
also good to himself not in the consequences,
but in the very act of doing it for the consciousness
of well doing is an ample reward

જે મનુષ્ય બીજાનું લઘુ લઘુ કરે છે અને ખાસ
કરીને અપકાર કરનાર પર પણ ઉપકાર કરે છે, તે પોતાનું
પણ જ્યાણ કરે છે તેનું શુભ પરિણામ આવશે એ
દૃષ્ટિથી નહિ પણ તે કામ કરવામાજ તેનું કયાણ થાય છે
કારણ કે પોતે સારું કામ કર્યું છે, એવું જ્ઞાન મનુષ્યના
પોતાના શુભ કામનો પુષ્કળ બહો છે

વળી મનુષ્યે વિચાર કરવો કે જેને વાસ્તે તે બીજા
પ્રત્યે ક્રોધ કરવા દોરાય છે, તે ક્ષણિક છે જગતની બધી

વસ્તુઓ અનિત્ય છે, તો તે અનિત્ય વસ્તુઓ ખાતર આત્માના નિત્ય ગુણનો-શાંતિનો શા સારૂ ભોગ આપવો? જે જે મહા પુરૂષોએ જગતમા અપૂર્વતા પ્રાપ્ત કરી છે, તે સર્વેએ ક્રોધનો બદલો પ્રેમમા આપ્યો છે જ્ઞાનાર્થે જણાવે છે કે -

વાસીચન્દનતુલ્યાન્તર્વૃત્તિમાલમ્બ્ય કેવલમ્ ।

આરબ્ય સિદ્ધિમાનીત પ્રાચીનૈર્મુનિસત્તમૈઃ ॥

પ્રાચીન ઉત્તમ મુનીઓએ કુહાડા પ્રત્યે ચદનના જેવી વૃત્તિ રાખીને ત્રિવિધ પ્રાપ્ત કરવાનો આરભ કર્યો છે

કુહાડાથી ચદન કપાય તો પણ કુહાડાને પોતાની સુગંધથી સુગંધિત કરે છે, તેવી રીતે જ્ઞાની પુરૂષો પોતાને ઉપસર્ગ કરીને હેરાન કરનારનું પણ કંડ્યાણુ કરી પોતાના ક્ષમા ભાવને પ્રકટ કરે છે વળી ક્ષમા ભાવને પ્રાપ્ત કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે અનંત કાળનો વિચાર કરવો જ્યાં સુધી આપણે વર્તમાનનો તથા થોડા સમયપર ગયેલા ભૂતકાળનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યાં સુધી બીજાએ આપણને કરેલા નુકસાનોનું સ્મરણ રહ્યા કરે છે, અને આપણને ક્રોધ થવા સંભવ છે, પણ અનંત કાળનો વિચાર કરતા આ બધા પ્રસંગોનું ઉત્તરપણ ચાલ્યું જાય છે અત્યારે જે બનાવ આપણા માનસિક આકાશને ભરી નાખે છે, તેજ બનાવ પાંચસાત વર્ષ પછી આપણા આકાશમા એક બિન્દુ સમાન લાગે છે તો પછી અનંતકાળમા આ બનાવો તો નહિ જેવા લાગે, માટે સુખદુઃખના પ્રસંગોમા ઉપાદાન ઠારણ આપણે છીએ, અને બીજાઓ તો માત્ર

પાઘડી બધાવત એ પાઘડી થોડા વખતમા નાશ પામત
પણુ આતો તેણે એવી પાઘડી બધાવી કે જે મોક્ષપુરીમાં
જવા માટે મને મદદગાર નીવડી ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી
જરા પણ મનની સ્થિરતામા લગ થવા લીધો નહિ, અને
તેના પરિણામે, શાસ્ત્રો કહે છે તેમ, તેમણે કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું

આટલા ધોર દુ ખો દેનાર પર ક્ષમા રાખનારા આ
ગજસુકુમાળનુ દૃષ્ટાન્ત યાદ કરી આપણે બીજાઓ પ્રત્યે
આપણને દુ ખ દેનારા પ્રત્યે—ઉદાર ભાવ રાખવો

જ્યારે સામા મનુષ્યે આપણુ બગાડ્યુ હોય, તે વ
ખતે તેના પ્રત્યે ક્ષમા રાખવામા મોટામા મોટો વિનય
છે તત્ત્વજ્ઞાની સેનેકા લખે છે કે —

He that does good to another man especi-
ally if the other has done him some wrong, does
also good to himself not in the consequences,
but in the very act of doing it, for the consciousness
of well doing is an ample reward

જે મનુષ્ય બીજાનું લઘુ લઘુ કરે છે અને ખાસ
કરીને અપકાર કરનાર પર પણ ઉપદ્રાર કરે છે, તે પોતાનું
પણુ કલ્યાણ કરે છે તેનું શુભ પરિણામ આવશે એ
દૃષ્ટિથી નહિ પણ તે કામ કરવામાજ તેનું કલ્યાણ થાય છે
કારણ કે પોતે સારું કામ કર્યું છે, એવું જ્ઞાન મનુષ્યના
પોતાના શુભ કામનો પુષ્કળ બ હો છે

વળી મનુષ્યે વિચાર કરવો કે જેને વાસ્તે તે બીજા
પ્રત્યે ક્રોધ કરવા હોરાય છે, તે ક્ષણિક છે જગતની બધી

વસ્તુઓ અનિત્ય છે, તો તે અનિત્ય વસ્તુઓ ખાતર આત્માના નિત્ય શુણનો-શાંતિનો શા સારૂ લોગ આપવો ? જે જે મહા પુરુષોએ જગતમા અપૂર્વતા પ્રાપ્ત કરી છે, તે સર્વેએ ક્રોધનો બદલો પ્રેમમા આપ્યો છે જ્ઞાનાર્થે જણાવે છે કે -

વાસીચન્દનતુલ્યાન્તર્ટીતિમાલમ્બ્ય કેવલમ્ ।

આરબ્ય સિદ્ધિમાનીત પ્રાચીનૈર્મુનિસત્તમૈઃ ॥

પ્રાચીન ઉત્તમ મુનીઓએ કુહાડા પ્રત્યે ચદનના જેવી વૃત્તિ રાખીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનો આરભ કર્યો છે

કુહાડાથી ચદન કપાય તો પણ કુહાડાને પોતાની સુગંધથી સુગંધિત કરે છે, તેવી રીતે જ્ઞાની પુરુષો પોતાને ઉપસર્ગ કરીને હેરાન કરનારનું પણ કંઈકાણું કરી પોતાના ક્ષમા ભાવને પ્રકટ કરે છે વળી ક્ષમા ભાવને પ્રાપ્ત કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે અનત કાળનો વિચાર કરવો જ્યાં સુધી આપણે વર્તમાનનો તથા થોડા સમયપર ગયેલા જૂતકાળનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યાં સુધી જીવંતએ આપણને કરેલા નુકસાનોનું સ્મરણ રહ્યા કરે છે, અને આપણને ક્રોધ થવા સંભવ છે, પણ અનત કાળનો વિચાર કરતા આ બધા પ્રસંગોનું ઉદ્ભવણ ચાલ્યું જાય છે અત્યારે જે બનાવ આપણા માનસિક આકાશને ભરી નાખે છે, તેજ બનાવ પાંચસાત વર્ષ પછી આપણા આકાશમાં એક બિન્દુ સમાન લાગે છે તો પછી અનતકાળમા આ બનાવો તો નહિ જેવા લાગે, માટે સુખદુઃખના પ્રસંગોમા ઉપાદાન દારણ આપણે છીએ, અને જીવંતએ તો માત્ર

પાઘડી બધાવત એ પાઘડી થોડા વખતમા નાશ પામત
પણ આતો તેણે એવી પાઘડી બધાવી કે જે મોક્ષપુરીમાં
જવા માટે મને મદદગાર નીવડી” આ પ્રમાણે વિચાર કરી
જરા પણ મનની સ્થિરતામાં ભગ થવા દીધો નહિ, અને
તેના પરિણામે, શાઓ કહે છે તેમ, તેમણે કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું

આટલા ઘોર દુષ્ટો દેનાર પર ક્ષમા રાખનારા આ
ગજસુકુમાળનું દૃષ્ટાંત યાદ કરી આપણે ખીલતો પ્રત્યે
આપણને દુષ્ટ દેનારા પ્રત્યે—ઉદાર ભાવ રાખવો

જ્યારે સામા મનુષ્યે આપણ બગાડયું હોય, તે વ
ખતે તેના પ્રત્યે ક્ષમા રાખવામાં મોટામાં મોટો વિજય
છે તત્ત્વજ્ઞાની સેનેકા લખે છે કે —

He that does good to another man espec-
ally if the other has done him some wrong, does
also good to himself not in the consequence
but in the very act of doing it for the consciousness
of well doing is an ample reward

જે મનુષ્ય ખીલતું ભયુ ભલું કરે છે અને ખ
કરીને અપકાર કરનાર પર પણ ઉપકાર કરે છે, તે પોતા
પણ કલ્યાણ કરે છે તેનું શુભ પરિણામ આવશે
દૃષ્ટિથી નહિ પણ તે કામ કરવામાં તેનું કલ્યાણ થાય
કારણ કે પોતે સારું કામ કર્યું છે, એવું જ્ઞાન મનુષ્ય
, પોતાના શુભ કામનો પુષ્કળ ખર્ચો છે

વળી મનુષ્યે વિચાર કરવો કે જેને વારને તે ખ
પ્રત્યે ક્રોધ કરવા દોરાય છે, તે ક્ષણિક છે જગતની

यदा किंचित् किंचिद्बुधजनसकाशादवगतम् ॥

तदामूर्खોऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

મનુષ્યોને જ્યારે કાંઈક જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે હું સર્વજ્ઞ હોઈએમ પોતાને માને છે અને તે વખતે હસ્તીની માફક મદો ન્મત્ત બને છે પણ જ્યારે જ્ઞાની પુરૂષોના સબધમાં આવતા કાંઈક વિશેષ જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે પોતાની મૂર્ખતાનું તેને ભાન થાય છે, અને ત્યારે જેમ જ્વર આડ્યો જાય તેમ મદ પણ જતો રહે છે

મનુષ્યને જ્યારે કાંઈક વિશેષ જ્ઞાન થાય છે, ત્યારેજ પોતાની અજ્ઞાનદશાનું ભાન થાય છે ન્યુટન જેવા પ્રસિદ્ધ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીએ કહ્યું હતું કે “અમે અત્યાર સુધીમા એળવેલું જ્ઞાન તે દરિયા કાંઠે પડેલા શીપ અને શખલા છે અને હજી તો આખો દરિયો શોધખોળ માટે પડેલો છે ” પણ જે લોકોને થોડું જ્ઞાન હોય છે, તે વિશેષ ઉદ્ધત બને છે અધુરો ઘડો ઘણો છલકાય, તેવી ના સ્થિતિ છે

આ અભિમાન કરવાના ગારકારો આઠ પ્રકાર વર્ણવે છે તેના નામ કુળ, જાતિ, ઐશ્વર્ય, રૂપ, તપ, બળ, વિદ્યા અને ધન છે જે મનુષ્ય શાત રીતે વિચાર કરે તો તેને જણાય કે આ અભિમાન કરવાના કારણો નથી આપણે એક પછી એક આઠ મદના મ્યાનનો વિચાર કરીએ.

પ્રથમ કુલમદ—કુળનું અભિમાન કરવાનું કાંઈ કારણ નથી, કારણ કે જગતમાં તમારા કરતા પણ વિશેષ ઉત્તમ કુળવાળા જીવો છે વળી જે કુળનું અભિમાન કરે છે, તે બીજા લોકમાં હલકા કુળમાં જન્મે છે પોતે અમુક ઉચ્ચ નીચ

કુળોમાં જન્મ લેતો લેતો આ કુળમાં આવ્યો છે, તો તેને વાસ્તે અહીં કાર કરવો શો ?

જાતિમદ—આ મદનો બીજો પ્રકાર છે જીવ હો એક જ જાતિમાં જન્મતો નથી. કર્મ પ્રમાણે વિવિધ જાતિ માં તેનો જન્મ થાય છે વળી પોતાની જાતિ કરતા બીજી અનેક ઉત્તમ જાતિઓ આ જગતમાં વિદ્યમાન છે તો પછી જાતિમદ કરવાથી લાભ શો ? જે મનુષ્ય બીજી જાતિઓને હલકી ગણી તેનો વિરસ્કાર કરે છે, તે મનુષ્ય તેવીજ હલકી જાતિમાં જન્મે છે, અને આ રીતે કુદરત તેનું અશિમાન છોડાવી તેને નશ્વરતાનો પાઠ શીખવે છે મનુષ્યમાં પોતાનામાં કાંઈ ઓછું સત્ય હોય છે, તેજ મનુષ્ય બાપદાદાઓની કીર્તિ ઉપર પોતાની મહત્તા સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરે છે

ઐશ્વર્યમદ—પોતાના વૈભવનો—પોતાને મળેલી સત્તાનો મદ કરવો તે પણ એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે કલેક્ટર આખા શહેરના અમલદારો કરના મોટો હોય, પણ ગવર્નરની અવક્ષાએ તેની સત્તા કાંઈ હીસાબમાં નથી તેમ ગવર્નર આખા હાલકા પર રાજ્ય કરે, પણ વાઈસરોયની અપેક્ષાએ તેની સત્તા છાયામાં પડી જાય છે અને મહારાજાનો વિચાર કરતાં વાઈસરોયનો અધિકાર ગોલુપદ ધારણ કરે છે આ રીતે ઐશ્વર્ય—સત્તાની બાબતમાં ઉપરના દરજ્જાના સત્તાધારીઓ જોતા મનુષ્યનો મદ ગળી જાય છે

રૂપમદ—આપણું સૌંદર્ય ગમે તેવું હોય, તો પણ ઘણા રૂપવાનોની સુદરતા આગળ તે ગાણુ પડી જાય છે, અ

આ રૂપ બદલાતાં વાર લાગતી નથી યુવાવસ્થામાં જણાઈ આવતું રૂપ વય વધતા બદલવા લાગે છે, અને જ્યાં રોગ થયો કે સ્પર્ધા નષ્ટ થતા વાર લાગતી નથી જ્યાં સ્થિતિ આવી છે, ત્યાં કયો સુર મનુષ્ય રૂપને માટે અભિમાન કરે?

તપમદ—હાલના સમયમાં મનુષ્ય થોડું ઘણું વિશેષ તપ કરે એટલે અભિમાન કરે, પણ પ્રાચીન સમયનો વિચાર કરો, અને કેટલા કેટલા મહિના અને કેટલાક વર્ષો સુધી પણ જીવે તપશ્ચર્યા કરતા હતા, તેનો જો મનુષ્ય જ્યાં લાવે તો આ તપને વીધે ઉત્પન્ન થતો તેનો મહ ઉતરી જાય

બળમદ—જો આપણને આપણા શરીરબળનું મહ થતું હોય તો વિચારવું કે આપણું બળ ઘણું પશુઓના બળ કરતાં પણ ઓછું છે આપણી નિર્બળતાઓના પાર નથી અને આપણું આ શારીરિક બળ કયે વખતે ઘટશે તે કોણ જાણે? તો પછી તે સબધી મદ કરવો એ કેમ વાજબી ગણાય?

ધનમદ યા લાભમદ—આ મદ પણ અયોગ્ય છે કારણ કે પોતાના કરતાં બીજા વિશેષ ધનાઢ્ય લોકો જગતમાં વસે છે અને જો સોનાથી મનુષ્યને મદ થતો હોય તો એનાની ખાણો આગળ તેનું સોનું શા હિસ્સાબમાં છે? અને લક્ષ્મી ચચળ સ્વભાવની હોવાથી કયે વખતે ચાલી જશે તે કોણ કહી શકે? આપણે અનેક મનુષ્યોના સબધમાં દશાના વારાફેરા જોઈએ છીએ, તો પછી તે સબધ આ અભિમાન કરવાનું કાર્મ કારણ નથી

જ્ઞાનમદ—વિદ્યામદ અવધા જ્ઞાનમદ એ સૌથી જ
 કર મદ છે બધા મદને આપણે જાનથી—સમજણથી જ
 કરી ગઈએ, પણ ન્યા નાનનોજ મદ થાય, પાઠ્ય શીખ
 ચારે, પોતાની માતાજી હેર આપે, ત્યા સ્થિતિ ઘણી
 નીચ થાય છે જેરમી દેણ લખે છે કે —

Our learning, is then best when it is
 most humility, but to be proud of learning is the
 greatest ignorance in the world

જે જ્ઞાન આપણને નમ્ર બનાવે છે, તે જ્ઞાન દત્ત
 છે, પણ પોતાના જ્ઞાન વિષે અભિમાન કરતું એ દુનિયામાં
 મોટામાં મોટું અજ્ઞાન છે મોટે જ્ઞાનનો મદ તો કંપિ
 કરવો નહિ કવિ ટેનિસન લખે છે કે —

Let knowledge grow from more to more

But more of reverence in us dwell

આપણે લહે વિશેષ વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીએ, પર
 તે જ્ઞાન સાથે આપણામાં પૂજ્યભાવ આવવો જોઈએ. આ
 પણ વડીલો પ્રત્યે પૂજ્યભાવ આવતા આપણામાં શિષ્ય-
 વૃત્તિ-નમ્રતા લાગતી થશે.

હવે અભિમાનના જેરફાયદા વિચારીશું

સૌથી મોટો જેરફાયદો એ છે કે અભિમાની મનુષ્ય
 વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી આ પ્રમાણે પોતાના
 માની લીધેલા સર્વજ્ઞપણામાં મુગાય છે, એટલે તેને પોતા
 નેજ મોટો જેરલાભ થાય છે તે કોઈનો પણ વિનય કરી
 શકતો નથી આ રીતે જ્ઞાન પ્રાપ્તિનું ઉત્તમ સાધન તેની પાસે
 નહિ હોવાથી તે બીજાઓની કૃપા મેળવી શકતો નથી.

તેનું મિત્ર કાઢ થતું નથી તેની પાસે પૈસા હોય કે સત્તા હોય તો લોકો તેવા મનુષ્યની ખુશામત કરે, તેની રૂબરૂમાં તેના કહેવાની હાજી હા કરે, પણ તે તેના ખરા ભક્ત કે પ્રેમાળ મિત્ર થાય નહિ અર્થાત્ અભિમાની મનુષ્ય અતડો રહે છે ડોઢ તેને ખરા જીગરથી ચ્હાતું નથી, એટલુંજ નહિ પણ તે ઘણા શત્રુઓ બનાવે છે તે ગમે તેવા કામો કરીને પોતાનું માન સાચવવા મથે છે પોતાની પાસે ધન ન હોય, તો કરજ કરીને પણ તે ધન ખરચશે, અને પછી દેવાને લીધે આખી જીવગી સુધી દુખી થશે જ્યારે મનુષ્યનો વિનાશ થવાનો હોય, ત્યારે તેનામાં ઘણું અભિમાન આવે છે તે બધા પ્રત્યે ઉદ્વેગથી વર્તે છે *Pride goeth before destruction* વિનાશ પહેલા અભિમાન જન્મે છે અભિમાની પુરૂષ પોતાના શુરૂઓ અને વડીલોનું અપમાન કરતા પણ અચકાતો નથી

આ માનના ત્યાગ સખધીનું એક દષ્ટાંત આપણે વિચારીશું શ્રી ઋષભદેવને ભરત અને બાહુબળ નામના બે પ્રતાપી પુત્રો હતા પોતાના અઠાણ પુત્રોને રાજગાદી સોંપી પોતે અનેક સ્થળે વિહાર કરતા હતા ભરતને ચક્રવર્તીનું ચક્ર ઉત્પન્ન થયું, તે વડે તેણે છ ખડના રાજાઓને વશ કર્યા, પણ બાહુબળે તેની આજ્ઞા ન સ્વીકારી તે બધાઓ વચ્ચે તુમુલ્લ યુદ્ધ લીધું મમય સુધી ચાલ્યું ભરતે છેવટે બાહુબળ ઉપર પોતાનું ચક્ર મૂક્યું બન્ને ભાઈઓ હોવાથી બાહુબળ પર તે ચક્રનો પ્રભાવ ચાલ્યો નહિ તેથી તે ભરતના હાથમાં પાછું આવ્યું ભરતે જ્યારે ચક્ર મૂક્યું ત્યારે બાહુબળને ઘણો ક્રોધ ચઢ્યો હતો, અને તેણે ભરતને

ગનાવી ઉત્તિને માર્ગે લઇ જાય છે તેને આત્માની
રિદ્ધિનું જ્ઞાન થયું હોય, તે બહારની વસ્તુઓ આવે કે નહીં
તે પર વિશેષ લક્ષ આપતો નથી વસ્તુના સદ્ભાવે કુશળ
જતો નથી, તેમજ વસ્તુના અભાવે દીન ગતી જતો નથી-
કારણ કે આત્મશક્તિ એ વસ્તુઓ ઉપર આધાર રાખતી
નથી, પણ અદરથી બહાર પ્રકટ થાય છે

પ્રકરણ ૮ મું.

માયા વિગ્રમણ

મા એ બે અક્ષરોનો શબ્દ છે પણ તે ઘણો અનર્થ
ઉપજાવે છે માયા એ શબ્દ આ સ્થળે કપ
ટના અર્થમાં વાપરવામાં આવેલો છે માયા
એ ગ્રીક્ષે ક્ષાય છે તેના ગેરક્ષાયદા લોકો વિચારતા નથી,
અને તેવા અવશુષ્કને મોટો ગણતા નથી પણ માયા મોટું
નુકસાન કરે છે જ્યાં મનુષ્યમાં માયાદ્રશી રાક્ષસી પ્રવેશ
કરે છે, ત્યાં તેનામાંથી સત્યવૃત્તિ નાશ પામે છે માયા
મોટે ભાગે સ્વાધેથી ઉદ્ભવે છે જ્યાં મનુષ્યનો સ્વાર્થ
સરતો હોય, ત્યાં તે ગમે તેવું કપટ કરવાને દોરાય છે,
અનેક પ્રકારના અસત્ય બોલે છે, અને બહારથી સત્યનો
ડાળ કરે છે, પણ અદરથી મોટી ભ્રમજળ રચે છે વળી
મનુષ્યો પોતાની માનપ્રતિષ્ઠાને હાનિ ન થાય તે માટે પોતાના
ખોટા કર્મો છુપાવવાને પણ કપટ-અથવા માયાનું સેવન કરે

છે જગત્ આગળ સારા દેખાવુ-લોકોમા વાહવાહ કહેવ-
રાવવી, લોકોની ખોટી કીર્તિ મેળવવી-આ ઘણા મનુષ્યોના
જીવનનું એક લક્ષ્ય થઈ પડ્યું હોય છે, અને જો સીધે માર્ગે
કીર્તિ ન મળતી હોય, તો અમત્યમાર્ગે પણ તે મેળવવી,
એવી ભાવના તેમના મનમા જાગે છે માટે મનુષ્યો અનેક
પ્રકારના અસત્ય વચનો જોલે છે હૃદયમા કાંઈક ભાવ
હોય અને વચનમા કાંઈક દર્શાવે તે વળી કાર્યમા
ત્રીજા પ્રકારનો જ ભાવ જોવામા આવે છે આવી
જે સ્થિતિ તેને માયા કહેવામા આવે તે આ કપટ કરવાની
ટેવ પડી, પત્રી તે જવી ઘણી સુશકેલ છે મનુષ્યનો ક્રોધ કે
માન કે લોભ બહાર પ્રકટ દેખાઈ આવે છે તે છુપાવવા
પ્રયત્ન કરવા છતાં છુપાતો નથી પણ માયા એટલે છેતરવાની
ક્રિયા બીજાથી સમજાય નહિ, માટે તેને વશ થયેલાને
સુધારવાને બીજો ટોણ ઉપદેશ પણ આપી શકે નહિ, અને
ધીમે ધીમે તેનું બળ વધવા લાગે છે, એટલે તે માયા
તે મનુષ્યને આખો ગળી જાય છે સંસ્કૃતમા માનો અર્થ
નહિ અને યા એટલે જલુ એવો થાય છે માટે જે એક-
વાર વળગ્યા પછી છૂટે નહિ તે માયા

માયા-કપટ કરવાથી ઘણા ગેરફાયદા થાય છે મોટામા
મોટો ગેરફાયદો એ છે કે માયા કરનારના જ્ઞાનચક્ષુ પર
પડળ આવી જાય છે કપટ કરવાથી તેના મન પર આવ
રણ આવે છે વાર વાર અસરલ અને કપટ ભર્યા વિચારો કરવાથી
મનની વક્ર ગતિ થાય છે, અને તેથી આત્મા પોતાની શક્તિઓ
બગાળી પ્રકટ કરી શકતો નથી માટે માયાવી મનુષ્ય સત્ય
જાણી શકતો નથી તે બીજાને છેતરવા જાય છે, પણ જાતે

જ છેતરાય છે વળી કપટ કરનાર થોડો સમય ફાવે, થોડો સમય લોકોને છેતરે, પણ અતે તો તેનું પાપ ઉઘાડું પડ્યું. વિના રહેતું નથી, કારણ કે અતે તો truth will be out. અત્ય વસ્તુ ઉઘાડી પડશેજ. જ્ઞાનાર્જુન જણાવે છે કે —

જાત્રમાનમપિ પ્રાય કુર્મસ્ફુટતિ સ્વયમ્

કુર્મ્મ દાકવાને ગમે તેવો પ્રયત્ન કરવામા આવે, છતાં તે પોતાની મેળે પ્રકટ થાય છે અને જ્યારે આમ થાય છે, ત્યારે લોકોનો તેના પરથી વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે. પછી તે ગમે તો સારા કામો કરે, તો પણ લોકો તેના તે કાર્યો પર અવિશ્વાસ અને શકાની નજરથી જુએ છે.

વળી કપટ કરનારને અસત્યની પરપરા કરવી પડે છે. પોતે અમુક કપટ કરે છે, તે છુપાવવાને જીજ્ઞાસુ કપટોનો તેને આશ્રય લેવા પડે છે. વળી તે છુપાવવાને વધારે ભયકર કપટના કામો કરવા પડે છે. આ રીતે તેની માયાજાળ એટલી જાડી વધી પડે છે કે પોતેજ પોતે રચેલી જાળમા ફસાય છે, અને કપટ જ્ઞાન પડતા પાર લાગતી નથી.

કપટ જ્ઞાન નિરંતર ડરતો રહે છે તેને જરાપણ શાંતિ મળતી નથી. ક્યારે પોતાનું કપટ જ્ઞાન પડશે, તે ભય રહ્યાજ કરે છે, અને તેથી જગતમા ખોટી રીતે મેળ વેલી માનપ્રતિષ્ઠાની વચમા પણ તેનું હૃદય સજગતુ હોય છે. સર્વ ધર્મની ક્રિયાઓમા પણ ફળનો આધાર અનુભવના ભાવ ઉપર આધાર રાખે છે જે મનુષ્ય લોકો જાને, ધર્મી તરીકે ગણાવાને,

પોતાના કુકર્મ છુપાવવાને બહારથી ધર્મક્રિયાઓ કરે છે, પણ તે ક્રિયાઓમા તેને ભાવ હોતો નથી, તો તેને તેનું યોગ્ય ફળ મળતું નથી આવા મનુષ્યોને બકવૃત્તિવાળા કહેવામા આવે છે

वक्वृत्तिं समालम्ब्य वंचकैर्वचित जगत् ॥

બગવા જેવી વૃત્તિ રાખી આવા માયાવી પુરુષોએ આખા જગતને ઠગ્યું છે આખા જગતને છેતરવા જતા તેમણે પોતાના આત્માને છેતર્યો છે, અને પોતાનુંજ અદ્વિત કર્યું છે આત્મા તો કદાપિ છેતરાય નહિ, એટલે આ માનો પ્રકાશ આવા મનુષ્યો પર પડતો નથી અને તેઓની અધો ગતિ થાય છે ત્યારે આપણને સમજાય છે કે માયાથી અહાં અપકીર્તિ થાય છે, સત્ય પારખવાની અને જાણવાની શક્તિ ઘુઠી થાય છે, આત્માનો પ્રકાશ મળતો નથી, અને પરબ્રહ્મા પણ દુર્ગતિ થાય છે

ત્યારે આ માયા દૂર કરવાને કરવું શું ?

માયા દૂર કરવાને ઉત્તમોત્તમ ઉપાય સરલતા અથવા ઋણુતા છે ઋણુ મનુષ્ય બૂલ કરે પણ પોતાનો મરલ સ્વભાવ હોવાથી બન્યું હોય તેવું કહી દે, તેથી બીજાઓ તેની બૂલ સુધારે ઋષભદેવ સ્વામીના સમયના સાધુઓ જહ્નુદિના પણ ઋણુ હોવાથી પોતાની બૂલો જોઈને તે સુધારી શક્યા હતા એકવાર કેટલાક સાધુઓ ગામ ખંદાર શૌચ નિમિત્તે ગયા હતા ત્યાંથી પાછા ફરતા વાર થઇ ત્યારે તેમના શુરૂએ પુછ્યું કે ‘આટલી બધી વાર કેમ થઇ ?’ તેમણે જવાબ આપ્યો “રસ્તામા નંદો ખેલ કરતા હતા તે

જેવાને ઉભા રહ્યા ” શુરએ કહ્યું “ આપણને આધુઓ
 નટ જોવા કદ્યે નહિ ” તેમણે તે વાત સ્વીકારી લીધી
 કેટલાક માસ વીત્યા પછી વગી તેઓ મોડા ઉપાશ્રયે આવ્યા
 કારણ પૂછતા તેઓએ જણાવ્યું કે “ અમે નટડી જોવા
 રહ્યા હતા ” શુરએ કહ્યું “ નટ જોવાનો એ નિવેધ ક્યે
 હતો, તો તેમા નટડી જોવાનો નિવેધ તો આવી ગયો
 કારણકે નટડી વિશેષ રાગનું કારણ છે ” તે સાધુઓમા બુદ્ધિ
 ઓછી હતી, તેથી બીજાવાર બૂલ કરી, પણ સરજ પ્રકૃતિન
 હોવાથી સત્ય વાત નિવેદન કરી, આથી તેમની બૂલો સુધા
 રવાનો માર્ગ શુરને જડી આ યો માટે માયાને દર કરવાનો
 સૌથી મારો માર્ગ ચરણ પ્રકૃતિ છે

મુક્તેરવિપ્લુતશ્ચોક્તા ગતિર્નર્જ્વી જિનેશ્વરૈ ॥

તત્ર માયા વિના સ્થાતુ ન સ્વપ્નેઽપ્યસ્થ યોગ્યતા ॥

વીનરાગ સર્વજ્ઞ ભગવાને મુક્તિ માર્ગની ગતિ સરલ
 વહી છે, ત્યા માયાવીજનોને સ્વપ્ને પણ રહેવાનું સ્થાન મળી
 શકે નહિ જે જે મહાન્ પુરુષો થઈ ગયા, તે સર્વમા આ
 ઝળુ પ્રકૃતિ હતી જેડું તેમના મનમા, તેડું તેમના વચ
 નમા, અને જેડું વચનમા તેડું તેમના કાર્યમા, અર્થાત્
 તેમના મન, વચન, અને કાર્યમા એન્દ્રપતા હોય છે ત્યા
 બીજકુલ કપટ હોતું નથી, તેથી લોકો તેમના વચન પર
 વિશ્વાસ મૂકી શકે છે

પ્રકરણ ૯ મું.

લોભ વિરમણ

લોભ એ ચોથો કપાય છે આપણે ત્રણ વ્યાયનું વર્જન પ્રથમ કરી ગયા લોભ મોટી ડેલ્હો મૂંઝામ આળ્યો છે, પણ તે ત્રણ કપાયો કળા પણ નેને પ્રભાવ અધિક છે પ્રશમરતિમા તેના કર્તા દના-શ્વાતિ સ્વામી લખે છે કે—

ક્રોધાત્મીતિવિનાશ માનાદ્વિનયોપધાતમાન્નોતિ ।

શાઠ્યાત્મત્યયદ્દાનિં સર્વગુણવિનાશન લોભાત્ ।

ક્રોધથી પ્રીતિનો નાશ થાય છે, માનથી વિનયનો નાશ થાય છે, માયાથી—રૂપટથી વિશ્વાસનો ભગ થાય છે, પણ લોભથી તે સર્વ ગુણોનો નાશ થાય છે વળી તે લોભના સળધમા લખે છે કે —

સર્વ વિનાશાશ્રયિણઃ સર્વવ્યસનૈકરાજમાર્ગસ્ય ।

લોભસ્ય કો મુશ્વગતઃ ક્ષણમપિ દુઃશ્વાન્તરમુપેયાત્ ॥

સર્વ વિનાશના આશ્રયસ્થાન રૂપ અને સર્વ આપત્તિના મુખ્ય માર્ગરૂપ એવા લોભને વશ થઈ મનુષ્ય એક ક્ષણ પણ સુખ પામી શકે ?

લોભ એ પ્રકૃતિનો સ્વભાવ છે એ તૃષ્ણાનામ છે તે લોભથી મનુષ્ય વસ્તુઓને મથકવડે પર પોતાની માલીકી સ્થાપવાને પ્રયત્ન કરે તૃષ્ણાને હૃદ હોતી નથી, તેથી તે અનેક

છતાં પણ તૃપ્તિ પામતો નથી આત્માનો જેનું
સ્વભાવ તો નિષ્પરિધ્વિ છે તે તો આપવામાં જ આનંદ
માને છે પણ પ્રકૃતિ-જડ સ્વભાવને વરુ વર્ષ આપે
અનેક વસ્તુઓ ઉપર આપણી આસીથી રૂપાપવા પ્રયત્ન
કરીએ છીએ. આપણા ઉપસોગમાં તો ઘણી ધારી વસ્તુએ
અને સાધનો આવે છે આપણી પાને ૧૦ પલ્લવ દોલત, તે
પણ આપણે એકજ પલ્લવ પર સૂઈ શકીએ છીએ. આજે
પાંચ પાંચ મોટરો હોય, પણ એક વખતે તો એકજ મોટર
મા એકવું પડે છે આપણા અનેક સ્થળે બગલાઓ દોલત,
પણ એક વખતે એકજ બગલાનો આપણે ઉપયોગ કરી
શકીએ. ખાવા માટે ૫૦ પ્રકારની વાનીઓ તૈયાર હોય,
પણ આપણે તો આપણા શરીરને માફક આવે, અને
આપણાથી ખચાચી શમય, તેટલીજ જાનીઓ ખાઈ શકીએ
છતાં છવની લોભવૃત્તિની કાંઈ મર્યાદા છે. વસ્તુઓ મળતા
લોભની શાંતિ નહીં થતાં ઉઘટેા લોભ વધે છે એજ જગત
તનું વિચિત્રપણું છે અગ્નિમાં થી નાખવાથી અગ્નિ શાંત
નહિ થતાં વૃદ્ધિ પામે છે, તેવીજ રીતે આપણી કામનાની
વસ્તુ પ્રાપ્ત થતા તેવી જાતની વિશેષ વસ્તુઓ મેળવવા દુઃખમાં
વૃત્તિ ઉદ્ભવે છે

લોભના ગેરફાયદા ઘણા છે મનુષ્ય લોભને ખાતર
અસત્ય બોલે છે ગમે તેવું જીકું બોલતા તે જરાપણ
અચકાતો નથી તે જીકી સાક્ષી આવે છે, જીકા દસ્તાવેજો
લખે છે લોભી મનુષ્યમાંથી દયા તો દૂરજ જાય છે

સ્વામિગુરુવન્ધુવૃદ્ધાનવલાલાલાનુ બીર્ણદીનાદીનુ।

વ્યાપાદ્ય વિગતશક્તો છોમાર્તો વિત્તમાયત્તે ॥

લોભને વશ થયેલો પુરૂષ પોતાના માલીક, ગુરુ, બન્ધુ, દુરુ, સ્ત્રી, બાળક, તથા ક્ષીણ, દુર્બલ અનાથોને પણ શકાન દિહિત પછે મારીને ધન ગ્રહણ કરે છે “It is the root of all evil” તે સર્વ અનર્થોનું મૂળ છે આથી મનુષ્યો ઘાતકી, અને લુપ્ત્યા થાય છે બીજાઓના વૈભવની પ્રત્યા કરે છે, પોતાના હાથ નીચે મૂકાએલા નિરાધારોના ધનને હરી લે છે, અને ગરીબો પર પણ જીવન ગુજારે છે મનુષ્ય લોભથી પોતાના પિતાની ઉમ્મર પૂછવા દોરાય છે, અને લોભથી આપણે ભાગીદાર ગીધ જેવો બને છે, અને આપણા મિત્ર ચોર બને છે ઠણ છે કે—

अर्थमनर्थ भाग्य नित्य नास्ति तत् ।
 पुत्रादापि धनभाजा भीतिः सर्वत्रैषा विहिता रीतिः ॥

ધનને નિરતર અનર્થરૂપ માનો, તેથી સુખનો લેશ પણ સત્યરીતે નથી, પૈસાદારોને પુત્ર તરફથી પણ ભય રહ્યા કરે છે, આવી રીત સર્વત્ર ફેલાયેલ છે ધનને ખાતર ભાઈઓ લડે છે, મિત્રો છુટા પડે છે, અને સબધીઓ વચ્ચે શત્રુતા પ્રકટે છે

આપણે પાપમા પાપસ્થાનકનો વિચાર કરતા જોઈએ હવે કે ધનની જરૂર છે ધન સાધન તરીકે યોગ્ય છે, પણ ધનને ખાતરજ જેઓ ધન એકઠું કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ ધનથી મળતું સુખ પણ લોભથી શકતા નથી, તેઓમા દાન વૃત્તિ હોતી નથી, તેમજ તેઓ પોતાને વાસ્તે પણ તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી શકતા નથી કારણ કે તેઓ

ધારે છે કે ધન વાપરવાથી ખુદી જશે. આવા મનુષ્યો
મિથિતિ જમર લેવી શાય છે કે-

મધુ સચ્ચ કરી મરી રહ્યો, જમર દેવળ અમદ
ના હોય ના લોગળું, નાહક ખોયા પ્રાણ.
માટે લોણ વૃત્તિનો ત્યાગ કરવાને ઉદારતાનો-દાન
પાઠ શીખવો જોઇએ.

દાન મોગો નાશઃ ત્રિવળો ગતયો ભવતિ વિતસ્ય ।

યો ન દદાતિ ન ભુક્તે સમ્ય વૃત્તીયા ગતિ ભવતિ ॥

ધનના ત્રણ માર્ગ છે-દાન, લોગ, અને નાશ. જે
દાનમાં આપતો નથી, અથવા જાતે તેનો ઉપલોગ કરતો
નથી, તેને વાસ્તે ત્રીજી ગતિ ખુદી છે.

જે મનુષ્યને શાશ્વત અને દ્વાષ્ટિક વસ્તુઓ વચ્ચેનો
વિવેક હોતો નથી તે પચેન્દ્રિયની તૃપ્તિમા પોતાનું
સર્વ આમર્થ્ય વાપરે છે, અને તેથી જે દ્વારા તે ઇન્દ્રિયોના
વિષયો લોગવી શકે, તે બહુ કરવાને લલચાય છે, અને
તે ઇન્દ્રિય તૃપ્તિને અર્થે, દુનિયાની વસ્તુઓ મેળવવાનું
આધન જે ધન તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ આપ
જુને વિચાર તથા અનુભવથી જણાય છે કે ઇન્દ્રિયજન્ય
સુખ શાશ્વત નથી, પણ દુખથી ભરપૂર છે માટે જે આ
પ્રતિષ્ઠા ભરપૂર હોય તે ખરી સપત્તિ કદી શકાય જ નહિ
એક વિદ્વાન ઠવિએ કહ્યું છે કે-

જે સુખમાં ફિર દુખ વસે, તે સુખ નહિ દુખ કય,

જે ઉત્તમ ફિર ખીજ પડે, તે સુખ નહિ એક કય.

૧૧' ત્યારે શું ધન સુખનું સાધન છે ? ધન એ સુખનું સાધન છે, પણ ધન એટલું જ સુખનું સાધન નથી જો ધનવાન પુરૂષો સૌથી વિદ્વાન અને મૌથી મહુશ્ણી હોય, તેમ તેમ માનવામાં કાંઈ પણ બાધ નથી પણ વસ્તુતઃ તેમ નથી મનુષ્યો પોતે ધનવાન થાય, તે માટે કગાલ સ્થિતિમાં રહે છે તેઓ ધનને સાધન તરીકે નહિ ગણતા સાધ્ય તરીકે ગણે છે આજ મોટી ભૂલ છે આપણી જડ રીયાતો અને મગવડોને ખાતર જે ધન આવશ્યક હોય, તે સિવાયનું બાકીનું ધન નિર્રથક અને ઘણીવાર તો બોળારૂપ હોય છે પણ જો મનુષ્ય બાકીના ધનનો પરોપકારાર્થે અથવા સત્કાર્યમાં ઉપયોગ કરે તો તેની મફતતા છે મનુષ્ય ધનવાન થયો એટલે તેના ધનને લીધે તે આત્મિક વિદ્યા (Drawing) અથવા સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણતા મેળવી શકે નહીં ગરીબ મનુષ્યની માફક તેને તે વિદ્યા શીખવાને મહેનત કરવાની જરૂર છે તેમજ ધનને લીધે જીવદ્રિયપત્ન, ધૈર્ય આદિ સત્ગુણો આવી જતા નથી તેમજ ધનને લીધે ધન ઉપર વૈરાગ્ય આવી શકતો નથી, તેમજ પોતાના આત્માને પરિચરહની મર્યાદા કરતા પણ શીખતી શકતા નથી જો મનુષ્યને તૃષ્ણા લાગી હોય તો જળ તેની તૃષ્ણા છીપાવે છે જો મનુષ્યને ભૂખ લાગી હોય તો ખોરાક તેની ભૂખ મટાડે છે જો મનુષ્યને ઠંડી લાગતી હોય તો અરમ કોટ પહેરવાથી અથવા દેવતા પામે બેસવાથી તે ઠંડી દૂર ભાગે છે, અને તે મનુષ્યને શાંતિ થાય છે પણ જો જરૂર કરતા વધારે ખાય તો અભુક્ત થાય છે જરૂર કરતા વધારે પાણી

પીવાથી પેટ અગ્નિય છે, અને જરૂર કરતાં વધારે વસ્તુ પહેરવાથી તાપ વિશેષ લાગે છે કુદરતી તગી પુરી પડી એટલે કુદરત સતોષ પામે છે તેની તગી કરતા વધારે વસ્તુઓ તેને બાર રૂપ જમ્નાય છે, તેમજ તુકથાનમરક નીવટે છે, પણ ધનમા તેમ નથી તે બાબતમા તો ખં મળના વિશેષ ધનની સ્પૃહા પ્રકટે છે અને આ લોભને ઠોઠ દિવસ અત આપતો નથી

સમયના વહેવા સાથે લોકોની મોજશોખની વૃત્તિઓ વધારે પ્રબળ થતી જાય છે અને જે ચીજો જરૂરની છે, તે સ્વેજમાં મળી શકે તેવી હોય છે, પણ આપણે લોકમાં વાહવાહ કહેવરાવવા માગીએ છીએ લોકોમાં ગાદા આડે બરથી માન પ્રતિષ્ઠા પામવા ધારીએ છીએ, અને તેથી ઘણી ચીજો જે પ્રથમ મોજશોખની ચીજો ગણાતી હતી, તે હાલમાં જરૂરની થઈ પડી છે આપણી જરૂરીઆતો જેમ વધારીએ તેમ વધે છે જો આપણે ઈંટાલીના તેમજ પારીસના સુશોભિત બબ્બ મકાનોના જેવી કારીગરીવાળા બગલાઓ બધાવવા માગીએ, અથવા હીરા રત્નના આભૂષણ પહેરવા માગીએ, અથવા અરબસ્તાનના ઘોડાની લડનયા મગાવેલી ફેટીનમાં બેસવા ધારીએ, અથવા સુગંધીદાર તેલ સાબુ વગેરે વાપરવા આહીયે તો આ બધી વસ્તુઓ આપણે જરૂરીઆતના પેટા વિલાસમાં લાવી શકીએ પણ આ બધી ખરી જરૂરીઆતો નથી શુદ્ધ સાત્વિક ખોરાક સ્વચ્છ જળ, સારા ધીયેલાં વસ્ત્ર અને ટાઢ તડકાયી આપણે

ગયાવ કરે તેણુ ઘર-આ ચીજો સાધારણુ રીતે જરૂરની ગણાય, કારણુ કે શરીરનું રક્ષણુ કરવામા તે ચીજોની ઉપ-યોગિતા છે, અને શરીર તે ધર્મ સાધનામા મુખ્ય સાધન છે માટે શરીરના રક્ષણુ અર્થે જે ચીજો જરૂરની છે, તે સિવાયની બીજી વધ્યાગની કહીએ તો તે અયોગ્ય નથી

જો મનુષ્યને જળની તરસ હોય તે કરતા વધારે પીએ, અથવા ભુખ કરતા વધારે ખોરાક ખાય તો તેને ઓકલુ પડે છે, અને તેમા દેવળ વધારાનો ભાગ-હદ ઉપરાત ખાધેલો ભાગ-જ ખહાર નીકળી જતો નથી, પણ જે ખોરાક શરીરના પોષણુ અર્થે જરૂરનો હતો, તે પણ નીકળી જાય છે તેમ મધ્યમસર રીતે જે વસ્તુઓ ઉપયોગી ગણાય, તેના કરતા વધારે મેળવવાની તૃષ્ણામા જે કોઈ તણાય છે, તે મનુષ્ય જે ચીજો તેને મુખ્યમા રાખવાને તથા તેની સ્વાભાવિક તગીઓને પાર પાડવામા કામ લાગી હોત, તે ચીજો પણ ખોમ્બ બેસે છે, માટે અતિલોભ તે પાપનું મૂળ છે, તે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે

લોભનો ત્યાગ કરવાને નીચે પ્રમાણે વિચાર કરવો ખહારની વસ્તુઓ ધન વૈભવ આપણી સામે આવવાના નથી તે ધણુ તો આખી જીવગી પર્યંત ચાલે, પણ તે આપણી સાથે કદાપિ સર્વદા રહેશે જ નહી આપણે આત્મા છીએ, અને આ ખહારના સાધનો ખરી રીતે આપણા નથી આપણે તે પર માલોકી ધરાવી દુખી થઈએ છીએ પણ જો દ્રુષ્ટી ભાવ રાખીએ તો ધન કોઈ રીતે દુખનું કારણુ થાય નહિ

લાખો ડીપીઆની વચમાં મનુષ્ય નિર્દોશભાવ રાખી શકે, આપણી સાથે સ્વાથી રહેનાર આપણાં જ્ઞાન, દર્શન અને ધાર્મિક છે, અથવા સદ્ ચિદ્ અને જ્ઞાનદ છે આપણે ખીલેલેલી શક્તિઓ, મેળવેલું જ્ઞાન અને પ્રકટ કરેલો જ્ઞાનદ-વભાવ-પ્રેમ આપણી સાથે રહે છે જો મનુષ્યને આ આત્માની સાથે સ્વાથી રહેનાર સદ્ગુણો મેળવવા પ્રત્યે રૂચિ થાય તો વસ્તુ અને વૈભવ પ્રત્યેનો તેનો મમત્વભાવ ઓછો થવા સંભવ છે માટે લોભના અનેક અનર્થો વિચારી તેનો ત્યાગ કરવાને કાતો સતોષવૃત્તિ ધારણ કરો, અને જો મતોષવૃત્તિ ન રાખી શકના હો તો જો કાંઈ ધન વધારાનું લાગે તેનો પરોપકારાર્થે સદુપયોગ કરો કારણકે પરોપકાર કરવા જતા ધન પ્રત્યેની આસક્તિ ઓછી થવા લાગશે, માટે પરોપકાર અથવા સતોષ ખીલવો આ મંત્ર ધર્મમાં કવિ શેકસ્પીઅર લખે છે કે

My crown is in my heart, not on my head
Not decked with diamonds and Indian stones
Nor to be seen my crown is called content
A crown it is that seldom kings enjoy

મારો મુગટ મારા મસ્તક ઉપર નહિ પણ મારા હૃદયમાં છે તે હીંગથી કે પુષ્પરાજથી જડેલો નથી તે કેઈથી દેખી શકાતો નથી તે મુગટનું નામ સતોષ છે મારો મુગટ રાજાઓના ઉપલોભમાં લાગ્યે જ આવે છે

મનુષ્ય પોતાના આત્માના ગુણો ખીલવવા સંબંધમાં

ભવે અસતોય રાજે, પણ આદ્ય સમૃદ્ધિના સળધમા તો
અમુક સ્થિતિએ-હદે સતોય રાજે, પરિશ્રદ્ધિ પરિભાષુ કરે
તો જ શાંતિ અનુભવી શકે માટે આત્મશાંતિ ઈચ્છક
જનોએ પોતાના પરિશ્રદ્ધિ પરિભાષુ કરીને લોભવૃત્તિ પર
જય મેળવવો.

પ્રકરણ ૧૦ મુ.

રાગવિરમણ.

શમુ પાપસ્થાનક રાગ છે રાગ અને દેવ એ
વસ્તુત ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર
કષાયોના બે સ્વરૂપો છે દેવ એ ક્રોધ અને
માનનો સૂચક છે, અને રાગમા માયા અને

લોભનો સમાવેશ થાય છે એટલે રાગ દેવનું સ્વરૂપ આ
ચાર કષાયોમા મોટે ભાગે આવી જાય છે પણ ત્યારે અત્રે
આ બે પાપસ્થાનકોને જુદા ગણવામા આવ્યા છે, તો તેનું
વર્ણન કરવાની જરૂર છે.

રાગની વ્યાખ્યા — રાગ એટલે કોઈ પણ વસ્તુ અથવા
મનુષ્ય પ્રત્યે મારાપણાને લીધે જે આસક્તિ થાય તે રાગ
રાગ બંધનકર્તા બાણવામા આવ્યો છે કારણ કે તે વૃત્તિ ત્યારે
પ્રબળ હોય છે, ત્યારે મનુષ્ય નહિ કંવા યોગ્ય.

છે, નહિ બોલવાયોઅ વચનો બોલે છે, અને રાગની વસ્તુને ખાતર પોતાના બધા નિશ્ચયો અને સત્ નિર્ણયોનો લોગ આપે છે રાગી મનુષ્યને આધળો ગણવામા આવે છે કહ્યું છે કે

રાગાધા નૈષ્ઠ પદ્યર્થિત રાગથી અધ થયેલા પુરુષો વસ્તુસ્થિતિ બાણી શક્તા નથી

આપણે શાસ્ત્રીમા વારવાર સાંભળીએ છીએ કે કર્ણેન્દ્રિયની તૃપ્તિ ખાતર મૃગ, અનુરિન્દ્રિયના વિષયની તૃપ્તિ ખાતર પતંગીડિ, રસનેન્દ્રિયના વિષયના લોગ માટે મીન (માછલુ), ધાણેન્દ્રિય ખાતર ભ્રમર અને અર્પણેન્દ્રિયના ઉપલોગ ખાતર હાથી મરણુને શરણુ થાય છે તે તે જીવો તે તે વિષય પાછળ અધ બન્યા હોય છે, તેમની વિવેકશક્તિ ખુટી થઈ જાય છે, અને તેઓ તે વસ્તુઓ પ્રત્યેના રાગથી દોરાઈ મરણુ પામે છે એકેક ઈન્દ્રિય પાછળ રાગ રાખવાથી પ્રાણીઓની આ સ્થિતિ થાય, તો જે જીવો પાણેન્દ્રિયો પાછળ અધ બન્યા હોય, તેમની કેવી શોચનીય સ્થિતિ થાય, તે વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે

વસ્તુઓ ઉપરનો રાગ મનુષ્યને તે વખત તો સુખ આપનારો લાગે છે પણ તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થતા તેમાંથી મોહ ક્રતા ચાલી જાય છે, તેમ છતાં ઘણા જીવો તો તે સમજી શક્તા પણ નથી, અને તે તે વસ્તુ પ્રત્યેના રાગમા વિશેષ તણાતા જણાય છે પરંતુ વસ્તુઓ સદાકાળ ટકતી નથી તેમજ જે મનુષ્યો વાસ્તે આપણને રાગ હોય તે પણ

જલ્દા ટકતા નથી કાતો તે મરી જાય છે, અથવા તો તેમને
છોડી આપણે ચાલ્યા જવું પડે છે તે સમયે વિયોગનું દુઃખ
વધુ લાગે છે જેટલા પ્રમાણમાં અમુક વસ્તુ અથવા મનુષ્ય
પ્રત્યે આપણો વિશેષ રાગ, તેટલા પ્રમાણમાં તે વસ્તુના
અથવા મનુષ્યના અભાવે અથવા વિયોગે વિશેષ દુઃખ અથવા
સહન છે સ્વામી રામતીર્થના કહેવા પ્રમાણે “જેટલા
રાના ખીલા હૃદયમાં ઉંડા ઉતર્યા હશે, તેટલાજ
તે કાઢતી વખતે વિશેષ દુઃખના કારણ જૂન થશે” આ હેતુ
થીજ શાસ્ત્રકારોએ રાગનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું, અને તીર્થ-
કરોનું એક નામ “વીતરાગ” એટલે “ગયો છે રાગ જેનો”
એવું આપ્યું

રાગ મમત્વભાવથી ઉદ્ભવે છે હું અને માત્ર એ રાગની
દિપ્તિના પરમ કારણો છે જ્યાં મમત્વભાવ ચાલ્યો જાય
છે, ત્યાં રાગ પણ જતો રહે છે અને તે વસ્તુનો નાશ થાય
તો પણ વિશેષ દુઃખ થતું નથી આ ઉપર આપણે એક
દષ્ટાંત વિચારીશું

જ્યારે રૈલ્વેટ્રેનનો મુબાર્ક ઈલાકામાં આરભ થયો,
ત્યારે ટ્રેઈન અમદાવાદથી મુબાર્ક સુધી જતી ન હતી એક
ટ્રેઈન મુબાર્ક અને સુરત વચ્ચે દોડે, અને બીજી ટ્રેઈન
અમદાવાદ અને સુરત વચ્ચે દોડતી હતી અમદાવાદનો
એક માણસ વ્યાપાર કરવા નિમિત્તે મુબાર્ક આવ્યો તે બે
વર્ષના એક પુત્રને મૂકીને આવ્યો હતો. તે વાતને બાર
વર્ષ વીતી ગયા તે પુત્ર ૧૪ વર્ષનો થયો. તે મનુષ્યની

થાય, તે તો મનુજ પામર જીવ સમજવો. દોષ મનુષ્ય ચાલતા ચાલતા ગ્રામે અથડાય અને તેનું માથું ફેંકાય તો તેમા દોષ તેનો પોતાનો છે, છતાં જો તેવો મનુષ્ય ચાલતા પર દેવ કરે તો તેની આ અજ્ઞાનતા વાસ્તે આપણું હૃદયમા દયાજ આવે

આ દેવનું મૂળ અજ્ઞાન છે જે વસ્તુઓ ખરી રીતે આત્માની નથી, તેને આપણી માનીએ છીએ, અને તે વસ્તુઓનો કોઈ નાશ કરે, અથવા તે વસ્તુઓ કોઈ આપણી પાસેથી લઈ લે, તો તેના પર ક્રોધ પ્રકટે છે દેવ પ્રકટવાના બીજા કારણો ક્રોધ કે અભિમાન છે મનુષ્યને જ્યારે ક્રોધ વ્યાપે છે, ત્યારે તે દેવ રૂપે પ્રકટ થાય છે હું સીજ કરતા મોટો છું, હું જ્ઞાની છું, તપસ્વી છું, ધનવાન છું, એવો કોઈ પણ અભિમાનનો વિચાર આવતા તે મનુષ્ય બીજાઓને હલકા ગણે છે, અને બીજાઓ પ્રત્યે તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જુએ છે, અને આ તિરસ્કાર જરા વૃદ્ધિ પામતાં દેવનું રૂપ લે છે

આ દેવમાથી અનેક અશુભ પરિણામ આવે છે દેવ પ્રથમ વિચારમા પ્રકટે છે, પછી અસહ્ય.

કે તો આપણાથી તે સખાતું નથી અને કોઈ તેના છતાં કે
કે મજા દોષતું વર્ણન કરે તો આપણે તે તરત માની
કર્મને છોડીએ

દેવ પ્રથમ નાની બાળતમાંથી જન્મે છે પહેલા બે
મનુષ્યો વચ્ચે સહેજ અણબનાવ થાય છે, પણ સમય જતા
તે વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે, અને પછી તેને કાઠી નાખવાનું કામ
પણ કઠણ થઈ પડે છે

દેવથી મનુષ્ય સામાનું ગુરૂ ઇચ્છ્યા કરે છે સામે
મનુષ્ય હુબ પામે, માદો પદે, અનેક રીતે હેરાન થાય તેવી
વૃત્તિ દેવથી જન્મે છે આ વૃત્તિ જો લાંબો સમય રહે, તો
અતિ તીવ્ર કર્મબંધ થાય છે, અને તેથી વિકાસ મદ પડી
નય છે વળી લાળા સમય સુધી કરેલા વિચારોનું બળ
એટલું વધી પડે છે કે દેવના વિચારવાળો બીજાને હેરાન
કરવા પણ ચૂકતો નથી, અને લાગ આવે તેને ગુકસાન
પણ કરે છે

વળી દેવથી મનુષ્ય જેના ઉપર દેવ થયો હોય, તેના
ચારિત્ર ઉપર અનેક આક્ષેપો મૂકે છે સામાના ચારિત્રને
એવું તો કાળુ ચિતરે છે કે બીજા મનુષ્યો પણ કાઈક તો
સત્ય હશે, એમ માનવાને દોરાય છે

જે મનુષ્ય બીજાઓ ઉપર દેવ રાખે છે, તેના મનની
અસર શરીર પર થવા લાગે છે દેવ અથવા ક્રોધથી શ-
રીરનું લોહી ઝેરી બને છે, અને તે મનુષ્યના શરીર પર
નૂર આવતું નથી

એક નામ આપના પોલીશે આવી તે બ્રાહ્મણને પકડ્યો. તેને
 રાજા પાસે લઈ જવામાં આવ્યો, રાજાએ હકીકત પૂછી
 ત્યારે તે બ્રહ્મણે આખા આમુ લાવી કહ્યું “હે મહારાજા
 તમારા પુત્રના શરીર પરના આબૂષણોને મારી બુદ્ધિ
 કુબુદ્ધિ થઈ, અને તેથી મેં તે પુત્રને મારી નાખ્યો”
 આસપાસ ભેડેલા સામંતોની ચક્રાભ્રમણાથી અગ્નિ ઝરવા
 લાગ્યો એક સામંતે કહ્યું, “આવા કૃતઘ્ની બ્રાહ્મણને બરાબર
 શિક્ષા મળી જોઈએ તેના રાઈરાઈ જેટલા ટુકડા કરવા જોઈએ”
 ત્રીજો ભાણે, “તેને લીલે કાટિ બાળવો જોઈએ” ત્રીજો કહે
 “તેને જમીનમાં ઢાટી પથ ઇટાલી કરી મારવો જોઈએ”
 ચોથો કહે “તેને હાથીના પગતળે છુદવો જોઈએ” આ પ્રમાણે
 સૌએ પોતપોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો ત્યારે રાજાએ શાત
 વિરોધ કર્યું ‘પણ જ્યારે હું જગલમાં જૂલો પડ્યો હતો,
 ત્યારે આ બ્રાહ્મણે મને પાણી પાંચું હતું, અને રસ્તો
 બતાવ્યો હતો માટે તેનો આ ગુન્હો હું માફ કરું છું”
 તે પછી તે બ્રાહ્મણને છુટો કરવામાં આવ્યો તે પોતાને
 દેવ સંગે, પોતાના ઘરનાં બે ત્રણ આબૂષણો તે રાજપુ
 ત્રીને પહેરાવીને રાજસભામાં તેને લઈને ગયો રાજા તથા
 રાજસભા સર્વે વિસ્મિત થયા કારણ

સ્મરણ કરીએ તો તેના પ્રત્યેનો દ્રેષ ઓછો થવા લાગે છે
 ॥ મર્ષિ ભર્તૃહરિના શબ્દોમા

પરાગુણ પરમાણૂન્ પર્વતીકૃત્ય નિત્ય
 નિગદ્ધાદિ વિકસન્તઃ સન્તિસન્તઃ કિયન્તઃ ॥

પરના લેશ માત્ર ગુણને પણ પર્વતતુલ્ય માની નિત્ય
 પોતાના હૃદયમા આનંદ પામતા કદાચ ઉત્તમ જનો હોય છે
 જ્યાં મહાપુરુષોએ લખ્યું છે કે દ્રેષનું ઓપડ દ્રેષ નહિ પણ
 પ્રેમ છે દ્રેષ કદાપિ દ્રેષથી નાશ પામે નહિ પણ તેને નાશ
 કરવાનો સૌથી શ્રેષ્ઠ ઉપાય પ્રેમ છે જેનો વહિતા સૂત્રમા
 નિત્ય જણાવે છે કે—

સ્વામેમિ સન્વ જીવા સન્વે જીવા સ્વમતુ મે ।

મિત્તિ મે સન્વ મૂણસુ વેર મજ્ઞ ન કેણઈ ॥

કે સર્વ જીવોને ક્ષમા આપુ છું સર્વ જીવો મને ક્ષમા આપે
 મારે સર્વ સાથે મૈત્રી છે, મારે કોઈ સાથે વેર નથી આવી
 મારા ભાવવાવાળો મનુષ્ય લાળા સમય સુધી દ્રેષ રાખી
 કે નહિ તે તેજ દિવસે ખીન્નને ક્ષમા આપે, અને મન
 થી તેના પ્રત્યેનો રોષ કાઢી નાખે

તે સમજે છે કે આપણા મુખદુ ખમા ખીન્નઓ તો નિ
 માત્ર છે જો આટલું સૂત્ર આપણે સ્મરણમા રાખી
 તો આપણને પડેલા દુ ખ માટે દુ ખ આપવાના કારણ
 ન બનેલા જીવ પ્રત્યે પણ આપણને દ્રેષ થાય નહિ કા
 કે નિમિત્ત ઉપર દ્રેષ રાખવાથી લાભશે ? આપણા
 મના મૂળ કારણભૂત આપણે પોતે છીએ

વળી એક બીજો વિચાર પણ દેવ દર કરવામા કારણ બૂત બની શકે દરેક આત્મા પોતે નિર્મળ છે, આપણને જો કોઈ કોષ જણાતો હોય તો તેની પ્રકૃતિનો છે, મારે જો આપણે પ્રકૃતિનો વિચાર નહિ કરના તેની પાછળ રહેલા આ માનો ખ્યાલ લાવીએ તો આપણને દરેક જીવ ઉપર પ્રેમ થાય અને દેવમાત્ર આપણા હૃદયમાથી ચાલ્યો જાય.

પ્રકરણ ૧૦ મુ

કલહ વિરમણ

વસ્તુત પ્રથમના પાંચ સ્થાનક મુખ્ય છે અને તેને ટેકા આપનારા ૬-૮ મુધીના પાપસ્થાનકો ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ છે એ પાપના કાર્યોને આ ચાર કપાયોથી ઘણું બળ મળે છે ૧૦થી૧૮ મુધીના પાપસ્થાનકો તે ૧ થી ૮ મુધીના પાપસ્થાનકોના સમિશ્રણથી પ્રભવે છે,

હવે આપણે ૧૨મા પાપસ્થાનક કલહનો વિચાર કરીએ કલહ એટલે કળઓ-કઠાસ, બીજાઓ સાથેનો બધો વગેરે જ્યાં કલહ હોય ત્યાં કુસપ પ્રકટે છે, અને તે અનેક અનર્થોનું મૂળ બને છે

કલહની ઉત્પત્તિનું કારણ ક્યાં તો ક્રોધ હોય છે, અથવા અભિમાન હોય છે પોતાના વિચારો સત્ય છે, એમ મન થાય છે અને તેથી તે વિચારોની વિરુદ્ધ જેના વિચારો

જી સાથે ઝગડામાં ઉતરે છે, કલહ કરે છે જ્યા હૃદયની
કેના નથી, ત્યા નજીવી બાળતો પણ મોટા કલેશનું કારણ
હું પડે છે જે મનુષ્યોને કલહ કરવો હોય, તેને કારણો
દેશ દર જરૂર પડે તેમ નથી તે જ્યા કારણો ન હોય,
તે નવા કારણો પેદા કરે છે

વરૂ અને ઘેટાની વાત સર્વના જાણવામાં હશે. વરૂને
જે સાથે ક્રોધ પણ રીતે કલહ કરવો હતો એક નદીના
કિનારે વરૂ અને ઘેટું પાણી પીના હતા વરૂએ કહ્યો
મવાના ઉદ્દેશથી ઘેટાને કહ્યું “ તું પાણી કેમ ડોળી
તમે છે? મારી પાસે પાણી મેં ત્રુ થઈને આવે છે ’ ઘેટાએ
કહ્યું કે તમે નદીના ઉપરના કાંઠે છો, તો તમારી તરફનું
પાણી મારી તરફ આવે છે, તો પછી હું કેવી રીતે પાણીને
મારો બગાડતો હમશ?” તે કલહશીળ વરૂએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો
“ પણ તે મને મહિના પર ગાળ કેમ દીધી હતી !” ઘેટાના બ
વાએ કહ્યું કે “ મને જન્મ્યાને જ એ માસ હજી પુરા થયા
છે તો હું છ માસ પૂર્વે તમને ગાળ કેવી રીતે દઉં ?” ત્યારે
ઘેટાએ કહ્યું “તે ગાળ નહિ દીધી હોય તે તારા બાપે
જ દીધી હશે” આમ કહી તે ઘેટા પાસે જઈ તેને મારી
પર્યંત અર્થાત્ કહ્યો કરનારને તો લડવાના મો
ના જડે છે

એક મીયા સાહેબ પોતાના પુત્ર સાથે જતા હતા
પટેમારુએ પૂછ્યું કે “ કેમ મીયાં સાહેબ! આ ત
પુત્ર છે ?” મીયાએ જવાબ આપ્યો “ શું મારો

નહિ તો તારા બાપનો છે !” મહી પેલો વટેમાર્ગી સામ્યે
 “ખુદા તેને અચ્છો રખે” મીયાંએ કહ્યું “તેરા અલ્લે તો મા
 હાગીએ” આવી રીતે જેની વૃત્તિ લડવાની હોય તે તે
 વાનવાતમા છિદ્રો ગ્રાધી બીજાઓથી બચડે છે. ૮૨

આવા સ્વભાવવાળા પુરૂષો જ્યાં જાય ત્યાં પોતાની
 હાલ વઢે કલહ ઉભો કરે છે તેમની હાલમાં મીઠાણ
 બીજાઓની નથી તેમની હાલ ખુદાડાના ધા જેવી હોય છે

તેઓ જાતે કલહ કરે, અને બીજામાં કલહ કરાવે છે
 તેઓ એવી વાતો કરે કે ધણા મિત્રો અને સખીઓ
 વચ્ચે પણ બગડાઓ થાય તેમના સખામાં એક સરૂત
 કવિએ કહ્યું છે કે —

અહો સલભુજગસ્ય વિચિત્રોઽય વધક્રમ ।

અન્યસ્ય દગ્ધતિ શ્રોત્ર અન્ય પ્રાણૈર્વિયુજ્યને ॥

કુદ પુરૂષ રૂપ સર્પની બીજાનો વધ કરવાની રીત કાઈક
 વિચિત્ર છે તે એકના કાનમાં ડસે છે, અને બીજાને મનુષ્ય
 મરણ પામે છે અર્થાત્ કુદ અને કલહશીળ પુરૂષો લોકોના
 કાન એવી વાતોથી બહેરે કે બીજાને મોટું નુકસાન થાય
 અને કાઈ વારતો મનુષ્યને મરવાનો સમય આવે

કલહ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નાની નાની બાજત
 માથી પ્રકટે છે, કહેવત છે કે “ રોમનુ મૂળ ખાસી
 અને કલહનુ મૂળ હાસી ” કાઈની ઠૂઠા મરકરી કરના
 સામે મનુષ્ય ચીડાઈ જાય, અને તેમાંથી મોટો કલહ થાય
 જેવી રીતે ખાસીને ન રોકવામાં આવે તો તે ક્ષયનું કારણ

‘પડે છે, તેવી રીતે મરકરી પણ કલહ-કઠાસનું કારણ
 હ પડે છે

કલહના સળધમા આપણે એક દષ્ટાત વિચારીશું
 રવ રાજાને ત્રણ સ્ત્રીઓ અને ચાર પુત્ર હતા. જ્યારે
 તે વૃદ્ધ થવા આવ્યા, ત્યારે કૌશલ્યાથી ઉત્પન્ન થયેલ
 ગંગા વડીલ પુત્રને રાજગાદી આપવા તેમણે નિશ્ચય
 મેં સર્વ મંત્રીઓએ પણ તે કામને સમતિ આપી
 આ વાતની ખબર કૈકેયીની હાસી મથરાને પડી તે ઠર્કથ
 અને કલહમિય સ્વભાવવાળી હાસી મથરાએ કહ્યું કે
 “આવવી કાલે રામને ગાદી મળવાની છે તમે જાણો છો?”
 કૈકેયીએ કહ્યું, “હા! રામને મારા ભરત તુલ્ય ગણું
 અને તેથી મને આનંદ છે” મથરાએ કાન બલેરતા
 કહ્યું, “રામ ભલે આદર્શ છે, પણ તેની માતા કૌશલ્યાને
 મેળવો છો? જ્યાં રામ અને કૌશલ્યાના હાથમા સત્તા
 રહી, એટલે તમે અને તમારો ભરત બીજા માગશે માટે
 કંઈક તો વિચાર કરો.” આ કલહ ઉત્પન્ન કરાવનારા વચ
 કૈકેયીને અસર થઈ, અને તેણે કહ્યું “ત્યારે હવે
 કંઈક શું?” મથરાએ તરત જ ઘડી કાઢેલી યોજના રજુ
 કરી, “તમે એકવાર કહેતા હતા કે હશરથ રાજાએ તમને
 વચન આપેલા છે, તો તેનો લાભ લેવાનો આ સમય
 આજે તમારી પાસે હશરથ રાજા આવે, ત્યારે તે જે
 તમાનોમાથી એક વરદાન વડે ભરત વાસ્તે રાજ્યગાદી
 આપશે, અને બીજા વરદાન વડે રામ ચૌદ વર્ષ જંગલમા
 રહેશે, તેણે માગી લેજો રાજા ગમે તેણે સમજાવે તો પણ

તમારી હઠ છોડ્યો નહિ” આ હલદી સલાહ પ્રમાણે
 ઠેકેથી વર્તી, તેના પરિણામે રામ વનવાસ ગયા, અને દર
 રથ રામના વિયોગે મરણ પામ્યા આ બધી દુર્ઘટનાનું કારણ
 ઠેકેથીનો કલહરૂપી સ્વભાવ નહિ તો બીજું શું ?

કલહના ક્ષાયદા તો આપણે સર્વ બાળીએ છીએ
 કહેવત છે કે જીઆથી તો ગોળીના પાણી પણ સૂકા
 બાય, અર્થાત્ જે ગૃહમાં કલહ પેઠો, તે ઘરમાંથી લક્ષ્મી
 બાય છે કારણ કે સ પ ત્યા જ પ છે, અને કલહ કુસપ્ત
 મૃગ છે એકતા એ સરવાળો છે, અને કલહ એ બાદબાકી
 છે તેમાં બન્નેનું બળ નાશ પામે છે કલહથી કુસપ્ત જન્મે
 છે, અને કુસપ્તથી રાજ્યો, નાતો તથા કુટુંબો નાશ પા
 મ્યાના અનેક દાખલાઓ મોજુદ છે,

આ કલહ દૂર કરવાનો સૌથી ઉત્તમ માર્ગ તો હૃદયની
 ઉદારતા છે, કારણ કે જે હૃદયમાં ઉદારતા નહિ હોય,
 તો તે કંટુ વચન રૂપે પ્રકટ થયા વિના રહેશે નહિ અને
 કંટુ વચન એજ કલહનું મોટું કારણ બને છે માટે કલહનો
 ત્યાગ કરવા મનુષ્યે જીભ ઉપર ઘણો સયમ રાખવો. જે
 એક મનુષ્ય ક્રોધથી બોલે, અને બીજો મૌન રહેતો ઘણો
 બધ થવાનો સંભવ છે પણ જે બન્ને વાણી ઉપર સયમ
 ખોઈ બેસે તો જરૂર કલહ થાય. જે હાથ વિના તાળી
 પડતી જ નથી એક જણ દોરી ખેંચે, અને બીજો ઢીલી
 મૂકે તો દોરી તૂટી જ નહિ, પણ જ્યાં બે જણ સામ-
 સામી દોરી ખેંચે, ત્યાં તે તૂટી જવાનો સંભવ છે

જે મનુષ્યમા નમ્રતા છે, તે ઘણા કલહને દૂર હટાવી
 છે વાણીની કડવાશ જ મોટે ભાગે કલહનું કારણ બને
 જે મનુષ્યની વાણીમા મીઠાશ હોય છે, તો તેનો ઠપકો
 બીજને લાભકારી થાય છે આ વાણીની મીઠાશ અથવા
 મીઠાશનો આધાર હૃદયના ભાષ ઉપર હોય છે જે હૃદ
 મા બીજને ધા મારવાની અથવા બીજને પરાસ્ત કરવાની
 મક્કા હરાવવાની વૃત્તિ ન હોય તો વાણી પણ તેવી જ
 નહીં છે અને ગમે તેવો વિગ્રહ અટકી જાય છે શત્રુને
 મિત્ર બનાવી શકાય, એ લોકોક્તિમા અપૂર્વ સત્ય
 હોય છે માટે કલહને દૂર કરવા માટે વચન સત્ય અને
 એ હોય જોઈએ કોઈક સત્ય વાત બીજને કડવી લાગે,
 પણ તે કહેવા કહેવામા પણ ફેર છે

યગતમા આપણે બધા મુમાક્ષે તરીકે આવ્યા છીએ
 અને અમુક સાધ્ય તરફ જવાને બધા કુચ કરીએ છીએ
 આમા એક બીજની મદદથી આપણે આગળ વધવાનું છે
 બીજની હુકથી આપણે પ્રગતિ કરવાની છે તો પછી
 કરવાથી લાભ શો ? જે કોઈ સાથે બને તો મૈત્રી
 અને ન બને તો તેને રસ્તે તેને જવા દો પણ તેની
 તોડવાથી અથવા ઝગડો કરવાથી લાભ શો ?

કલહશીળ વૃત્તિવાળાને આર્ત અને રોદ્ર પરિણામ
 રહે છે, તેને કદાપિ શાંતિ વળતી નથી તે કદાપિ
 પવિત્ર વિચાર કરી શકતો નથી આત્મ અભ્યા-
 સ ઉન્નતિ મુશ્કેલ દરેક જીવે-આ કલહની વૃત્તિ

દૂર કરી સર્વ જીવ સાથે હુળીમળીને રહેવું કારણ કે તેમાં આપણને તેમજ સામાને શાંતિ થાય છે, અને શાંતિ સાથે શક્તિ જન્મે છે, અને વિકાસ ઘણી ત્વરાથી થવા લાગે છે

પ્રકરણ ૧૩ મું.

અભ્યાષ્યાન વિરમાણ.

અભ્યાષ્યાન એ તેરમું પાપસ્થાનક છે અભ્યાષ્યાન એટલે બીજાને માથે આજ મૂકવું કાઢનામા જે દોષો ન હોય તે દોષ તેને માથે ચઢાવવો, સાબળેલી વાતો પરથી લોકો ક્રિતીથી અમુક પુરુષ કે સ્ત્રી આવા જ છે એમ માની બેસવું, અને તે વાત બીજાઓમા ફેલાવવી આ સર્વ અભ્યાષ્યાનમા સમાઈ જાય છે આનું કેટલું અને કેવું ભયકર પરિણામ આવે છે, તેનો ઘણા ઘોડાને જ ખ્યાલ હોય છે જીભ વડે આપણે જે પાપો કરીએ છીએ, તેમા મોટામાં મોટું અભ્યાષ્યાન છે તે વડે આપણે બીજાના ચારિત્રની ચોરી કરીએ છીએ

આ અભ્યાષ્યાન અથવા બીજાને આજ દેવાની વૃત્તિ શા કારણથી અને કેવી રીતે ઉદ્ભવે છે, તેનો આપણે વિચાર કરીએ કોઈ મનુષ્ય સામાન્ય રીતે બીજા મનુષ્યોને હલકા

ગણે છે, એટલે તેમનું ઘસાતું બોલવું, એ તેને કાંઈ જોડું-
-ભુલ ભરેલું લાગતું નથી. તે માને છે કે બીજાને હલકા
પાડવાથી પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધશે તેને બીજાના ગુણો અથવા
શક્તિઓ પ્રત્યે ઇર્ષ્યા આવે છે અને તે પોતાની ઇર્ષ્યા
ઘણીવાર બીજા પર જોડા અરોપ મૂકી પ્રકટ કરે છે
તેનામા પ્રમોદ ગુણનો અભાવ હોય છે વળી મનુષ્યોને
બીજા ઉપર દોષ મૂકવામા, અથવા બીજાના દાવો વર્ણવ
વાના હોય તો તે સાબળવામા રસ આવે છે આ રસ
ઘણા જ હલકા પ્રકારનો છે અને જે મનુષ્યને આવા બી
જાઓના ચારિત્રપર મૂકાતા આક્ષેપો સાબળવામા રસ પડતો
હોય, તે જીવાત્માને પોતાના વિકાસ વાસ્તે ઘણું કરવાનું
છે કેટલાકને સમયનો શી રીતે સદુપયોગ કરવો તે સુઝતું નથી,
અને તેથી તેઓ આ પ્રમાણે બીજાઓની બદબોલ કથા
કરે છે પોતાના આ કર્તવ્યનું કેવું માફુ પરિણામ આવશે,
તેની તે બિચારાઓને ખબર પણ હોતી નથી, પણ આ
અભ્યાખ્યાન-અથવા બીજા પર જોડું આજ ચડાવવું-એ
ઘણો જ મોટો દોષ છે

તેના પરિણામનો જો આપણે વિચાર કરીએ તો જરૂર
આપણને લાગે કે જ્યાં મનુષ્યના ચારિત્ર ઉપર આક્ષેપ
મૂકવામા આવે, જ્યાં તેના વર્તન ઉપર જોડું આજ મુકાય,
ત્યાં તે મનુષ્યની સ્થિતિ ઘણી દુ ખદ થઈ પડે છે આવા
આક્ષેપો જેમના પર મૂકાયા હોય તેઓને રાત દિવસ ઉંઘ
પણ ન આવે “ લોકો મારે વિષે જોડો અભિપ્રાય ધરા

વશે, તો માફ શું થશે ? મારી કીર્તિ જશે પછી હું કેવી રીતે જીવીશ ? ” આવા વિચારો કરવામા તેની ગત્રી પસાર થઇ જાય છે અને તેનું જીવન તેના આસુ વડે બીજાય છે જ્યાં પ્રથમ જોઇ મલકાતું હતું, ત્યાં હવે કટાક્ષ નજરે પડે, આ સ્થિતિ શું જોઇ હું સદા છે ?

મનુષ્ય ઉપર જો જોટો આક્ષેપ મૂકાય—અને જો તે મનુષ્ય બહુ જ લાગણી સ્વભાવવાળો હોય તો તેના હૃદયને પાર રહેતો નથી જો જગતમાં જીવતી નરક હોય તો તે સમયના તે મનુષ્યના મનની સ્થિતિ છે જ્યારે ઘણા જોટા આક્ષેપો મૂકવામા આવે છે, ત્યારે કેટલીક વારનો વીર આત્માઓ પણ ડગી જાય છે, તથા નિરાશા અને શોકને વશ થાય છે, તો પછી સામાન્ય પામર આત્માઓની તો સ્થિતિનું શું વર્ણન થઇ શકે ? જેમની પ્રતિષ્ઠાને નિષ્કારણે હાનિ પહોંચી હોય, તેવા મનુષ્યની સ્થિતિમા તમારો જાતને મુકો અને તમને આ અજ્ઞાપ્યાનનું—બીજાને માથે જોડું આગ મૂકવાનું—કેટલું ઘોર પાપ છે, તેનો ખ્યાલ આવશે

જોવા દુઃખાતો વાચવામા આવે છે, તેમજ ઘણાના અનુભવમા પણ હોય છે કે મનુષ્યો ચારિત્રપ્રતિષ્ઠાની હાનિ થતા આપઘાત પણ કરી બેસે છે

આ પ્રમાણે સામાને નુકસાન થાય છે, જોટલું જ નહિ પણ આ અજ્ઞાપ્યાનનું પાપ કરનારને પોતાને અશાંતિ રહે છે તેની વાણી અસત્યમય બને છે તે બીજાના દોષો જોવામા અને કહેવામા, બીજાઓમા રહેલી સારી બાજતો

જોઈ શકતો નથી તેના મનમાં પરના દોષના કાળાં ચિત્રો રમે છે, તે તેવા જ કાર્યોને જન્મ આપે છે

અભ્યાષ્યાનના માઠા પરિણામનો ખ્યાલ આપ્યા પછી તે ત્યાગવાના ઉપાય વિચારીએ

પ્રથમ તો મનુષ્યે વાણી ઉપર મયમ રાખ્યો કોઈના પણ દોષ જાહેર કરતા પહેલાં બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે બીજાઓ આપણી મનુષ્ય કોઈના દોષે જણાવે, તો તે એકદમ માની લેવા નહિ તેવા મનુષ્યોને કહેવું કે “તમે કહો છો, તે વાત ખરી ના પણ હોય, અને કદાચ હોય તો પણ તે વિષે ન જોડાવું એ વધારે હિતકારી છે” ઘણા લોકો અમુક મનુષ્ય ઉપર આરોપ મૂકે છે, માટે આપણે પણ તે મૂકવો એ મૂર્ખતા છે ઘણા અમુક પાપ કરે છે, તેથી કાંઈ પાપની જોછાશ થતી નથી, અથવા કર્મ તેને છોડી દેતું નથી બીજાની મૂર્ખતા કાળે આપણે મુખે ઝેર લેવામા લાલ શો ? આપણે બીજાના આશયોની તુલના કરવામા ઘણીવાર ભુલ કરીએ છીએ આપણે અમુક કાર્ય જોઈએ છીએ, પણ તે કાર્ય કરવાનો તેનો આશય જોતા નથી અને તેને માથે નિષ્કાંચ દોષ મૂકી તેને ફતેહ કરીએ છીએ અને આ રીતે મોટું પાપ આપણે શિર આવે કે એક મનુષ્ય કલાલની દુકાનમાંથી નીકળ્યો માટે તે દાડપીવા સાફ જ ગયો હતો, એમ માની લેવું એ મોટી ભૂલ છે કદાચ તેના ઘરમાં કોઈને વાગ્યું હોય, અને તેને વાગ્ને દાડની જરૂર હોય તો તે લેવા માટે કલાલની દુકાનમાં તેને જવું પડ્યું હોય.

અમુક પુરુષ એક સ્ત્રીની સાથે સધ્યાકાળે વાતો કરતો ઉઠ્યો છે તમે ત્યાં થઈને બાંધો છો તમે તે પુરુષને ઝાળ્યો છો, તે સ્ત્રીને ઝાળખતા ન હતા તમે કલ્પના કરો છો કે તે પુરુષ હલકા આશયથી જ તે સ્ત્રી 'સાથે વાત કરે છે કદાચ તે તેની બહેન જ હોય, અને તમારી કલ્પના તદ્દન અસત્ય કરે માટે કોઈને માથે પણ દોષ આરોપતા ઘણો વિચાર કરવો હજી છે કે

કાને સુણી ન માનીએ, નજરે દીઠી સો સમ્ય.

નજરે દીઠી ન માનીએ, નિર્ણય કરી સો સમ્ય

હોઈના સબધમા કાને સાંભળેલી વાત ન માનવી. પણ જો નજરે જોવામા આવે તો તે માનવી પણ કવિ આગળ વધીને કહે છે કે નજરે દીઠેલી વાત પણ ખોટી પડવાનો સંભવ છે માટે તેનો નિર્ણય કરવા, અને નિર્ણય કર્યા પછી જે બાબત સત્ય કરે તેને સત્ય માનવી

એકવાર એક ક્ષત્રિય પુત્ર પોતાની પત્ની તથા બહેનને ઘરમા મુકી પરદેશ ગયો તે ચાર વર્ષે આવી ગામ બહાર ઉતર્યો તેના મનમાં પોતાની સ્ત્રીના શીઝની પરીક્ષા કરવા ની ઇચ્છા થઈ તેથી તે ક્ષત્રિએ પોતાને ઘેર આવ્યો તો જોયું કે પોતાની સ્ત્રી એક પથારીમા સૂતી છે, અને તેની બાજુએ એક પુરુષ સુતો છે તેના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ તે બન્ને ઉપર તરવાર ઠાકી ઘા કરવા જતો હતો, તેવામા મ્યાનમાથી તરવાર કાઢતા થયેલા ખડખડાટથી તે પુરુષ જાગી ઉઠ્યો તે પુરુષ તે બીજો કોઈ નહિ, પણ તેની

સગી ખેન હતી તે દિવસોમા ચોરનો લય હતો, અને ત્યાં એકલી સ્ત્રીઓ હોય, ત્યાં ચોરનો વિશેષ ત્રાસ હોવાથી દરરોજ રાત્રે તેની ખેન પુરૂષનો પોશાક પહેરી સૂઈ રહેતી હતી આવા બનાવો ઘણીવાર જાને છે માટે કોઈ પર આજ મૂકતા પહેલા ઘણો વિચાર કરવો

બીજામા દોષ હોય તો તે કહેવાની પણ જરૂર નથી તો પછી અછતા દોષનો આરોપ મૂકવો એ તો મોટામા મોટું પાપ છે આપણે ઘણી વાર બીજાઓનું ઘસાતું બોલોએ છીએ તે પુરૂષ કે સ્ત્રીનું ચારિત્ર એવુંજ હોવું જોઈએ એમ પણ બેદરકારીથી બોલીએ છીએ, પણ તેથી જે પરિણામ તે પુરૂષ કે સ્ત્રીને થોસવું પડે છે, તેનો આપણને ખ્યાલ હોતો નથી જો આપણને તેવો ખ્યાલ આવે તો આપણે તેવી ભૂલ કદાપિ કરીએ નહિ

જે મનુષ્ય આ અભ્યાસના પાપથી મુક્ત રહે છે, તે ઘણી શાંતિ અનુભવે છે તે કોઈનું ઘસાતું બોલતો નથી તેને મન સતોષ રહે છે કે તેણે કોઈ ઉપર પણ ખોટું આજ મૂક્યું નથી, અથવા પરના દોષો લોકો આગળ જણાવવાની ભૂલો કરી નથી તમે આ વાત છાની રાખજો, એવું કહેવાનો સમય તેને આવતો નથી કારણકે તે તેવી બાબતો કહેવા કે સામળવા ચોખી ના પાડે છે

જો મનુષ્યે અભ્યાસના પાપથી સદા બચવું હોય તો બીજાના દોષો નહિ સામળવાની કે નહિ કહેવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ જે મનુષ્ય તેવી વાતો સામળતો નથી, તેના આનંદનો પાર રહેતો નથી

પ્રકરણ ૧૪ મુ

પૈશુન્ય વિગ્રમણ

મું પાપસ્થાનક પૈશુન્ય છે, અને તે પણ ૧૩ મા પાપસ્થાનક અવ્યાખ્યાનની માફક હલકા સ્વભાવનું સૂચક છે. ૧૪મી યમા આડીચુગલી, એકની વાત બીજાને કહેવી અને પુઠ પાછળ નિહા કરવી એ સર્વનો સમાવેશ થાય છે. પૈશુ યને અગ્રેજી બાપામા back-biting કહે છે, જેનો અર્થ પીઠ કરડવી એવો થાય છે. અર્થાત આ દુર્ગુણને વશ થયેલો જીવ લોકોની પુઠ પાછળ તેમની બદમોઝ કર્યા કરે છે, અને તેમા એક જાતનો હલકો રસ લે છે.

જેમ અનેક હલકા પ્રકારના વ્યસનો હોય છે, તેમ આ પારકી બાબતોની આડીચુગલી કરવાનું પણ ડેટલાકને વ્યસન પડી જાય છે, અને પછી તે ત્યાગવાનું કામ ઘણું કઠણ થઈ પડે છે. આવું ડરનાગ મનુષ્ય વગર પૈસાનો ફેરીઓ છે, અને તે જ્યાં ત્યાં એમની વાત બીજાને, અને બીજાની ત્રીજાને કહેતો ફેરે છે. આવો મનુષ્ય મોટે ભાગે બીજાઓના દોષોની, નિર્જનતાઓની, ખામીઓની બૂલોની વાતો કર્યા કરે છે તે જાણે છે કે લોકો તેવી વાતો સાંભળીને તેને શાબાશી આપશે પણ તેને વિષે લોકો શું ધારે છે, તેનો તેને ખ્યાલ પણ હોતો નથી. આવો મનુષ્ય સમયનો ઉપયોગ કેમ કરવો તે જાણતો નથી,

તેથીજ તે પોતાના સમયનો મોટામા મોટો દુરુપયોગ કરે છે તે પારકી વાતો સાંભળે છે તેમાથી જે કાંઈ દોષભર્યું હોય, તે યાદ રાખે છે, અને પછી તે તેના જેવાજ નવરા મનુષ્યો આગળ લલકારીને મનમા રસ લે છે લોકોમા પોતાની વાતોથી વેર વિરોધ વધે છે, તેનું તેને જ્ઞાન પણ હોતું નથી તે લોકોની ખુશામત કરવા બીજાઓના દોષો સળધી વાતો સંઘડી રાખે છે તે વગર પૈસાના ગેઝેટનું કામ કરે છે સામાન્ય ગેઝેટ (વર્તમાન પત્રમા) તો શુભ અશુભ સર્વ સમાચાર હોય પણ આ ગપ્પી ગેઝેટનો મોટો ભાગતો કોઈના છિદ્રોથી ભરેલો હોય છે, અને તે એવાં તો સફાઈથી બીજા આગળ રળું કરે છે કે લોકો ઝટ તે માની લે છે જે મનુષ્યે પોતાના સમયનો મદુપયોગ કર્યો હોય તો તેને આવી ચાડીચુગલી માટે સમય મળેજ નહિ

આ ચાડીચુગલીના ગેરફાયદા અનેક છે તેના પર ઝોઈ વિશ્વાસ રાખતું નથી કાણુ કે જે મનુષ્ય બીજાની વાતો આપણા આગળ કહે છે, તે આપણી વાતો બીજા આગળ કેમ નહિ કહે ? એમ ધારી લોકો તેને અવિશ્વાસ પાત્ર માને છે ચાડીચુગલી કરનારો મનુષ્ય જ્યાં ત્યાં કલહ વધારે છે, અને મિત્રોમા, સ્નેહીઓમા, સળવીઓમા ફાટ ફુટ પડાવે છે તે આપણને ખબર પણ ન પડે, તેવી રીતે આપણી પીઠ પાછળ-આપણી ગેરહાજરીમા આપણે વિષે અનેક હલકી જાણતો બોલે છે તેવો મનુષ્ય આપણે સુખે મીઠું બોલે છે, પણ પાછળ આપણી નિંદા કરે છે-આપણા અવશુભ કહે છે વળી તેવા મનુષ્યની વાણીમા દોષજ મોટે ભાગે હોય છે જે દોષનો સંઘડ કરી બેઠેલવા માટે નીકળ્યો

હોય, તેની પાસે આપણે કયાથી શુભ બાબતોની આશા રાખી શકીએ ? તેનો અપારજ તેવી જાતનો છે આથી તેના વચનોમા સંદોષના આવે છે, અને તેનું વાતાવરણ પણ અશુભ બને છે આપણે જો થોડીવાર તેવા મનુષ્યના વાતાવરણમા રહીએ, અને જરા પ્રમાદી બનીએ તો આપણને પણ બીજાની નિંદા કરવાનું મન થઈ જાય. કારણ કે તેવા મનુષ્યનું વાતાવરણ ચોપી રોગ જેવું હોય છે, માટે આત્મ અભ્યાસી મનુષ્યે જાતે કોઈની આગ્રીયુગલી કે નિંદા ન કરવી, જોટલુજ નહિ પણ જે તેવી વાતો કરતો હોય તેની સોબત છોડવી જો આપણામા શક્તિ હોય, અને તેને સુધારવાના ખાસ હેતુથી તેની માથે થોડો સમય સબધમાં આવીએ તો તે જુદી વાત છે, બાકી તો ગરબાના અભ્યાસીઓએ તો તેવા મનુષ્યોની વાતો સાંભળવાથી દૂર રહેવું જોઈ પ્રારંભ છે

જે મનુષ્યને આવી પરખાની આડીયુગલી કરવાની ટેવ પડી હોય, તેને તે ત્યાગ કરવાને મદદગાર થાય તેવા કેટલાક વિચારો અત્રે આપવામા આવે છે

તેવા મનુષ્યે વિચાર કરવો કે આ ટેવ ઘણી ખરાબ છે તે વાળીનો અસયમ સૂચવે છે જે વાત આપણે અમુક મનુષ્યને જાતે કહી ન શકીએ તે તેની પુંક પછવાડે કહેવાનો આપણને શો અધિકાર છે ?

વળી આ આડીયુગલી કરવામા સમય નફામાં જાય છે-સમયનો દુરુપયોગ થાય છે-લોકોમા વિશ્વાસ ઘટે છે અને

અનેક શત્રુઓ નિષ્કારણ ઉભા થાય છે તો તેવી વાતો કરવાથી લાભ શો ?

બીજાએ અમુક બૂલ કરી હોય-તેનું જીવન મદોપ હોય, તો પણ તેવી વાતો બીજા આગળ કહેવાથી શું લાભ થવાનો હતો ? દરેક મનુષ્ય પોતાના કર્મને વાસ્તે પોતે જોખમદાર છે આવો વિચાર કરી તે દેવને ટાળવી જો વાતો કર્યા વિના નજ ચાલતું હોય તો જગતમા અનેક શુભ બાબતો છે, તેનો સંજ્ઞ કરો વર્તમાન પત્રોમાથી તેમજ મહાન્ પુરૂષોના ચરિત્રોમાથી વીરતા, ધૈર્ય, કડ્ડણ, કથા, ક્ષમા, ઉદારતા, પ્રેમ, મૈત્રીભાવના દેખાતો અને બનાવો એકત્ર કરો, તે અમૃતમા રાણો અને લોહોને જણાવો કે જેથી તમને તથા સામાજનારાને બન્નેને ઉત્સાહ-પ્રેરણા શક્તિ આવશે અને તમારી પૈન્ડુન્યની દેવ જતી રહેશે લોકોની શુભ વાતો મિત્ર થઈ, રનેહી બની સાલ-જાવી, અને પછી તેવી વાતો બીજા આગળ કહેતા ફરવું એ મિત્રદ્રોહ નહિ ? એ શું જોડો વિશ્વાસઘાત છે ?

પૈશુન્યવૃત્તિનો ત્યાગ કરવાને મનુષ્યે હૃદયથી ઉદાર બનવું જોઈએ આત્મ અભ્યાસી મનુષ્ય બીજાઓની નિર્ભ જતા પ્રત્યે ઘણાજ ઉદાર બને છે, અને જો કદાપિ સખત બને તો તે પોતાની નિર્ભજતા અને ખામીઓ પ્રત્યે સખત બને કે આવી રીતે-આવા પ્રકારના વિચારો કરીને મનુષ્ય પૈશુન્યના અધમ દોષથી મુક્ત થાય કે પારકાના દોષ કપી મક્ષીન જળમા જો આપણે આપણા વસ્ત્ર ધોઈએ તો તે કેવી રીતે નિર્મળ થાય ? માટે ઉદાર વૃત્તિથી-દરેક બનાવ

દરેક મનુષ્ય અને દરેક સંસ્થાની શુભ જાત્રુ જુઓ, તેને ટેકો આપો, અને જ્યાં શુભ વૃદ્ધિ પામશે, એટલે અશુભ આપો આપ ચાલ્યું જશે.

પૈશુન્યનો-ખીલની ચાટીચુગતી કરવાની ટેવનો ત્યાગ કરવાથી મનુષ્યને બેહદ શાંતિ મળે છે. મન વિશેષ નિર્મળ બનતું થાય છે. જ્યારે મન નિદામા નથી પરોવાતું ત્યાં કાંઈ શુભ કામમા રોકાય છે, એટલે સમયનો મહુ ઉપયોગ થાય છે. વાણી અને મન ઉપર સચમ આવતો જાય છે, અને હૃદય નિર્મળ થતા અતરાત્રમા વિશેષ તેજથી ઝગકવા લાગે છે.

પ્રકરણ ૧૫ મુ

રતિ અરતિ વિરમણુ

મું પાપસ્થાનક રતિ અરતિ છે રતિ અરતિ એટલે અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પ્રસંગોમા જે સુખ દુખની લાગણી થાય તેને રતિ અરતિ કહે છે. આ સ્થિતિ સામાન્ય મનુષ્યને સ્વાભાવિક છે. સુખ આવે તે હવવાની વાંછા કરે છે, અને તેમા રતિ માને છે, દુખ આવે તે મરવાની ઇચ્છા કરે છે, અને તે દુખ પ્રસંગ વાસ્તે તેને અરતિ પ્રકટે છે.

જૈન શાસ્ત્રમા ચાર પ્રકારના ધ્યાન કહેલા છે ચાર્ત, ગૈદ, ધર્મ અને શુકલ ધ્યાન. તેમાના પ્રથમના બે રતિ

અરતિની સ્થિતિ સૂચવે છે તેમા પ્રથમ આર્ત ધ્યાનના ચાર
 ક્ષેત્ર છે જીવ અનિષ્ટ પદાર્થોના સંયોગથી અથવા ઇષ્ટ
 પદાર્થના વિયોગથી, અથવા તો રોગથી, અથવા તો આ
 ગામી ગું દુઃખ આવશે, એવા વિચારથી પોતાના ચિત્તમા
 અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ ઠરી દુઃખી થાય છે વળી રૌદ્ર
 ધ્યાનના ચાર પ્રકારનીયે પ્રમાણે છે હિંમાર્માં, અસત્યમા
 ચોરીમા અથવા વિષય સેવનમા આનંદ માનવો તે આ
 આનંદ અથવા રતિ ઘણાજ હલકા પ્રકારની છે અને જે
 મનુષ્ય આવી બાળતોમા રતિ લે છે, તેઘોર કર્મ મનથી
 બાધે છે, અને ખોટા ઢામ કરીને અનંત દુઃખનો લોકતા
 બને છે પોતાના શરીરને, ઈંદ્રિયોને અને પોતાની વૃત્તિ
 તથા મનને જે વસ્તુઓ રૂચે તેમા મનુષ્ય રતિ માને છે,
 અને જે ન રૂચે તે પ્રત્યે અરતિ થાય છે મનનો સ્વભાવ
 જ એવો પડી ગયો છે કે કોઈ પણ પદાર્થ, મનુષ્ય કે
 બનાવ જોના કાતો તેના તરફ પ્રીતિ ધરાવે છે, કે કાતો
 તે પ્રત્યે અપ્રીતિ થાય છે રતિ અને અરતિ એ ખરી રીતે
 કહીએ તો રાગ અને દ્વેષના મહત્વરૂપો છે કોઈ પણ
 વસ્તુ વિષે રતિ થતા ધીમે ધીમે તે પ્રત્યે રાગ થતો જાય
 છે, અને જો અરતિ અથવા અરૂચિ થઈ તો તેમાથી
 બીજા કારણો મળતાં તે અરતિ દ્વેષનું રૂપ લે છે શ્રીમદ્
 આનંદધનજી તો એટલે સુધી લખે છે કે “દ્વેષ અરોચક
 ભાવ” જ્યાં અરૂચિ થઈ ત્યાં દ્વેષજ સમજવો.

રતિ અરતિ મનુષ્યના મનને એક ક્ષણવાર શાત
 બેસવા દેતી નથી અમુક બનાવોથી મનુષ્યને કાતો હર્ષ

થાય છે કે કાંતો ખેદ થાય છે અમુક મનુષ્યને જોઈ કાંતો
આનંદ થાય છે કે કાંતો વિષાદ થાય છે એટલે મનના
કંઠોલો નિરતર આપ્યા કરે છે, અને તે આપણને જરા
પણ સ્થિર થવા દેતા નથી રતિ કે અરતિ બેમાનું એક
કંઠોલ તો ફરેક પળે આપણને ઘસડતું જ હોય. આ સ્થિ-
તિમા મનની શાંતિ કયાથી હોય ? આવો મનુષ્ય બહારના
સંયોગોને વિશેષ આધીન બને છે આત્મા મોટે ભાગે
નિમિત્તવાળી હોવાથી તેવા મનુષ્યને જે જે સંયોગો-પુરૂષો
પુસ્તકો-સુખ હું બના પ્રસંગો મળે, તે પ્રમાણે તે હર્ષશોક
ધારણ કરે છે સુખ હું ખ લાભ કે ગેરલાભ, વિજય કે પરા-
ભવ આ બેમાનું જે એક મળે છે, તેમા રતિ કે અરતિ
જન્મે છે અને તે સ્થાયી હોય એમ માની જીવ હર્ષ કે
શોક ધારણ કરે છે

આ રતિ અરતિની નિયતિમાથી મુક્ત થવું હોય તો
મનુષ્યે પાણીના કંઠોલો પરથી ખડક ઉપર થોડીવાર પણ
ઉભા રહેતા શીખવું જોઈએ કે લોલો તેના પગ સાથે અથ-
ડાશે, પણ તેને ઘસડી જશે નહિ તે કંઠોલોના સ્વરૂપોના
હવે હજી બને છે તે કંઠોલ કેવું નહિ બનતા કંઠોલોનું
હાર્દ સમજવા પ્રયત્ન કરે છે તેણે સૌથી પ્રથમતો એ
વિચારવું જોઈએ કે Nothing is eternal in this universe
આ વિશ્વમા કંઈપણ સ્થાયી નથી ભગવદ્ગીતામા લખ્યું છે કે

માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૌન્તેય શીતોષ્ણાસુખદુઃખદા ॥
આગમાપાયિનોઽનિત્યાસ્તાસ્તિતિશ્ચ ભારત ॥

હે અર્જુન ! શીત, ઉષ્ણ, સુખ દુઃખ વગેરેને આપ
વાવાળા ઇન્દ્રિયોના સ્પર્શો આવવા અને જવાવાળા હોઈ
અનિત્ય છે માટે તેને તું સહન કર અર્થાત્ જગતના બાહ્ય
પદાર્થો જેમાં આપણે આટલું બધું સુખ કે દુઃખ મानीએ
છીએ, તે સર્વે સ્થાયી નથી, પણ ક્ષણે ક્ષણે બદલાય છે

શ્રીમદ્ રાજચદ્રે એક સ્થળે લખ્યું છે કે,

વિદ્યુત્ લક્ષ્મી, પ્રભુતા પતંગ,

આયુધ્ય તેતો જળના તરંગ,

ચુરદરીઆપ અનંગ રંગ—

શું રાચીએ જ્યાં ક્ષણનો પ્રસંગ !

લક્ષ્મી વીજળી સમાન ચપળ છે, સત્તા પતંગ
એવી અસ્થિર છે આયુધ્ય એ પાણીના કટલોલ સમાન છે
કામના રંગો તે મેઘ ધનુષ્ય જેવા છે જ્યાં આવા ક્ષણિક
સુખદુઃખ આપનારા પ્રસંગો હોય ત્યાં મનુષ્ય શું રાચે
અથવા રતિ કરે ! તેમ જ દુઃખદ પ્રસંગો વિષે શોકપણ શું
ધરે ? કારણ કે કોઈપણ વસ્તુ સ્થાયી નથી સુખ પણ સ્થાયી
નથી, તેમ દુઃખ પણ સ્થાયી નથી તે ઉપર એક ટુક
દર્શાવે છે

એક રાજા હતો તેના કઠમા એક માદળીઉં હતું તે
શા હેતુથી નાખવામાં આવ્યું હતું, અને તેમાં શું હતું તે તે
જાણતો નહતો પણ વશપરપરાથી તે ઉતરી આવ્યું હતું
તે રાજા પર એક બીજો બળવાન રાજા ચઢી આવ્યો, અને
તેને હરાવ્યો. તે રાજા તેના દેટલાક મામતો સાથે જંગ-
લમાં નાસી ગયો. જંગલમાં એક વૃક્ષ નીચે બેસી વિચાર

કરતા તેની દૃષ્ટિ પોતાની કોટમાના માદળીયા પર પડી તેણે તે બગાવરાખ્યું તો તેમાથી જીર્ણ તાડપત્રનો એક કકડો નીકળ્યો, તેના પર લખ્યું હતું કે इदमपि गमिष्यति This too shall pass away—આ પણ જતું રહેશે. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે શું જતું રહેશે ? મારી પાસે શું રહ્યું છે કે તે ચાલ્યું જાય ? વિચારતા તેને લાગ્યું કે આ મારો પરાભવ—હાર ચાલી જશે, અને મને વિજય મળશે. આ વિજયનો વિચાર તેના મનમાં સ્ફુરતા તેનામાં નવું ચૈતન્ય આપ્યું તેણે ફરીથી સૈન્ય એકત્ર કર્યું તે રાત્રીને હરાવ્યો વિજય મેળવ્યો તે હવે કુલાઈ જવાનો સંભવ હતો તેની દૃષ્ટિ પાછી માદળીયા પર પડી, તેણે વિચાર્યું કે આ પણ ચાલ્યું જશે આ વિજય પણ જશે

આ ઉપરથી સાર એ નીકળે છે કે સુખના પ્રસંગોમાં એવો વિચાર કરવો કે આ સુખ પણ ચાલ્યું જશે, માટે કુલાઈ જવું નહિ તેમ જ દુઃખના પ્રસંગોમાં એવો વિચાર કરવો કે આ દુઃખ પણ ચાલ્યું જશે, માટે અતિ દીન ન બનવું, પણ સમતોલ વૃત્તિ જાળવવી

જ્યાં સુધી મનુષ્ય જાણ સંયોગોનો—મનુષ્યોનો—વસ્તુ-ઓનો વિચાર કર્યા કરે છે, ત્યાં સુધી રતિ કે અરતિ થવા નીજ, ત્યાં સુધી સુખ દુઃખ થવાનુંજ છે પણ આત્માની અનંત કાજની જીદગીમાં આ જીદગી એ એક દિવસ છે, એવું વિચારતા સર્વ બનાવો ગૌણ થઈ જાય છે તે મનુષ્ય સુખદુઃખમાં સ્થિરતા જાળવી શકે છે કવિ કાલિદાસ કહે છે કે—

ઋમ્પૈકાન્તિક મુલ્કમુપનત દુઃગ્વમેકાન્તતો વા ।
નીચૈર્ગન્ઢત્યુપરિ ચ દશા ચક્રનેમિક્રમેણ ॥

કેને એકાત મુખ મળ્યું છે ? અથવા કેને એકાત દુઃખ મળ્યું છે ? આપણી દશા ચક્રની ધાર પ્રમાણે ઉપર નીચે આપ્યા કરે છે આવળા કરે છે માટે જો રતિ અરતિથી મુક્ત થઈ શાંતિ મેળવવી હોય તો મુખ દુઃખના પદાર્થોની અનિત્યતા વિચારી મનુષ્યે તેના દષ્ટા બનવું

પ્રત્યક્ષ ૧૬ મુ.

પરપરિવાદ વિરમાણુ.

મુ પાપસ્થાનક પરપરિવાદ છે તેનો સામાન્ય અર્થ પારકાની બાબતોની વાત પણ તે માટે લાગે નિદાની હોવાથી પરપરિવાદનો અર્થ નિદા એ થયો છે પારકી નિદા કરવી, પારકાના સબધમા ઘસાતુ બોલવું, અથવા

બીજાઓ સબધમા નકકામા ગળ્યા મારવા એ મનુષ્યનો અવલાવ થઈ પડ્યો છે મનુષ્યને તેમા એક જાતનો રસ અને હિતસાહ આવે છે જ્યાં શાંત, વૈરાગી, હિતકર, પરના ગુણોની વાત ચાલતી હોય, ત્યાં મનુષ્ય કટાણી જાય છે, તેમા તેને રસ આવતો નથી પણ જ્યાં બીજાઓના દુઃખો અર્થાત્ હોય, બીજાની બદબોધ થતી હોય ત્યાં મનુષ્યને સ્ફૂર્તિ આવે છે, અને પોતે પણ તે વાતમા ભાગ લેવા

માટે છે, અને ખોટીખરી અનેક બાબતો તેમા ઉમેરીને વાતને રસમય બનાવવા પ્રયત્ન સેવે છે

જો મનુષ્ય પોતાનાજ કાર્યમા લક્ષ આપે, બીજાઓને મદદની જરૂર હોય અને પોતે તે આપી શકે તેમ લાગતું હોય તો તે આપવા માટે બીજાના કામમા રસ લે, તે સિવાય જો પોતે પોતાના વિચારો વચનો અને કાર્યો પર લક્ષ આપે તો પોતાને ઘણાજ લાભ થાય

પણ મનુષ્યમા બીજાઓના કામમા માથુ મારવાની ઇચ્છા ઘણી પ્રબલ જણાય છે બીજાઓ કરતા પોતાનું જ્ઞાન વધારે છે, અથવા પોતાને સારી આવકન છે, તે બતાવવાને અને આ રીતે પોતાના અહ કારને પોષવા છવે પારકી બાબતોમા માથુ મારતા જણાય છે બીજો મનુષ્ય શું કહે છે, કરે છે, અથવા માને છે તેની સાથે આપણને કશો સબંધ નથી તે વિષે આપણે છેક તટસ્થ રહેતા શીખવું જોઈએ જ્યાંમુધી તે મનુષ્ય બીજા મનુષ્યોની વચમા ન આવે, ત્યાં મુધી સ્વતંત્ર વિચાર કરવાને, સ્વતંત્ર શબ્દો બોલવાને, સ્વતંત્ર કાર્ય કરવાને તેને સંપૂર્ણ હક્ક છે આપણને જે યોગ્ય લાગે તે કરવાની આપણને સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ એવો હક્ક આપણે માગીએ છીએ, તો પછી આપણે બીજાને તેટલીજ સ્વતંત્રતા ભોગવવા દેવી જોઈએ, અને જ્યારે બીજો કોઈ મનુષ્ય તેવી સ્વતંત્રતાનો ઉપભોગ કરતા હોય ત્યારે તેની નિંદા કરવાનો આપણને જરા પણ અધિકાર નથી જો આપણને એમ લાગતું હોય કે અમુક મનુષ્ય અમુક ખોટું કામ કરે છે, અને જો આપણે સહયતાથી અને

જાનગી રીતે તેને આપણા વિચારો દર્શાવવાનો પ્રસંગ લઈએ તો તેને સમજાવી શકવાનો અંભાસ છે, પણ ઘણી જાણતોમા તો આમ કરવું તે પણ અયોગ્ય રીતે માથું મારવા જેવું કામ છે, પણ જો આપણે ત્રીજા મનુષ્ય અમુખ જઈ તે જાણત જણાવીએ તો તેની નિંદા કરી કહેવાય, અને નિંદા તે તો મોટો અવગુણ છે

નિંદાના વિચાર માત્રથી ઘણો અનર્થ પેદા થાય છે દરેક મનુષ્યમા ગુણ તેમજ અવગુણ શહેલા છે પ્રભુ સિવાય કોઈ પણ જીવ પૂર્ણ નથી “ થોડા ઘણા અવગુણે મૈ ભર્યાં, કોઈના નળીઆ ચૂવ, કોઈના નેવરે ” તો પછી આપણે તે અશુભનું ચિંતન કરી તે સામાના દોષને પુષ્ટિ આપીએ છીએ જો તેનામા તે અવગુણ હોય તો તે પુષ્ટ થાય છે, અને ન હોય તો પણ તેનું વારવાર ચિંતન કરીને દોષનું ખીજ તેનામા રોપના જેવો પ્રયત્ન આપણા વિચારથી થાય છે વળી જગતનું વાતાવરણ બગડતું જાય છે જગતમા પરદોષ દૃષ્ટિ વધે છે પણ મૈ કરતા મોટો ગેર-ફાયદો તો આપણને થાય છે કે આપણું વાતાવરણ મલીન બને છે પારકાના દોષરૂપી મલીન જળમા સ્નાન કરવાથી આપણી શુદ્ધિ કેવી રીતે થઈ શકે ?

વળી આપણે વિચારો કરવાથી અટકતા નથી પણ આપણે બીજાના દોષની કંઈકી શોધ લોકો આગળ અતિ સચોટતાના માધીઆ પુરી, મીઠું મરચું બાજરાની, લલકા રીએ છીએ, અને તેઓ પણ તેમા બહુજ રસપૂર્વક ભાગ લે છે તેઓ તે વાત બીજાઓને જણાવે છે આવી રીતે

સેકડો મનુષ્યો તે કમભાગ્ય મનુષ્યની નિંદા કરવામા ભાગ લે છે, અને તેનો દોષ સુધારવાનું કામ ઘણું કઠણ બને છે નિંદાથી કોઈ સુધર્યું નથી, અથવા સુધરવાનું નથી આપણે ધારીએ તો પ્રેમથી-દીલસોજીથી એકાતમા કોઈની બૂલ જણાવી, તેને આપણે બનાવી તેની બૂલ કદાચ સુધારી શકીએ

વળી નિંદા કરવામા સમયનો દુરુપયોગ થાય છે લોકોમા વેર વૃત્તિઓ અને કવહ જાગે છે મન ઘણું કતુ-પિન બને છે નિંદા કરનાર પર કોઈ વિશ્વાસ રાખતુ નથી તે બીજાના દોષોજ શોધતા હોવાથી તેની જ્ઞાનચતુ પર પડત આવી જાય છે, અને તેને સર્વત્ર દોષ જ જણાવા લાગે છે, તે બીજા સબધી વિચારો કરવામા એટલો બધો મગ્ન થઈ જાય છે કે તે પોતાનું જ્ઞાન બૂલી જાય છે

નિંદા ત્યાગ કરવાને ઘણા સાધનો છે દરેક મનુષ્યમાં શુભો તથા દોષો રહેલા છે શુભ ઉપર પ્રીતિ રાખો, અને શુભોને પ્રોત્તિ આપો, એટલે ઈશુઓ આદ્યા જશે જે મનુષ્યને ઉપયોગી કામો કરવાના નથી, તેવો મનુષ્ય જ આવા નિંદાના કામોમા રસ લઈ શકે જો મનુષ્ય ધારે તો-વિચાર કરે તો-ઉપયોગી કામોની ખોટ નથી મનુષ્ય પોતાનું શરીર સુધારી શકે, નવરાશના સમયમા સારા પુસ્તકો વાંચી શકે, શુભ ભાવનાઓનું ચિંતન કરે, કોઈ માદા મનુષ્યની સુલાકાત લે, કોઈ સેવા કરતી સસ્થા સાથે જોડાઈ તેના હિતાર્થે કામ કરે, પોતાના પુત્ર પુત્રીઓ તથા અન્ય કુટુંબીજનોના હિતના સલાહો વિચારે, અને તે પ્રમાણે

વર્તે જો મનુષ્ય આવા કોઈ કામમા પોતાનો સમય વ્યતીત કરે, તો તેને પરની નિંદા કરવાને, કે ગપ્પાં મારવાને અવકાશજ મળે નહિ સમય ઘણો અદ્ય છે, અને કાર્ય કરવાના ઘણા છે માટે સુસ્ત મનુષ્યો તો તે અત્ય સમયનો સાધી શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરે છે તેઓ અનુપયોગી અને ઉપયોગી કામો વચ્ચે પ્રથમ વિવેક કરે છે અનુપયોગી કામોનો ત્યાગ કરી તેઓ ઉપયોગી કામો કરે છે, અને આગળ જતા ઉપયોગી અને વિશેષ ઉપયોગી કામો વચ્ચે ભેદ પાડી વિશેષ ઉપયોગી કામો કરવા પ્રેરાય છે પોતાનાથી બનતુ વિશેષમા વિશેષ ઉપયોગી કામ કરવાને જો મનુષ્ય પ્રયત્ન કરે, તો તેને નિંદા માટે કે ગપ્પા માટે કે પારકી કુથલી માટે સમય ક્યાથી મળી શકે ?

નિંદા ત્યાગ કરવાનો એક ખીજો ઉપાય એ છે કે પારકી નિંદાની વાતો સામળવી બધ કરો ખીજો કોઈ પારકાની નિંદા કરતો હોય તો તે સામળવા ના પાડો આ રીતે નિંદા સામળવાનો રમ ઓઠો ઘસો, તો પછી નિંદા કરવામા તો રસ રહેશેજ નથી ?

જો કોઈનુ શુભ કામ જુઓ તો તેને અનુમોદન આપો, પણ બીજાના ખોટા કામની નિંદા ન કરતા ઉગ્ર બનેલા ત્યા ત્યા નિંદારણુ કોઈની નિંદા કરવાથી મામાને કે આપણને કોઈને પણ લાભ થતો નથી

નિંદા એ હુબનુ મોટામા મોટુ પાપ છે નિંદા એ હોપ દષ્ટિનુ પરિણામ છે જો તેવો મનુષ્ય પાગલ કામમા

માથુ મારે છે તો તેનો હેતુ મોટેભાગે બીજાઓને મદદ કરવાનો નહિ, પણ બીજાઓના છિદ્રો અને નિર્બળતાઓ જાણવાનો હોય છે જે મનુષ્ય નિદાના પાપથી બચે છે, તેને સમય ઘણો મળે છે તે બહુ સારી રીતે આત્મનિરીક્ષણ કરી શકે છે તે અતુર્મુખ વળી પોતાના શુભદોષ સારી રીતે તપાસી શકે છે, અને આ રીતે આત્મ સુધારણા કરવા તેને ઘણા અવકાશ મળે છે તે મનુષ્ય સ્વાધ્યાય પણ સારો કરી શકે છે સ્વાધ્યાય એટલે સ્વનો અધ્યાય એટલે આત્માના વ્યરૂપનું ચિંતન-‘હું કેાણ છું ? માફ સ્વરૂપ શું ? માફ કર્તવ્ય શું ? માફ સાધ્ય શું ?’ આવા વિચારો કરવામા જો પોતાનો સમય પસાર કરે તો તેને અદરથી ઘણું જાણવાનું મળે બહારનું રમણ-રટણ જ્યારે બધ અથવા ઓછું થઈ જાય, ત્યારે અદરનું રટણ થવા લાગે છે તો પછી જે મનુષ્ય પરપરિવાદ-પારકા સબધો નકામી વાતો કુથળીઓ-ગમ્પા-નિદા વગેરેનો ત્યાગ કરે છે, તેની વાણી પર તેમજ મન પર અપૂર્વ સયમ આવતો જાય છે, અને મનને બહારની પરિસ્થિતિ પર ઓછું ધ્યાન આપવાનું હોવાથી તે અતુર્મુખ બને છે, અને ત્યા તેને અપૂર્વ સાંતિનો અનુભવ થાય છે

પ્રકરણ ૧૭ મું.

માયામૃષાવાદ વિગ્રમણ

મું પાપ-ચાનક માયામૃષાવાદ છે માયાનું આઠમું પાપચાનક અને મૃષાવાદનું બીજું પાપચાનક મળી ૧૭ મું માયામૃષાવાદનું પાપચાનક ઉદ્ભવે છે માયામૃષાવાદ એટલે કપટ અને અસત્ય-બીજા શબ્દોમા કહીએ તો ઢોગ-દલ છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીના શબ્દો પ્રમાણે આ માયામૃષાવાદનો દોષ વિષને વધારવાની મિથિતિ, અથવા તો સર્પને છછેડવાની ક્રિયા છે

ઢોગની ઉત્પત્તિનું કારણ એ છે કે મનુષ્ય હોય તેના કરતા સારો દેખાવા ઇચ્છે છે, પોતાનું અજ્ઞાન અને પોતાના દોષ ઢાકી પોતે જ્ઞાની અને નિર્દોષમા ખપવા માગે છે આ કારણથી-લોકોના ખોટા ભયથી-પોતે અનેક રીતે અસત્ય બોલે છે, અને કપટ ક્રિયા કરે છે પોતે બોલેલું એક અસત્ય, અથવા કરેલું એક ખોટું કામ છુપાવવા મનુષ્ય જીવનની પરપરા સેવે છે, અને પછી તે અસત્ય અને કપટ એટલું બધું વધી જાય છે કે તેનાથી તે છુપાવી શકાતું નથી, અને તેની દગા ઘણીજ દયાજનક થાય છે

ઢોગના એટલા બધા ક્ષાયદા છે કે તેનો પુરો વિચાર પણ આવી શકે નહિ, છતાં કેટલાક ક્ષાયદા વર્ણવવામાં

આવશે ઢોગ લાભો મમય ટકનો નથી એ તે કપટ પકડાય
 છે, ત્યારે તેની કેટલીક સત્ય બાબતો હોય તે પણ ઢોગ
 લેગી તણાઈ જાય છે, અને તે મર્વયા પાપી કે અમત્યવાદી
 હોતો, એમ લોકો માનવાને દોરાય છે ઢોગથી તેના આત્મા
 પર પડલ આવી જાય છે વા-વાર અસરદ અને ઠપટમય-
 વદ વિચારો કરવાથી તેનું મન પણ તેવુંજ વદ બને છે,
 એટલે આત્માના ગ્રીધા કિરણો તે મન દ્વારા પ્રકટી નીક
 ળતા નથી તેથી તેનો આત્મા સત્ય અને અસત્ય વસ્તુ
 વચ્ચેનો લેદ પારખી શકતો નથી સત્યવાદીજ અનેક અ
 સત્ય બાબતોમાંથી કઈ સત્ય બાબતો છે, તે એન્દ્રમ સમજી
 શકે જે મનુષ્યો બીજાને છેતરવા જાય છે, તે જાતેજ
 છેતરાય છે કારણ કે એક મનુષ્ય અપ્રમાણિકપણે થોડો
 મમય વ્યાપારમાં બીજાને છેતરે, પણ જ્યારે તેનું કપટ
 પકડાય, ત્યારે લોકો તેની સાથેની લેવડ દેવડ ઓછી કરે,
 એટલે તેની આવક ઓછી થાય આમ આખરે તો ઢોગ
 અથવા કપટનો આશ્રય લેનાર મનુષ્ય વ્યવહારમાં પણ
 પાછો પડે છે, અને આટલો સમય કપટ અને અપ્રમાણિ
 પણાનો આશ્રય લેઈ પોતાના મનને જે નુકસાન કર્યું, તેની
 તો કિમત આકી શકાયજ નહિ જ્યારે ઢોગ પકડાય છે,
 ત્યારે તે ઢોગી મનુષ્ય પરથી સર્વનો વિશ્વાસ હીડી જાય છે

મનુષ્ય ઢોગ કરે, અસત્ય બોલે, કુડ કપટ કરે, પણ
 તેમાં તેનું હૃદય ડાઘ માર્યા વિના રહેતું નથી કપટી મનુ
 ષ્ય નિરતર બીકણ હોય છે તે ગમે તેટલો નિર્ભયતાનો
 ઢોગ કરે, પણ સૂર્યના પ્રકાશિત કિરણ આગળ જેમ ધ્રુમસ

વીખગાઇ જાય છે, તેમ મત્સ્ય અને પ્રમાણિક મનુષ્યની તેજલરી આજો આગળ તેનું મુખ ઢીલુ પડી જાય છે, અને તેનું તેજ જાણુ પડી જાય છે આણુ વિશ્વ સત્ય પર વ્યાપ્ત છે, માટે સન્યના નિયમોનો ભગ કરી જગતને ડેત રનાર મનુષ્ય લાભો કાઢ વિજય પામી શકે નહિ કુદરત પોતાના નિયમોનો ભગ લાભો મમય સહન ઠરી શકેજ નહિ માટે આત્મ અભ્યાસી મનુષ્યે કપટ અને અસત્યને પોતાના હૃદયમાંથી દેશવટો આપવો

ઉપદેશસપ્તતિકા નામના મન્થમાં માયા કપટીની દેવી હુદ્દશા થાય છે, તે ઉપર એક દૃષ્ટાન્ત આપેલું છે

શ્રી તિલકપુરમાં ધર્મજુદ્ધિ અને પાપજુદ્ધિ નામના બે વણિક રહેતા હતા ધર્મજુદ્ધિ મરલ સ્વભાવી અને પરહિતચિંતક હતો, અને પાપજુદ્ધિ કપટી, માયાવી અને વિશ્વાસુને ડેતરનારો હતો બંનેને વેપાર નિમિત્તે ઐત્રી થઇ લોકો એમ કહેતા હતા કે ડાળ અને કરવત જેવો આ યોગ છે તથાપિ પોતાના ઉત્તમપણાથી ધર્મ જુદ્ધિએ તે પાપજુદ્ધિનો ત્યાગ કર્યો નહિ બંને જણુ વેપાર નિમિત્તે બીજે દેશ ગયા, અને વ્યવસાય કરી દરેક દુબાર સોના મહોરો કમાયો તે બંને પોતાના ગામ તરફ પાછા વળ્યા જ્યારે પોતાનું નગર પાને આબુ ત્યારે પાપ જુદ્ધિએ તે ધર્મજુદ્ધિને કહ્યું, “મિત્ર ! આટલું બધું ધન નગરમાં કેમ લઇ જવાય ! માટે ડેટલુક અહીંજ તાટી મૂકીએ, પછી યોગ્ય અવસરે તે લઇ જઈશું કારણ કે ધનને અનેક પ્રકારે રાજ, ભાગીદાર અને ચોરથી ભય

હોય છે ” આમ સાક્ષી ધર્મબુદ્ધિએ પાત્રસે સોના મહોર
 એક વૃક્ષ નીચે દાટી તેને વિશ્વાસ મમાડવા પાપબુદ્ધિએ
 પણ તેમજ કર્યું પછી તેઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા પાપ-
 બુદ્ધિ રાત્રે છાનો માનો બન્નેનું દાટેલું ધન લઇ ગયેલ
 એક દિવસ પાપબુદ્ધિને ધર્મબુદ્ધિ આવી કહેવા લાગ્યો,
 કે “ મિત્ર ! ચાલો હવે આપણે તે દાટેલું ધન કાઢી આવીએ.”
 ત્યાં જઈને જોયું તો ખાડો ખાલી જોવામા આવ્યો. પાપ-
 બુદ્ધિ ઘણો વિલાપ કરવા લાગ્યો અને છેવટે તેણે ધર્મ
 બુદ્ધિ ઉપર આશ્રેય મૂકતા કહ્યું, ‘ હે દુષ્ટ ! તેજ આ કામ
 કર્યું છે કારણ કે આપણા બે વિના બીજી કોણ આ વાત
 જાણતું હતું ? ’ ધર્મબુદ્ધિ કહે “ હું કદી એવું કામ કર-
 નહિ કોઈ પાપીએ તે કામ કર્યું હશે ? ” આમ બન્ને
 વચ્ચે વિવાદ થયો અને વાત રાજસભામા ગઈ બન્નેના
 સાક્ષી વિષે પૂછવામા આવતા પાપબુદ્ધિ બોલી ઉઠ્યો કે
 મારો સાક્ષી દેવતા છે રાત્રીએ કહ્યું પ્રસાતે તેની પરીક્ષા
 થશે પાપબુદ્ધિએ રાત્રે પોતાના પિતાને સઘળી હકીકત
 કહી અને જગલમા જઈ વૃક્ષના કોટર (પોલ) મા બરાઈ
 બેસવા જણાવ્યું અને રાત્રી પૂછે, ત્યારે કહેવું કે “ પાપ-
 બુદ્ધિ નિષ્કલક અને ધર્મબુદ્ધિ તરુકર છે ” એમ પણ
 સૂચવ્યું પ્રસાતે રાત્રી પ્રધાન વગેરે અમલદારો તથા ધર્મ-
 બુદ્ધિ, પાપબુદ્ધિ વગેરે લોકો ત્યાં હાજર થયા. સવાલ
 પૂછતા પાપબુદ્ધિના પિતાએ ગોઠવેલો જવાબ આપ્યો.
 લોકો આમ તેમ જોવા લાગ્યા, પણ કોઈ પણ મનુષ્ય નજરે
 પડ્યો નહિ ધર્મબુદ્ધિએ તરતજ સમયસૂચકતા વાપરી

જણાવ્યું કે “ આ ડોટરને બાળી નખાવો. એટલે દેવ કે મનુષ્ય પ્રત્યક્ષ હાય ” ડોટર બાળવાની શરૂઆત કરી કે તરતજ પાપબુદ્ધિનો પિતા તે ડોટરમાથી ગભરાતો ગભરાતો જહાર નીકળ્યો. પ્રશ્ન પૂછતા તેણે સર્વ મત્ય નિવેદન કર્યું લોકો તથા અમલદાર વર્ગ તેને તથા તેના પુત્રને ધિક્કારવા લાગ્યા રાત્ર પાપબુદ્ધિને ભારે શિક્ષા કરવા તૈયાર થયો હતો, પણ ધર્મબુદ્ધિએ તેને તેમ કરતા વાર્યો. રાત્ર વગેરે ધર્મબુદ્ધિની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા માયા-મૃધાવાદ આ ભવમાજ હુ ખ આપે છે

હવે માયામૃધાવાદ તજવાનો સૌથી શ્રેષ્ઠ ઉપાય મત્ય અને સ્વરક્ષતા છે જો કે સત્ય અને સ્વરક્ષમનુષ્યોને પ્રાગ-સમા હુ ખ પડે, કેટલીક અડચણોમાથી પમાર થવું પડે, પણ અતે સત્યનો જય થાય છે સત્ય અને સ્વરક્ષ પ્રત્યક્ષનો જીવ ઘણી ત્વરાથી પોતાનો વિકાસ કરી શકે છે તે નિર્ભય બને છે, તે નિસ્તર શાંતિ જાળવે છે, અને તેવા મનુષ્યનું શરીર પણ નીરોગી રહે છે પરસ્પર અનુકૂલ આદોલનો તેના શરીરમા ચાલે છે, તેથી રોગના વિરોધી આદોલનો જવા માટે છે નિષ્કપટી અને સત્યપ્રિય મનુષ્ય હજારો અસત્ય જાળતોમાથી, સત્ય જાળતો કઈ છે તે તરતજ પારખી શકે છે મત્યનો મદ્દગુણ આવતા બધા દુર્ગુણો નાશ પામવા લાગે છે કારણ કે જે મનુષ્યને સત્ય જાળવાનું હોય, તે કેટલાંક પાપો તો કરી શકેજ નહિ તેને જે સત્ય હોય તે જાળવાનું હોય છે, તેથી ઘણા પ્રકારની ક્રુટિષ્ઠતાથી તે બચે છે

જે મનુષ્ય અસત્યથી, કપટથી અથવા ઢોગથી બીજાને છેતરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેનો પોતાનો અતરાત્મા છેતરાય છે તેથી તે અતરાત્માનો અવાજ સાંભળી શકતો નથી, અથવા તો તેની ઝાંખી પામી શકતો નથી માટે જેમ અને તેમ મનુષ્યે ઢોગનો ત્યાગ કરી મરત્ત ઋત્તિના જનકુ જ્યા સરલતા ત્યા પવિત્રતા, અને જ્યા પવિત્રતા ત્યા પ્રભુનો વાસ છે

પ્રકરણ ૧૮ મુ

મિથ્યાત્વરાત્ય વિગ્રમણુ

મિથ્યાત્વરાત્ય એ અઢારમુ અને છેલ્લુ પાપસ્થાન છે તે છે હુ છે, પણ સૌથી પ્રથમ સ્થાન લોગવે તેવું છે તેનો અર્થ એ થાય છે કે મનુષ્યોના હૃદયમાં જ્યા સુધી મિથ્યાત્વરૂપી તીર પ્રવેશેલુ છે, ત્યા સુધી તે મનુષ્યો ડોઢપણુ કામ

તથાવિધ લાવથી કરી શકશે નહિ મિથ્યાત્વ એટલે સત્યને અસત્ય માનવું, અથવા અસત્યને સત્ય માનવું તે મિથ્યા એટલે જીવું વસ્તુને વસ્તુ સ્વરૂપે જોળખવી તે જ્ઞાન, અને વસ્તુને અવસ્તુરૂપે જોળખવી તે મિથ્યાત્વ છે સાધુને અસાધુ તરીકે, અને અસાધુને સાધુ તરીકે, માર્ગને ઉન્માર્ગ તરીકે, અને ઉન્માર્ગને માર્ગ તરીકે, દુકમાં વસ્તુને અવળે રૂપે સમજવી, એ સર્વ મિથ્યાત્વ છે જ્યા સુધી મિથ્યાત્વ અથવા અસજ્ઞાન હોય, ત્યા સુધી સજ્ઞાન સંભવે નહિ અને

અસદ્જ્ઞાન રૂપી તીવ્ર હૃદયમા પેકું હોય, ત્યાં સુધી અનેક પ્રકારની શંકાઓ અને પ્રશ્નો થયા કરે, તેવી ગિચ્છિતિમા મનુષ્ય દૃઢ નિશ્ચયથી કાઈ પણ કામ કરી શકે નહિ અદા પૂર્વકના જ્ઞાન વિના ચારિત્ર સભાવી શકેજ નહિ

આ મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન થવાના બે મુખ્ય કારણો છે એક અજ્ઞાન અને બીજું દુરાગ્રહ

મનુષ્યને રૂપાનું જ્ઞાન ન હોયતો ચળકતી ડીપને રૂપા તરીકે માનીલે જેને સાચા હીરાનું જ્ઞાન નહોય તે પુખ્ત-રાજને હીરા ગણીલે તેમ સદ્વસ્તુનું જ્ઞાન જીવને ન હોય તો અમદ્વ-તુને સદ્વસ્તુ તરીકે માનીલે આનું નામ મિ-થ્યાત્વ-અથવા અમત્યજ્ઞાન આ મિથ્યાત્વ મદ્જ્ઞાનથી નાશ પામે સત્ય વસ્તુ જાણતા મનુષ્ય અમત્યનો ત્યાગ કરે મહાવીર પ્રભુ પામે જે દિલ્લે-પ્રાણલો ઈશ્વા લઈ ગણુધર થયા, તે સર્વેને જ્ઞાન નહોતું એમ નહિ જ્ઞાન તો હતું, પણ તેમા કેટલાક દોષ હતા, પણ તેઓ જ્ઞાનના સત્ય તત્ત્વ જાણવાના આતુર હતા તેથી મત્ય જ્ઞાન મળતા તેઓએ પોતાનો અજ્ઞાનમત ઝાડી દીધો, માટે મિથ્યાત્વ-અથવા અસદ્જ્ઞાન દૂર કરવાનો સારો ઉપાય સદ્જ્ઞાન છે લોકોને સદ્જ્ઞાન આપવામા આવે તો ઘણા જીવો પોતાની ભૂલો સુધારવા તૈયાર હોય છે

ઈંગ્લાંડમા એક એવો વિચારક પક્ષ છે કે જે પાતાને Agnostic કહેવરાવે છે તેનો અર્થ ‘અજ્ઞાનવાદી’ એવો થાય છે તેઓ કહે છે કે “ અમને અમુક બાબતોના પુરાવા

આપો, એટલે અમે તે વાત માનવાને તૈયાર છીએ
આવી મનુષ્યો જ્ઞાનના છંદામુ કહેવાય, અને તેમને સર્વ
જ્ઞાન આપવામા આવે, તો પોતાની ભૂલ ક્યા છે, તે સમજી
તે દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે

પણ કેટલાક એવા મનુષ્યો હોય છે કે જેઓ ખોટા
દુરાશ્રદ્ધી હોય છે તેમને સમજાવવાનું કામ ધર્મ કંઠે છે
તેઓ પ્રથમ પકટેલી વાતને કદાપિ મૂકતા નથી જ્ઞાનસ્ય
કૃપાઽય શ્ચિત્તુ ગાણા ક્ષારજલ કાપુન્મ્યા પિવન્તિ-આ આપનો
કુવો છે, એમ કહી કાયર પુરોષો બીજે મિષ્ટ જળ મળતુ
હોય છતાં ખાર જળ પીએ છે તેમનામા વિવેક શક્તિ હોતી
નથી એ તો સમય જતાં હું ખ પામીને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે
દુરાશ્રદ્ધીને સુધારવાનો બીજો માર્ગ નથી

તત્ત્વવિદ્યા ઉપર શ્રદ્ધા એનું નામજ સમ્યગ્દર્શન,
એમ જૈનશાસ્ત્રકારો કહે છે જ્ઞાન અને ચારિત્રની વચ્ચે આ
શ્રદ્ધાના અકોડાની ખામી જ્યાં ત્યાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે
મનુષ્ય જાણે પણ તે પ્રમાણે વર્તી શકે નહિ કારણ કે તેના
દિલમા તે જ્ઞાન વિષે પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોતી નથી જ્યાં શ્રદ્ધા
આવી, એટલે તે પ્રમાણે અવશ્ય કાર્ય થવાનું કદાચ મનુષ્ય
પોતાના જ્ઞાન પ્રમાણે આચરણ ન કરી શકે, પણ જો તેને
તે જ્ઞાનપર શ્રદ્ધા હોય તો બહેલો મોઠો તે પ્રમાણે વર્ત-
વાનો આ જ્ઞાન તે Right belief-સાચી શ્રદ્ધાનું છે તેટલા
વાસ્તે કહેવામા આવ્યું છે કે ચાત્રિરમ્પ્રષ્ટા નિષ્પત્તિ ચારિત્રથી
જાત થયેલા છવો પણ સિદ્ધિ પામે, અર્થાત્ અત્યારે પો

તાની માન્યતા પ્રમાણે હવે આચરણ ન રાખી શકતા
 હોય, છતાં જો તેમની માન્યતા મત્ત હોય તો ધીમે ધીમે
 તેમની માન્યતા કાર્યમાં ઉતરશે, અને તેઓ ઇષ્ટચિદ્ધિ
 કરી શકશે અને જો મનુષ્ય મત્તશ્રદ્ધાથી ડગ્યો તો તે
 સર્વથા ડગ્યો સમજવો આ બાબતપર જનશાસ્ત્રકારો ઘણો
 ભાર મૂકે છે, અને તે વાજળી પણ છે મર્યાદાત્રનું મૂળ
 સત્શ્રદ્ધા અને સદ્જ્ઞાન છે માટે જ ઠહેવામાં આવ્યું કે
 તત્ત્વોને યથાર્થ સમજી તે પર શ્રદ્ધા રાખો. અને ત્યાં
 સદ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, એટલે મિથ્યાત્વ ચાલ્યું જશે હૃદયમાં
 અપૂર્વ બળ આવશે કારણ કે અજ્ઞાન જતાં હોવાને આત્માના
 અસ્તિત્વપર, આત્માના અમરત્વપર, કર્મના નિયમ પર,
 પુનર્જન્મના સિદ્ધાંતપર, માધુઓ, ઉપાધ્યાયો, આચાર્યો,
 અર્હંતો, સિદ્ધોપર તથા પોતાનામાં ગહેલા અપૂર્વ બળપર
 વિશ્વાસ આવશે-શ્રદ્ધા પ્રકટશે, પછી સર્વ મુશ્કેલીઓ દૂર
 થશે આત્માના બહુનમાં શ્રદ્ધાનો પવન ભરાશે, પછી નહીની
 દોરીઓ તૂટતા વાર લાગશે નહિ, અને બહુન પોતાનો ઉચે
 ઉડવાનો માર્ગ લેશે, માટેજ ઠહેવામાં આવે છે કે સમ્યક્
 દર્શન થના-તત્ત્વોપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા થતાં હોવાનો ઘણો માર્ગ
 ક્યાઈ જાય છે, અને તેને પાછા પડવાનું જાયે જ થાય છે
 તે હવે હવે નિર્વાણ સુધી વહેના જરામાં પગ મૂકે છે ત્યાંથી
 આગળ વધ્યા કરે છે શ્રદ્ધા પર્વતને પણ હલાવે છે શ્રદ્ધા
 જો પરમબળ છે શ્રદ્ધા એટલે દૃઢ નિશ્ચય મનુષ્યને ત્યાં
 સત્ તત્ત્વો પર શ્રદ્ધા થઈ, એટલે તેનું હોવાનું ઉન્નત થયા
 વિના રહેતું નથી હરિમદ્સૂત્રિએ ધર્મબિન્દુમાં કહ્યું છે કે -

રાજદણ્ડમયાપાપ નાચરત્યધમો જન ।

પરલોભયાદ્મયમઃ સ્વભાવાદેવોત્તમ ॥

અધમ પુરૂષ રાજદંડના ભયથી પાપ કર્મ કરતો નથી-
મધ્યમ પ્રકારનો મનુષ્ય પરલોકના ભયથી ખોટું કામ કરતો
નથી અને ઉત્તમ પુરૂષ તો સ્વભાવથી જ તેવા કામથી અલગ
રહે છે જે ઉત્તમ પુરૂષ છે, તે તો જ્ઞાનદૃષ્ટિથી પોતાના-
આત્માના ન્વભાવને મમતે છે, અને પાપકર્મ કરતો નથી,
પણ મધ્યમ પ્રકારનો મનુષ્ય પણ જો તેને ધર્મના તત્ત્વો
પર શ્રદ્ધા હોય તો પાપ કર્મ કરે નહિ, પરભવમા અશુભ
કાર્યોના અશુભ ફળો ભોગવવા પડશે, એવી તેને પૂર્ણ પ્રતીતિ
હોય છે, માટે તે ખોટા કામ કરતા ડરે છે શાસ્ત્રોમા
કહેલા પાપમ્થાનકોના ખોટા પરિણામોની જો તેને પ્રતીતિ
હોય તો તેનાથી ખોટા કામો થાય જ કેવી રીતે? કેપ્ટન
પર શ્રદ્ધા રાખી આપણે વહાણમાં બેસી સમુદ્રને ઝોળી
જઈએ છીએ તેમ જ્ઞાની-મર્વણ મહાત્માઓ-તીર્થંકરોના
વચનો પર શ્રદ્ધા રાખી તેમના વચન પ્રમાણે આપણું જીવન
ગાળી આપણે આત્મશ્રેય સાધી શકીએ તેઓ નિષ્કારણ
જગદ્ગુણધુ હતા તેમને અસત્ય બોલવાનો હેતુ નહતો તેઓનું
ઉચ્ચ અને પરાંપકારી જીવન જ આ બાબતની સાક્ષી પુરે
છે અને જો આપણે તેમના કહ્યા પ્રમાણે વર્તવા માડીએ
તો અહીં ને અહીં આપણને તેમના વચનની સત્યતા જ
જાણ આવે છે, તો પછી જે બાબતોમા આપણી મતિ કામ
ન કરતી હોય, તેવી બાબતોમા તેમના વચનપર શ્રદ્ધા રાખી
વર્તીએ તો લાભ થવાનો મોટો સંભવ છે જે કામ આપણી

નૈતિક ભાવના કે અત કરણુ વિરૂદ્ધ હોય તેવું કાર્ય ગમે તેવો મહાપુરુષ કહે તો પણ આપણે કરવાનું નથી પણ જ્યાં ધર્મોના સત્યોપર શ્રદ્ધા ગળવાથી બળ, ઉત્સાહ, ઉચ્ચતા અને સમભાવ પ્રકટ થતા હોય ત્યાં તેવી શ્રદ્ધા રાખવી એ વાજબી છે

શ્રદ્ધાવી માનેલી સત્ય વાતો ધીમે ધીમે આપણા અનુભવ જ્ઞાનમાં આવશે અને પછી શ્રદ્ધા તે સાચી શ્રદ્ધા થશે પછી મિથ્યાત્વનું શબ્દ (તીર) હૃદયમાંથી હ્રમેશને વાસ્તે ચાલ્યું જશે, અને આપણે પણ ભેશપૂર્વક-શક્તિ પૂર્વક આપણા ખરા ઉદ્ગારો કાઢીશું આપણને સમ્યગદર્શન થશે, અને આપણું જીવન તદ્દન બદલાઈ જશે, આ મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન ગયું, અને સત્યતત્ત્વોપર શ્રદ્ધા થઈ, એટલે બીજા પાપસ્થાનકોનો ત્યાગ કરવાનું કામ ઘણું સુગમ થશે અને આપણા પૂર્વના કર્મ ઘણા નિબીડ (તીવ્ર) નહીં હોય તો અદ્ય સમયમાં આપણે આત્મજ્ઞ્યાણ કરી શકીશું

(સમાપ્ત)

આ લેખકે રચેલા પુસ્તકોની યાદી

(૧) રમ્ભિન્દુ (શ્રી હર્ષિભદ્રચરિત) નું ભાષાનર આમાં

મૂળ મૂલોનું ભાષાતર આપના ઉપગત વિદ્યાગ દષ્ટિથી અને ચતુર
શૈક્ષિથી નિવેચન રૂનામાં આનું છે તેમા માગાનુમાગિષણના પાત્રીમ
ગુણુ તાવ ના પાચ અપ્પતત તથા માગ તન તેના અતિચાત્રી, દીક્ષા
લેનાગમા જોડના ૧૬ ગુણો દીક્ષા આપનાગમા જોડના ૧૫ ગુણો,
દીક્ષાનિધિ માપેસ અને નિગપક્ષ ધમ રમ્ભનુ ૩૫ તીર્થક ૫
પ્રાપ્તિના ઉપાયો વગેરે અને તામનો ચરવામા આત્રી છે તેમા
અ ચર્મ્તાનુ જીવન ચરિત્ર પણ આપવામા આનું છે

જેન ધમનુ વ્યવહારિગ્જ્ઞાન મેળવવાને આ પુસ્તક અમુલ્ય છે
૮૫૦ ૫૫૫ ખીમત રૂ ૨-૦-૦

નિ ચજીવન વિચારનો પ્રભાર મનાવી ન શકા મનુષ્યને મુખ
શાન્તિ આન આગેજ્ય અને નવુ જીવન આપનાગ, તેમજ આતર
જીવનના અનેક અટપટા પ્રશ્નોનો ન્પટ પ્રતોમા ખુનાસો આપનાગ
અપૂર્વ ભામીઓ આ અચના અગર પ્રશ્નોના નામ વાચવાથી
આ અચની ઉપોગિતા મમજવામા આત્રો ૧ મુખનો ગજમાર્ગ ૨
શુભમાગમા પ્રયાણુ ૩ દેવનું પ્રામત્ય ૪ ભય અને ચિતા ૫ મનુ
ષ્યનુ મામર્થ્ય ૬ આત્મચર્ચનો નાકડો માર્ગ ૭ ધૈર્ય ૮ અદિષ્ટના
૯ કમયોગનો વિજય ૧૦ મન આન ૩૫ માનો ૧૧ કુખનુ ગદમ્ય
૧૨ મન અને શરીરની અન્યોચ ૧ અમગ ૧૩ નારીગિક સ્વાસ્થ્યમા
મનનો દ્વિઓ ૧૪ આ ર્શ માનમિ વિમ ૧૫ ગુહ્યમિચાગ અને તેની
આવસ્યમ્તા ૧૬ અતર અને માલ જીવન ૧૭ ગાનિ અને ૧૮ પગના
આશયની તુલના કાઢિન મોર પેજ ૧૬૦ ૫૫૫ ખીમત ૧૨ આના

ચિંધોમોડીના મૂળાત્વો માદી અને મમજય તેની ભાષામા
ચિંધોમોડીના શિક્ષણો જનસમાજ આગળ ગજુ હગવાનો આ પ્રવલ
છે તેમા નીચેના માગ વિચોનો મમાવશ કરવામા આઓ છે ચિંધો
મોડી પુર્નજન્મ કમનો નિરમ દવાતમાનો વિનયકમ, ગદી અને

તેના દેહો, પ્રાણમય દેહ, નાસના શરીર, માનસિક શરીર ઉચ્ચ
શરીરો, મરણ પછીની સ્થિતિ, અર્ગલોક, બ્રાહ્મના-વગેરે ખીમત
૫ આના

આ ૨૬ પુરૂષ યાને ગુરૂ મેળવવાનો માર્ગ જેમને આપણે જીવન
મુખો ક્ષીએ છીએ તેના મહાત્માઓ આ મમયે પણ વિશ્વમા વસે
છે, અને યોગ્ય અધિકારીઓને પોતાના નિષ્ણો તરીકે સ્વીકારે છે
છે. નમ્રત થાઓ, મહાન ગુરૂઓને સોંપી કાઢો અને જ્ઞાન મેળવના
એ ઉપનિષદનું વાક્ય આજે પણ ખરૂં છે તેના ગુરૂઓનું અવરૂપ અને
તેમની સાથે મળવું આપના દરજ્જાનાર જ્યાં ગુરૂ પીલવવા નોંધ્યો,
તે વગેરે આ પુસ્તકમા બતાવવામા આવ્યું છે પૃષ્ઠ ૧૨૦ ખીમત
૭ આના

૧૫ઓમોડી લેખમાળા ભાગ ૧ લો મનન કરવા યોગ્ય
વિઓમોશીને લગતા ૧૫ લેખનો આ મમલ છે, અને તેના લેખકો
૧ બેમન્ટ, ખીરાપ લેડખીટર, મી અર્નેસ્ટવુડ, મર ઓનિવર લોન્
મી મી ઇનગજદામ, મી એરુલ વગેરે છે તેમાના મુખ્ય લેખોના
નામ નીચે પ્રમાણે છે ઉચ્ચ ભાવનાઓ નીતિનો પાયો, મરુ
પણ ગુનાગને મળોધન, ચારિત્ર ગ્યના પ્રાતઃક્રમનું ધ્યાન વિશ્વ
દિટની ખીલવળી, ગતજન્મોની યાદ વગેરે પૃષ્ઠ ૭૦૦ ખીમત માન
૩ ૧ પાકુ પુકુ ખીમત ૩ દો

સચમ સામાજ્ય મનુષ્ય નયન ઉપર, હન્દ્રિયો ઉપર મન ઉપર
અને પોતાની બહારની ગીતલાલો ઉપર કાણુ મેળવી પોતાના આત્માની
દમિઓ ની ગીતે ખીલવી શકે છે, તે આ પુસ્તકમા બતાવવામા
આવ્યું છે મહત્તા મેળવવાનો માર્ગ આત્મઅયમજ છે પૃષ્ઠ ૧૨૮
ખીમત ૭ આના

ભગવદ્ગીતા અધ્યયન ૩૦ એની બેમન્ટે ભગવદ્ગીતાના
ઉપર આપેલા ચાર આખ્યાનોનો આનુવાદ છે તેમા ઇશ્વરી યોગના,
રોમનુ સ્વરૂપ તથા તેની પૃષ્ઠુ આખ્યા આપી કર્મયોગ, જ્ઞાનયોગ,

અને ભન્નિયોગનું વર્ણન ત્રીજા સ્તોત્રે કર્યું છે. આથી જોઈ શકાય છે કે ભગવદ્ગીતાના અધ્યાયોમાં એક અપૂર્વ આર્થિક યોગ એટલું જ નહિ પણ ગીતાના શિક્ષણના દ્વારા અસાધ્ય યોગ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. આ અર્થના વાચનથી આવી રીતે મનુષ્યને જાણ થાય છે.

પ્રથમથી જીવનમાં ત્રીજા સ્તોત્રના નામના અધ્યાયોમાં પ્રમુખ તત્ત્વચિત્રો દર્શાવેલા અન્યથા જીવન અનવા છે. પદ્માભાષ્ય આપણને જણાવે છે અને પરમાત્મજીવનથી આપણું જીવન જિન્ન નથી એનો ખ્યાલ આવવાથી મનુષ્ય કેવી રીતે જીવે તે સમિતિ રાખી રાખવા જ્ઞાન પ્રમ તથા આત્મ પ્રતિભામાં વધ છે. તેથી આજેના જિવનમાં આપણામાં આ યોગ છે. અનભવથી લખાએ તુ આ પુનઃક મત્ત મિદ્ધાને અનુભવમાં મુખ્ય ને વડા ઉપોગી નીચે ૫૮ ૧૮૦ જીમન બાદ આના.

શ્રી સીમન્ધર ન્યામીને ખુદાપદા જીવનમાં આવી માન્યતા છે કે અત્યા પશુ મહાવિદ્યમયમાં નીચેની વિચારી રહ્યા છે. તેવા પ્રેમ નીચેની શ્રીસીમન્ધરનામીને દાસની રીત ધર્મની એને જાન મમાજની રિયતિનું વર્ણન આપતા ૧૧ ખુદા પદો લખી તેમને આ ભગવતમાં આપણા રૂપે ભક્તિ માથે વિનિ ને કરામાં આવી છે. ભાષા ભક્તિપૂર્ણ બોલે દર્શાવક ઠ અને વચ્ચે પોતાના દોરો દ્યા છે તે બતાવી તેમથી કુશળતા પ્રેરણા કરે છે. ૫૮ ૧૧૨ જીમન માત્ર ૪ આના.

શ્રી જુદ્ધ ચરિત્ર—વિશ્વત્સલ દયાનિતિ શ્રી જુદ્ધ મહાત્માનું જીવન ચરિત્ર તેમના મિદ્ધાતો તથા શિક્ષણો સાથે આ અન્યમાં આ પદમાં આ યુ છે. દુનિયાની વસ્તીનો જે ભાગ પ્રાત મજામાં ઉઠીને જે મહાત્માના નામનું અમરું કરે છે તેમનું 'યા' અને 'આત્મ' અમમ નો ઉમ. પાઠ શિખવનાર જીવનચરિત્ર અતિ રમિક અને બોધપ્રદ રીતે રચવામાં આવ્યું છે. પૂર્વના તેમજ પશ્ચિમના અનેક

વિકાસના નિધાને આગે મનુષ્ય દાખલ થઈ પૂર્વે નખરામા આવ્યું છે મરમરી નથા ગાનવાડી કેળવણી ખાતાએ લાયકેરી તથા ઇનામ માટે મળુ કુટુંબે ૫૦૦૦ નકનો ખર્ચ ગઈ છે પાચમી આજીવનની ખર્ચ ૦-૧૦-૦

ગુરુ શર્મિ—તત્ત્વવિદ્યાને આવા આરંભમાં માન્ય ગણાતા ઉત્તમ નીતિના સિદ્ધાંતોને પ્રતિપાન કરનાર આ પુસ્તક ગાયનાડી કેળવણી ખાતાએ લાયકેરી તથા ઇનામ માટે મળુ કુટુંબે નથા મરમરી કેળવણી ખાતાએ પણ નાપમરી કુટુંબોમા લાયકેરી માટે મળુ કુટુંબે છે તેનું દિદી લાપામા લાપાતર થયું છે, અને કુટુંબુ નમા તેની મે આજીવનનો યદ છે તેમા નાન, ગીન, રેરાગ્ય, ક્ષમા, સીધ, ધ્યાન અને જ્ઞાન એ માત્ર મરુણે ઉત્તર ઉત્તમ ગીને વિચેન કરવામા આ યુ કે કીમત -૧-૦-૦

વક્ષા એજ ટુવન	૦-૪-૦	ચિઓ મોડી અને	
પ્રજને નામે	-૩-૦	ગવણી	૦-૨-૦
જગદગુરુ આ આગમન		નિક ધ્યાનના મૂલો	૦-૬-૦
અને નૈનારી	૦-૨-૦	તાગ મુગ	૦-૩-૦
જગદગુરુ આગમન	૦-૧-૦	સિક્ષા વિના સિક્ષક	૦-૨-૦
પૂર્વના લાગનું મહા	-૧-૦	જલજનની અમર અથવા	
ચાનિનુ અથ	૦-૧-૦	પ્રેમ દ્વારા સિક્ષણ	૦-૪-૦
ચિઓમોડી મળી		માન રક્ષણ તથા માન	
એ બોન	૦-૧-૦	સિક્ષણ	૦-૨-૦
મનુષ્યનુ જીવિષ્ય પોતાના		માત પિતાનુ કર્તવ્ય	૦-૨-૦
દાયમા	૦-૧-૦	(વિશ્વનુ પરમતત્ત્વ) પ્રેમ	૦-૨-૦
યોગ માર્ગનો ભોમીઓ	૦-૧-૦	મુક્તિનુ રહસ્ય	૦-૩-૦
ચારિત્ર રચના	૦-૧-૧	ઉચ્ચ યુવનના નિયમો	૦-૮-૦

મળવાનું કેમણુ-કર્તા પામેથી-ગતનપોળ-અમનાદ

દૈનિક ધ્યાનનાં સૂત્રો

ગ્રેજી ધ્યાન ક્રવા માટે એકેક સૂત્ર એમ બાગ માસના ૩ સૂત્રો તમે ક્યા શોધો ? હા. એમ ૮ના પુસ્તકોમાંથી ચૂની કાઢવા આવેલા આ ૨૯ જેવા સૂત્રો જ તમારે વિચારવા હોય તે Dm Meditations નો અનુવાદ-દૈનિક ધ્યાનનાં સૂત્રો મજારીને વાંચુ ? છાઇ ઉત્તમ પુ, ઉચા કાગળ પ્રિંત માત્ર ૭ આના

નખો—મળીવાવ ન દોશી રતનપોળ અમદાવાદ
શ્રી હિતના પ્રશ્નોને સતત અને નીડરરીતે ચર્ચાતુ માસિક
યરોદા

શ્રી જાતિનું ગૌરવ સ્ત્રીઓનું માતા તરીકેનું સ્થાન અને બાળકો ને ઉત્તમ મંરજા આપનામા અને આ રીતે દેશની ભાષી ઉત્તિમા સ્ત્રીઓનો હિસ્સો આ બધુ જો સમજવું હોય તથા સ્ત્રી જીવનના પ્રતોનો ઉકેલ આપનાગ લેખો વાચવા હોય તે આજેજ એ રૂપીઆ નો મનીઓર્ડર કરી યરોદા ના ગ્રાહક બનો નમુનાની નકલ એ બાનાની ટીપ્પટ બીડનારને મોખવામા આવશે

મળિવાવ ન દોશી “ત્રી યશો ૧” રતનપોળ અમદાવાદ

વિશ્વપ્રકાશ

જેમના આગમનની દરે- પ્રજા અને દરે- ધર્મ લાભ સમપથી ગદ્દ જોતી હતી અને જેના આગમનનો સંદેશ તારકમરે ૧૯૧૧ થી આપ્યો હતો તે પગમ પ્રેમની મૂર્તિ દેવો અને મનુષ્યોના મહાન ગુરુ-મહાન જગદ્ગુરુ વિશ્વને પ્રમશ આપરા પૃથ્વીપર પધાર્યા તેમનો મંદિર ગુજરાતી ભાષા બોલતી આવમ આગળ રજુ
“વિશ્વપ્રકાશ” નામનું માસિક તા ૧૧ મી એપ્રિલથી પ્રકટ ક
આ યુ છે ઘણા લેખો તેનો લાભ લઈ શકે તે માટે તેનું લ
માત્ર ૧૨ આના રાખવામાં આ યુ છે લખો—

મણિલાલ નથુભાઈ દોશી

ત્રી-વિશ્વપ્રકાશ

રતનપોળ, અમદાવાદ

